

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΙΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ: Η
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ

Ισαακίδου Μάρθα

Επιβλέπων καθηγητής: Σεραφείμ Σεφεριάδης

Αθήνα 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 1
B. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ	σελ. 5
Γ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	σελ. 9
Δ. ΔΟΜΕΣ/ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	σελ. 43
Ε. ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	σελ. 54
ΣΤ. ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ	σελ. 67
Ζ. ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	σελ. 94
Η. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ. 105

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα εθνικά κινήματα απετέλεσαν μέγιστη γεωπολιτική δύναμη για τουλάχιστον 200 χρόνια και συνεχίζουν να αποτελούν μέχρι σήμερα διεθνή παράγοντα μείζονος σημασίας δημιουργώντας νέους κρατικούς σχηματισμούς και διαμελίζοντας προϋπάρχοντες. Ο εθνικισμός εμφανίστηκε για να ορίσει φαντασιακές κοινότητες, να χτίσει εθνικές ταυτότητες και να προβάλλει εδαφικές διεκδικήσεις. Συνδέθηκε με τη διάδοση του καπιταλισμού και με την κυριαρχία των εθνικών ευρωπαϊκών κρατών, τα οποία στην αρχική τους μορφή σχηματίζονταν με την επέκταση των κεντρικών διοικήσεων. Αυτές οι οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις θεσμοθέτησαν το σύγχρονο παγκόσμιο σύστημα, ένα συνδυασμό παγκόσμιας αγοράς, εθνοκεντρικών πολιτικών και οικονομικών ενοτήτων (Wallerstein, 1974), του οποίου η δυναμικότητα συνεχίζει ακόμη και σήμερα να ρυθμίζει τις διεθνείς σχέσεις και να προκαλεί συγκρουσιακά επεισόδια.

Κατά πόσο, όμως, τα παλαιότερα θεωρητικά μοντέλα που βασίζονται στη μελέτη των εθνικισμών του περασμένου αιώνα μπορούν να έχουν εξηγητική ισχύ για τις σύγχρονα εθνικές διεκδικήσεις; Βασική προϋπόθεση όλων των συλλογικών δράσεων είναι μια βαθιά κρίση της παλαιάς τάξης πραγμάτων με την κατάρρευση της νομιμότητάς της και των αξιών που τη στήριζαν. Στην περίπτωση των σύγχρονων διεκδικητικών δράσεων αυτή η κρίση συνδέεται με οικονομική ύφεση και την απειλή μιας πλατιά διαδεδομένης κοινωνικής παρακμής σε συνδυασμό με ένα χαμηλό επίπεδο πολιτικής κουλτούρας και εμπειρίας της πλατιάς μάζας του πληθυσμού. Η σύμπτωση αυτών των στοιχείων με το πέρασμα σε κάποια φιλελευθεροποίηση καθιστά τα κοινωνικά

κινήματα εναντίον του προηγούμενου καθεστώτος αναπόφευκτα. Αυτά γίνονται εθνικά εφόσον μεσολαβούν παράγοντες, όπως η ύπαρξη πραγματικών ελλείψεων που δεν επιτρέπουν την πλήρη εθνική ζωή και σημαντικών εντάσεων που θα μπορούσαν να αρθρωθούν σε εθνικές συγκρούσεις μέσα σε ένα πλαίσιο άνισης ανάπτυξης (Hroch, 1993). Διάφορες θεωρίες έχουν προταθεί από κοινωνικούς επιστήμονες για να εξηγήσουν αυτόν τον μετασχηματισμό φαίνονται όμως ανεπαρκείς καθώς δεν ανταποκρίνονται στα νέα εμπειρικά δεδομένα.

Η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας ειδικότερα βρίσκεται σε αντίθεση με μείζονος σημασίας θεωρίες εθνικισμού. Κατά τον Gellner (1983) η πολιτιστική ομοιογένεια μεταξύ των ομάδων και ειδικότερα η απουσία γλωσσικών διαφοροποιήσεων αμβλύνει τις εθνικιστικές τάσεις. Στο γιουγκοσλαβικό παράδειγμα, όμως, η γλώσσα και η πολιτιστική διαφοροποίηση δεν βρίσκεται στη βάση των γιουγκοσλαβικών πολέμων αφού Σέρβοι, Κροάτες και Μουσουλμάνοι μιλούν σερβο-κροάτικα και η πολιτιστική ετερογένεια στην οποία στηρίχθηκε η εθνικιστική ρητορική ήταν επίπλαστη. Χρησιμοποιήθηκε στο λόγο που αρθρώθηκε από τους επικεφαλής των εθνικών ομάδων αλλά στην εν λόγω θεωρία δεν γίνεται λόγος για το ρόλο που διαδραματίζει ο πολιτικός λόγος στην εθνική διεκδικητική δράση αφού βαρύνεται από την « πανταχού παρούσα ψευδή συνείδηση » και άρα δεν αξίζει να αναλυθεί. Στους γιουγκοσλαβικούς εθνικισμούς, όμως, η ανάλυση του πολιτικού λόγου φιλοδοξεί να φωτίσει καλύτερα τη μελέτη του εθνικού φαινομένου.

Οι κλασικές θεωρίες δεν ταιριάζουν, επιπλέον, και στον χρόνο των συγκρούσεων στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Η ανάλυση του Gellner για τον εθνικισμό είναι παρόμοια με την μαρξιστική ως προς το ότι συνιστά και αυτή ένα είδος οικονομισμού αφού διαπνέεται από την πεποίθηση ότι η οικονομική δραστηριότητα πρυτανεύει όλων των άλλων όψεων της οικονομικής ζωής και ο εθνικισμός φτάνει στο κατώφλι της

εκβιομηχάνισης. Το γιουγκοσλαβικό κράτος όμως, στο μεγαλύτερο μέρος του, ήταν ήδη βιομηχανοποιημένο. Οι δομικές αλλαγές που απαιτεί ο εκσυγχρονισμός, οι οποίες είναι καταλυτικές για την επίταση της συγκρουσιακότητας κατά τον Gellner είχαν ήδη συντελεστεί στη Γιουγκοσλαβία πριν τα τέλη της δεκαετίας του 80'. Η εν λόγω προσπάθεια να παρουσιαστεί ο εθνικισμός ως προαπαιτούμενο της εκβιομηχάνισης ή ως αντίδραση σε αυτή δεν συνάδει ούτε με την ιστορική εξέλιξη του εθνικισμού ούτε με εκείνη της εκβιομηχάνισης (Kedourie, 1993).

Ένας άλλος σημαντικός θεωρητικός του Εθνικισμού ο Elie Kedourie στο ερώτημα της έντονης ταύτισης με το έθνος προτείνει μια φιλοσοφικού τύπου κατανόηση μάλλον παρά μια ανάλυση πολιτικής φύσης, την οποία θα έπρεπε κανείς να υιοθετήσει, αν δεχθεί πως η αίσθηση της εθνικής ταυτότητας απορρέει από την αρχή του κράτους. Ακόμη, από όλα τα ζητήματα που έθιξε η κριτική του Εθνικισμού το μοναδικό στο οποίο εκείνος θεωρεί σκόπιμο να απαντήσει αφορούσε την ερμηνεία του Καντ αφού στη φιλοσοφία του περί αυτοκαθορισμού ανίχνευε ο Κεντουρί τη φιλοσοφική πηγή του σύγχρονου εθνικισμού (Κιτρομηλίδης, 2003). Ως προς τη γλώσσα θεωρεί ότι αποτελεί το πρόδηλο σημάδι των διαφορών που ξεχωρίζουν ένα έθνος από το άλλο. Η γλώσσα, λοιπόν, συνιστά το σπουδαιότερο κριτήριο βάσει του οποίου αναγνωρίζεται η ύπαρξη του έθνους και κατ' επέκταση το δικαίωμά του να αποκτήσει δικό του κράτος. Τόσο κρίσιμο μάλιστα θεωρείται το γλωσσικό κριτήριο ώστε υιοθετούνται οι διακηρύξεις του Φίχτε στους *Λόγους* του:

Ονομάζουμε λαό εκείνη την ομάδα ανθρώπων που επηρεάζονται στην ομιλία τους από τις εξωτερικές συνθήκες που ζουν μαζί και πλάθουν τη γλώσσα τους με τη συνεχή επικοινωνία μεταξύ τους.

(Fichte, 1968)

Κατά τον ίδιο τον Κεντουρί (1993), όμως, η αφήγηση της εξάπλωσης, της επίδρασης και της λειτουργίας του εθνικισμού στους διάφορους τύπους πολιτικής οργάνωσης συνεπάγεται τη συγγραφή μιας ιστορίας γεγονότων και όχι ιδεών. Το πρόβλημα σε μια τέτοια περίπτωση έχει να κάνει αφενός με την κατανόηση των ιδιαίτερων χωροχρονικών συνθηκών της συγκεκριμένης πολιτικής οντότητας στην οποία εμφανίζεται ο εθνικισμός και αφετέρου με την ανάλυση της δράσης των εμπλεκόμενων πολιτικών φορέων στο πλαίσιο δικών τους μεριμνών και προτεραιοτήτων. Κατά τον Hroch (1993), εξάλλου, οι σύγχρονες μορφές εθνικών κινητοποιήσεων στην ανατολική Ευρώπη αποτελούν νέα εθνικά κινήματα όχι αποψύξεις των παλαιών.

Επιχειρείται, επομένως, η ερμηνευτική τους προσέγγιση βάσει της νεότερης κοινωνικής θεωρίας των συγκρούσεων. Οι συλλογικές δράσεις κατά τις επιμέρους φάσεις ανάπτυξης της εθνικής συνείδησης στις κοινωνίες της ανατολικής Ευρώπης διαπλέκονται με την ιδεολογία, τον πολιτικό λόγο, τα δίκτυα και τις αξιακές πλαισιώσεις των επιμέρους εθνικών διεκδικήσεων ρυθμίζοντας την ένταση των εθνικών δράσεων. Η μελέτη, συνεπώς, παραμελημένων όψεων των εθνοτικών συγκρούσεων στην τέως Γιουγκοσλαβία βάσει εννοιολογικών και θεωρητικών εργαλείων της συγκρουσιακής πολιτικής επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα κατά πόσον οι εθνοτικές συγκρούσεις είναι αποτέλεσμα δομικών παραγόντων. Όπως αναφέρει ο Sidney Tarrow (1998) στο βιβλίο του «Power in Movement» τα γεγονότα του 1989 και ό,τι ακολούθησε κατέδειξαν τη πολύ γρήγορη διάχυση της συγκρουσιακότητας κατά μήκος των εθνικών συνόρων. Η υλική αποστέρηση και η δυναμική προώθησης συμφερόντων αρκούν, όμως, για την εκδήλωση κινητοποιήσεων και την εμφάνιση εθνικών κινήματων; Κατά πόσον το εγχείρημα της μελέτης του φαινομένου των συγκρούσεων μεταξύ των εθνοτήτων που απάρτιζαν την πρώην Γιουγκοσλαβική ένωση, βάσει της κοινωνικής θεωρίας των

συγκρούσεων, μπορεί να φωτίσει καλύτερα πλευρές του φαινομένου, τις οποίες οι κλασικές θεωρίες αδυνατούν να καλύψουν;

Κατά τον Hroch (1993) οι πλειοψηφία των συγκρούσεων που σχετίζονται σήμερα με το έθνος είναι αρκετά διαφορετικές από εκείνες του περασμένου αιώνα και μαρτυρούν την προφανή ανομοιότητα των κοινωνικών δομών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης του χθες και του σήμερα. Αυτό συμβαίνει επειδή η σημερινή κατάσταση στην περιοχή είναι από πολλές απόψεις μοναδική στην ευρωπαϊκή ιστορία. Η παλαιά τάξη πραγμάτων βασισμένη στη σχεδιασμένη οικονομία της νομενκλατούρας, ξαφνικά εξαφανίστηκε, αφήνοντας ένα κοινωνικό και πολιτικό κενό. Σε αυτές τις συνθήκες νέες ελίτ εκπαιδευμένες στο παλιό καθεστώς βρέθηκαν επικεφαλής των εθνικών κινημάτων και κατέλαβαν γρήγορα ηγετικές θέσεις στην κοινωνία. Η κάθετη κοινωνική κινητικότητα στα υψηλότερα επίπεδα ισχύος ή εξουσίας δεν εξαρτάται από παραδοσιακές συνήθειες αλλά εμφανίζεται ως το αποτέλεσμα ατομικών ή εθνικών εγωισμών. Η πάλη ανάμεσα σε αυτές τις ομάδες για προνομιακές θέσεις έχει ως τώρα παράγει τις πιο σφοδρές συγκρούσεις συμφερόντων στη μετακομμουνιστική κοινωνία. Όπου μέλη διαφορετικών εθνοπολιτισμικών ομάδων ζουν στο ίδιο έδαφος, αυτό γεννά τις δεσπόζουσες εντάσεις που είναι συσχετισμένες με το έθνος σήμερα.

Ο κοινωνικός ρόλος των εθνικών συγκρούσεων αποτυπώνει την εγγενή κυριαρχία που υφίσταται στις κοινωνίες, η οποία δεν συνιστά παθολογία αλλά εγγενή συνιστώσα του πολιτικού φαινομένου. Για να κατανοήσει κανείς πώς αναδύεται πρέπει να εντοπίσει την ποικιλόμορφη πολιτική του προέλευση. Χρειάζεται να δει πότε και γιατί μερικές φορές η συγκρουσιακότητα εμφανίζει εθνικιστικές προεκτάσεις. Είναι αναγκαίο, επίσης, να αναζητήσει σε τι βαθμό τα εθνικιστικά επεισόδια είναι αποτέλεσμα δομικών παραγόντων, θεσμικών παρεμποδισμών και

πολιτιστικών σταθερών αλλά και το πώς συσχετίζονται με συνεχή συγκρουσιακά επεισόδια. Προκειμένου να διερευνηθεί επαρκώς αυτό το ειδικό φαινόμενο της εθνικιστικής συγκρουσιακότητας κρίνεται αναγκαία η εξέταση μιας ιστορικά μεγάλης περιόδου.

Β. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ

1 Δεκέμβρη 1918	Αναγγελία του βασιλείου των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων.
28 Ιουνίου 1921	Η συντακτική Συνέλευση υιοθετεί το σύνταγμα Vidovdan
20 Ιουνίου 1928	Πυροβολισμοί στη συνέλευση, δολοφονία Radič.
6 Ιανουαρίου 1929	Ο βασιλιάς Aleksandar αναστέλλει το σύνταγμα του Vidovdan. Στις 3 Οκτωβρίου γίνεται πραγματικότητα το βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας.
Νοέμβριος 1932	Η «Θέση του Ζαγκρεμπ» σηματοδοτεί αύξηση των αντιδράσεων απέναντι στη δικτατορία
9 Οκτωβρίου 1934	Ο βασιλιάς Aleksandar δολοφονείται στη Μασσαλία. Ο πρίγκιπας Pavle γίνεται αντιβασιλιάς.

Μάιος- Ιούνιος 1935	Οι εκλογές αποτυγχάνουν να δώσουν στο κόμμα που εκλέχτηκε για κυβέρνηση ισχυρή εντολή. Ο Stojadinovic διορίζεται πρωθυπουργός.
Αύγουστος 1937	Ο Josip Broz Tito ορίζεται Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γιουγκοσλαβίας.
6 Απριλίου 1941	Ο Luftwaffe βομβαρδίζει το Βελιγράδι. Η Γιουγκοσλαβία παραδίδεται στις 17 Απριλίου.
10 Απριλίου 1941	Ιδρύεται το ανεξάρτητο κράτος της Κροατίας
29 Νοέμβρη 1943	Το Αντιφασιστικό Συμβούλιο για την απελευθέρωση των λαών της Γιουγκοσλαβίας ανακηρύσσεται από μόνο του μελλοντική κυβέρνηση της Γιουγκοσλαβίας.
31 Ιανουαρίου 1946	Συνταγματική καθιέρωση της Ομοσπονδιακής Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας
28 Ιουνίου 1948	Το 5 ^ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γιουγκοσλαβίας ενημερώνεται για την αποκλεισμό της Γιουγκοσλαβίας από την Cominform
Νοέμβριος 1952	Το 6 ^ο Συνέδριο μετονομάζει το Κόμμα σε Συνομοσπονδία Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (LCY) και ανακοινώνει πρόγραμμα μετασχηματισμού
Ιανουάριος 1953	Νέο σύνταγμα. Ο Djilas διαγράφεται από το κόμμα.
Οκτώβριος 1956	Η Ουγγρική επανάσταση συντρίβεται από τον Κόκκινο στρατό.
Απρίλιος 1958	Το 7 ^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (LCY)

Απρίλιος 1963	Νέο σύνταγμα. Το κράτος ονομάζεται “Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας”.
Δεκέμβριος 1964	Το 8 ^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (LCY) υιοθετεί μεταρρυθμίσεις της αγοράς στη βάση των αρχών του σοσιαλισμού.
Αύγουστος 1965	Αναμόρφωση της οικονομίας με όρους της οικονομίας της αγοράς
Ιούλιος 1966	Η ολομέλεια του Brioni απομακρύνει τον Rankonič
Μάρτιος 1969	Το 9 ^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (LCY)
1971	Κροατική Άνοιξη ή MASPOK. Δημοσίευση πάνω στο Όνομα και τις θέσεις της Κροατικής Γλώσσας : κίνημα της κροατικής ελίτ
1 Δεκέμβρη 1971	Ο Τίτο άρχισε να αντιτίθεται δημόσια στις εθνικιστικές δράσεις εξαναγκάζοντας τους επικεφαλής του Κροατικού Κομμουνιστικού Κόμματος σε παραίτηση. Απομάκρυνε από το Κομμουνιστικό Κόμμα μέλη της Maspok.
Ιανουάριος 1974	Το νέο σύνταγμα παραχωρεί περισσότερες ελευθερίες στις δημοκρατίες
Μάιος 1974	Το 10 ^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (LCY)
Ιούνιος 1978	Το 11 ^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (LCY)
Μάιος 1980	Θάνατος του Τίτο. Εγκαθίδρυση Συλλογικής προεδρίας.
Μάρτιος 1981	Ταραχές ξεσπούν στο Κόσοβο
Ιούνιος 1982	Το 12 ^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (LCY)

Αύγουστος 1983	Θάνατος του Rankovic
Απρίλιος – Μάιος 1986	Ο Kucan και Milosevic εκλέγονται επικεφαλής των Δημοκρατιών τους στη Συνομοσπονδία Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών
Ιούλιος 1986	Το 13 ^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών (LCY)
Οκτώβριος 1986	Το Memorandum της Σερβικής Ακαδημίας Τεχνών και Επιστημών διαρρέει σε βραδινή εφημερίδα του Βελιγραδίου. Πρόκειται για ένα επιθετικό κείμενο για τη «γενοκτονία» των Σέρβων στο Κόσοβο
Φθινόπωρο 1987	Η Γιουγκοσλαβία δονείται από το σκάνδαλο Agrokomerc. Ο Milosevic εκδιώχνει τη φιλελεύθερη εσωκομματική αντιπολίτευση από το Σερβικό κόμμα
Ανοιξη 1988	Οι εντάσεις μεταξύ του Γιουγκοσλαβικού Λαϊκού Στρατού και των Σλοβένων ξεσπούν σε διαμαρτυρίες των δευτέρων για τη σύλληψη των «Τεσσάρων της Λουμπλιάνας»
Οκτώβριος 1988	Καταργείται το αυτόνομο ομοσπονδιακό καθεστώς της Vojvodina από το νέο Σερβικό Δημοκρατικό Σύνταγμα.
Μάρτιος 1989	Η επαρχιακή Σύνοδος στην Πρίστινα καταργεί το αυτόνομο ομοσπονδιακό καθεστώς του Κόσοβου. Η αντίδραση των Αλβανών στο Κοσσυφοπέδιο είναι η διακήρυξη της ανεξαρτησίας τους (η οποία κατεστάλη) και η δημιουργία παράλληλων αλβανικών θεσμικών οργάνων στο Κοσσυφοπέδιο Σοβαρές ταραχές, πυροβολισμοί και εκατοντάδες συλλήψεις.

28 Ιουνίου 1989	Ο Milosevic απευθυνόμενος στους Σέρβους για τα 600 χρόνια του Κοσόβου προειδοποιεί για επερχόμενο «ένοπλο αγώνα».
Δεκέμβριος 1989	Υψηλός πληθωρισμός πλήττει τη Γιουγκοσλαβική οικονομία.
22 Ιανουαρίου 1990	Το 14 ^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών διακόπτεται μετά την αποχώρηση των Σλοβένων εκπροσώπων.
Φεβρουάριος 1990	Ίδρυση του Σερβικού Δημοκρατικού Κόμματος που εκπροσωπεί τους Σέρβους στην Κροατία και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.
Απρίλιος 1990	Πολυκομματικές εκλογές στην Κροατία και τη Σλοβενία.
Ιούλιος 1990	Ο Milosevic ανακοινώνει ότι η Σερβική Κομμουνιστική Ένωση μετονομάζεται σε Σερβικό Σοσιαλιστικό Κόμμα.
Νοέμβριος – Δεκέμβριος 1990	Πολυκομματικές εκλογές στην Βοσνία τη Σερβία και το Μαυροβούνιο
9 Μαρτίου 1991	Μεγάλες αντικυβερνητικές διαδηλώσεις στο Βελιγράδι
25 Ιουνίου 1991	Ο στρατός εισβάλλει στη Σλοβενία και αποκαθιστά την ομοσπονδιακή εξουσία για να υποχωρήσει μόλις μετά από δέκα ημέρες
8 Οκτωβρίου 1991	Κροατία και Σλοβενία διακηρύσσουν την ανεξαρτησία τους. Πόλεμος στην Κροατία
Δεκέμβριος 1991 – Απρίλιος 1992	Κροατία, Σλοβενία και Βοσνία – Ερζεγοβίνη αναγνωρίζονται σαν ανεξάρτητα κράτη από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.
27 Απριλίου 1992	Πτώση του Κομμουνισμού στη Γιουγκοσλαβία. Ανακηρύσσεται η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας αποτελούμενη από τη Σερβία και το Μαυροβούνιο.

Απρίλιος 1992	Πολεμικές επιχειρήσεις μεγάλη κλίμακας ξεσπούν στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Το Σεράγεβο βρίσκεται σε κατάσταση πολιορκίας.
2 Ιανουαρίου 1993	Το ειρηνευτικό σχέδιο του Vance ψ Owen απορρίπτεται από τους Σερβοβόσνιους
Νοέμβριος 1993	Η πόλη του Μόσταρ κυριεύεται από κροατικές στρατιωτικές δυνάμεις.
Απρίλιος 1994	Ομάδες διπλωματικών επαφών σχηματίζονται αντικαθιστώντας τον Vance – Owen
Καλοκαίρι 1995	Συνδυασμένη άμυνα Κροατών και Βοσνίων αναγκάζει τις σερβικές δυνάμεις σε υποχώρηση.
Ιούλιος 1995	Σφαγή Βοσνίων Μουσουλμάνων στη Srebrenica.
14 Δεκεμβρίου 1995	Η συμφωνία του Dayton τερματίζει τον πόλεμο στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.
Απρίλιος – Μάιος 1996	Μαζικές διαδηλώσεις εναντίον της κυβέρνησης στη Σερβία.
3 Νοεμβρίου 1996	Ο συνασπισμός «Zajedno (Μαζί)» κερδίζει τις δημοτικές εκλογές. Ο Milosevic αρνείται να αποδεχθεί την ήττα και προκαλεί κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις που διαρκούν μήνες
Ανοιξη 1997 - 1998	Η διαμαρτυρία στο Κοσσυφοπέδιο περνά από την ειρηνική προσέγγιση του Rugova στην οργάνωση του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσυφοπεδίου (ΑΣΚ). Ανοιχτή σύγκρουση μεταξύ της σερβικής αστυνομίας και του ΑΣΚ. Η καταστολή εκ μέρους της κυβέρνησης προκαλεί τον εκτοπισμό χιλιάδων αμάχων
Μάρτιος 1998	Ο πρόεδρος του Ριζοσπαστικού Σερβικού Κόμματος Seselj εισέρχεται στην κυβέρνηση. Οι σερβικές αντεγκλήσεις στο Κόσοβο κλιμακώνουν τις συγκρούσεις

Φεβρουάριος 1999	Η Δύση φέρνει Σέρβους και Κοσοβάρους στο Rambouillet για να εκπονήσουν ένα σχέδιο ειρήνευσης. Οι συνομιλίες καταλήγουν σε αδιέξοδο.
Μάρτιος 1999	Το ΝΑΤΟ ξεκινά βομβαρδισμούς εναντίον στόχων στη Σερβία και το Κόσοβο. Οι συνεχείς βομβαρδισμοί διαρκούν 78 ημέρες
10 Ιουνίου 1999	Η Σερβία ξεκινά την απόσυρση των δυνάμεων της από το Κόσοβο.
14 Ιουνίου 1999	Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, Kofi Annan, παρουσιάζει τη διεθνή πολιτική ειρηνευτική παρουσία στο Κοσσυφοπέδιο, την UNMIK (Προσωρινή Διοίκηση του ΟΗΕ στο Κοσσυφοπέδιο).
Ιούλιος 2000	Τροποποίηση Συντάγματος και άμεση εκλογή προέδρου στη Γιουγκοσλαβία.
Νοέμβριος 2001	Κοινοβουλευτικές εκλογές στο Κόσοβο: νίκη του Ibrahim Rugova και του κόμματός του, της Δημοκρατικής Ένωσης.
Μάης 2006	Ανεξαρτητοποίηση Μαυροβουνίου, τέλος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας

Γ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στην περίπτωση των εθνών που απετέλεσαν τον πρώην Γιουγκοσλαβικό συνασπισμό χρειάστηκε η καταστροφή δύο αυτοκρατοριών για να μπορέσουν οι θεσμικοί παράγοντες και οι

διαφορετικές πολιτιστικές σταθερές των επιμέρους εθνοτήτων να οδηγήσουν στο σχηματισμό του βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων στα 1918. Σε πρώτο επίπεδο οι ιστορίες των σλαβικών φύλων αναπτύσσουν πολιτιστική ποικιλότητα, όταν μετά την εγκατάστασή τους στο Δούναβη διαχωρίζονται με τους Σέρβους να ακολουθούν το Βυζάντιο και το ορθόδοξο δόγμα και τους Σλοβένους και τους Κροάτες να προσχωρούν στη Ρώμη. Η οθωμανική νίκη στη μάχη του Κοσόβου στα 1389 ολοκλήρωσε το διαχωρισμό, δίνοντας τη χαριστική βολή στην από τον Στέφανο Νεμάνια και τους διαδόχους του κομματιασμένη σερβική αυτοκρατορία για δύο αιώνες (Mallat, 1902).

Η Σερβία και η Βοσνία Ερζεγοβίνη από την άλλη ήταν υπό οθωμανική κατοχή για μισή χιλιετία, αφήνοντας το κροατικό και το σλοβένικο κομμάτι κάτω από την αψβουργική διακυβέρνηση. Η περίοδος αυτή ήταν μια από τις περισσότερο ταχείες ως προς την αποσύνδεση από το κέντρο και την αύξηση των ξένων παρεμβάσεων στις βαλκανικές υποθέσεις. Ταυτόχρονα, τα τοπικά κέντρα εξουσίας συγκέντρωναν περισσότερη δύναμη στην πολιτική οργάνωση του κράτους. Οι εξελίξεις αυτές διαμόρφωσαν τις βάσεις για τα επαναστατικά κινήματα του επόμενου αιώνα με την οθωμανική αυτοκρατορία να είναι στο τέλος των ναπολεόντειων πολέμων το σημαντικότερο κομμάτι στην ευρωπαϊκή ισορροπία δυνάμεων και τα επαναστατικά εθνικά κινήματα να γνωρίζουν εκεί τις πρώτες επιτυχίες τους (Jelavich, 1983).

Οθωμανική περίοδος

Σερβία

Στην περίπτωση της Σερβίας η παρουσία της Ρωσίας ως ισχυρού συμμάχου με επιρροή τροφοδοτούσε την επαναστατική δράση των χωρικών. Η αγροτική εξέγερση με επικεφαλής τον Kara Djordje Petrović στα 1804 κατέπαυσε μετά από μια δεκαετία εμπόλεμων συγκρούσεων για να ακολουθήσει άλλη υπό τον Miloš Obrenović στα 1815. Μέσα σε δύο χρόνια, λοιπόν, η σερβική λαϊκή συνέλευση εκδίωξε όλους τους ξένους και το Νοέμβρη του 1817 ανακήρυξε τον Miloš κληρονομικό βασιλιά της Σερβίας στέλνοντας για εξιλέωση το κεφάλι του Kara Djordje στην Κωνσταντινούπολη. Με αυτόν τον τρόπο ο Miloš πέτυχε τη δημιουργία μιας αυτονόμου ηγεμονίας στα 1830 με την υποστήριξη της Ρωσίας (Banac, 1984).

Στη συνέχεια υποκινώντας ταραχές στις προσαρτώμενες στην οθωμανική αυτοκρατορία περιφέρειες κινήθηκε για να επαναφέρει την τάξη προσθέτοντας αυτές στις κτήσεις τους. Οι δύο δυναστείες, Obrenović και Karadjordjević, εναλλάσσονταν στην εξουσία μέσα σε κύκλους δολοφονιών και εξοριών, οι οποίες έφεραν την ανάμειξη τοπικών και διεθνών δολοπλοκιών με συμβολή της Ρωσίας και των μεγάλων δυνάμεων. Μέσα σε αυτό το κλίμα η βασιλική άρνηση στη συνταγματική διακυβέρνηση, η μείωση της τοπικής αριστοκρατίας από τους Οθωμανούς και η συγκράτηση της ιδιοκτησίας από τον Miloš οδήγησε σε μια αξιοσημείωτα ομοιογενή αγροτική κοινωνία μικρής ιδιοκτησίας άνευ

κοινωνικών και πνευματικών νεωτερισμών (Banac, 1984). Η βασιλική ελίτ κατάφερε, συνεπώς, εμποδίζοντας την ταξική ανέλιξη να παρεμποδίσει την ανάπτυξη ανταγωνιστικών σε αυτήν ομάδων ελίτ οι οποίες θα μπορούσαν να είναι εν δυνάμει ικανές να αυξήσουν σημαντικά το κόστος ανοχής της γεωργικής τάξης.

Ακόμα και η αναβίωση των σερβικών γλωσσικών και ιστορικών σπουδών, η οποία απετέλεσε σημαντικό βήμα προς το σχηματισμό της εθνικής ταυτότητας και των αξιακών πλαισιώσεων των μετέπειτα εθνικών κινημάτων δεν αναδύθηκε έσωθεν αλλά από έναν Βιεννέζο κάτοικο, τον Vuk Karadžić (1787-1864) (Benson 2004). Το επίτευγμα του Vuk Karadžić ήταν ότι κατάφερε να καταστήσει έκφραση εθνικότητας τη γλώσσα και την ποίηση του λαού. Κωδικοποίησε, δηλαδή, τα συναισθήματα του σερβικού λαού παίρνοντας ως μέτρο τη διάλεκτο štokavian που ομιλείται στο ανατολικό κομμάτι της Ερζεγοβίνης και έχει τις λιγότερες ξένες επιρροές. Σύμφωνα με τον Vuk όλοι όσοι τη μιλούσαν ήταν Σέρβοι ανεξάρτητα από τα θρησκευτικά τους πιστεύω και τους εθνικούς τους δεσμούς (Singleton, 1985).

Η οπτική του Vuk για τη σερβικότητα, η οποία πηγάζει από αιώνιους δεσμούς αίματος και γλώσσας κατηύθυνε, συνεπώς, τη συλλογική συνείδηση των επερχόμενων γενεών. Γύρω από τη μεσαιωνική Σερβία, συνεπώς, το κάλεσμα αναβίωσης του έθνους έφερε έντονο συναισθηματικό φορτίο στους αγροτικούς πληθυσμούς, το οποίο και αποτυπώθηκε εναργέστερα κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα με τον αγώνα δημιουργίας ανεξάρτητου κράτους κατά τη διάλυση του ευρωπαϊκού τμήματος της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Κατά τη δημιουργία αξιακών πλαισιώσεων επιχειρήθηκε η ένταξη συμβόλων με συγκινησιακό περιεχόμενο για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή αποτελεσματικότητα ως προς την επίδρασή τους στην εθνική ομάδα (Tarrow, 1998). Ο σερβικός εθνικισμός, λοιπόν, ως προς το περιεχόμενό του ήταν στρατιωτικός και

ορθόδοξος συνδεδεμένος με μυθοποιητικές ιστορίες που εξύψωναν την πληρότητα της αυτοκρατορίας κάτω από την ηγεσία του Στέφανου Ντουσάν (1331-55) (Glenny, 2000).

Ο εθνικισμός που χτίστηκε, επιπλέον, γύρω από την ήττα στο Κόσοβο το 1690 καλλιέργησε μια κουλτούρα γύρω από θέματα εξαγνισμού και εκδίκησης. Κατά αυτόν τον τρόπο τα μέλη της σερβικής εθνότητας έχτισαν τη δική τους αντίληψη για το έθνος τους γύρω από τα ιστορικά γεγονότα. Ανάμεσα στους αναρίθμητους μύθους που χάραξαν τη λαϊκή μνήμη ήταν η έξοδος των Σέρβων από το Κόσοβο το 1690 υπό την καθοδήγηση του Πατριάρχη για την αποφυγή των οθωμανικών αντιποίνων. Τα μέλη της εθνότητας που ανέγνωσαν την ήττα στο Κόσοβο στα πλαίσια αυτά σαν ανάγκη εξαγνισμού ήταν πιο πιθανόν να οδηγηθούν σε εθνικιστική δραστηριότητα. Κατά συνέπεια και οι στόχοι του σερβικού εθνικισμού συμπεριλάμβαναν την ανάκτηση του Κοσόβου και άλλων παλαιότερων εδαφών και την ένωση όλων των Σέρβων σε ένα ενιαίο κράτος (Glenny, 1999).

Η σερβικότητα ήταν αντιμέτωπη, όμως, και με τις απειλές ενός πολιτικού τοπίου αντιπαλοτήτων ανάμεσα σε εμπόλεμες αυτοκρατορίες και έχρηζε ενδυνάμωσης. Ιδιαίτερα σημαντικός υπήρξε και ο ρόλος της ελίτ στην ενίσχυση του εθνικού ιδεώδους. Η ελίτ άρχισε να κάνει συστηματικά την εμφάνισή της στα 1844 υπό τον Σέρβο πολιτικό Ilija Garašanin, ο οποίος δημοσίευσε το κείμενο Načertanije, μια επιτομή του σερβικού επεκτατισμού, για τη μελλοντική μεγάλη Σερβία, η οποία περιελάμβανε το Κόσοβο, τη βόρειο Αλβανία, τη Βοσνία Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο, τη Μακεδονία και τη Vojvodina.

Οι ορθόδοξοι Σέρβοι της Βοσνίας περίμεναν αρκετό καιρό τη λήξη της Τουρκικής κυριαρχίας και την προσάρτηση εδαφών με στόχο την έξοδο της Σερβίας στη θάλασσα (Misha 2000). Η Σερβία είχε πολεμήσει την οθωμανική αυτοκρατορία το 1876 και σε συμμαχία με την Τσαρική

Ρωσία το 1877-1878 και αισθανόταν ότι είχε κάθε δικαίωμα να προσαρτήσει τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Στη Σύνοδο του Βερολίνου το 1878 η Αυστροουγγαρία, η οποία ουδεμία συμμετοχή είχε στον πόλεμο, προσάρτησε τελικά αυτά τα εδάφη. Αυτή η επίδειξη της αυτοκρατορικής "Realpolitik" είχε πολύ σοβαρές επιπτώσεις. Η αφομοίωση ενός εκατομμυρίου Σέρβων στη Βοσνία, οι οποίοι είχαν δηλώσει πίστη στο Σερβικό κράτος, καθίστατο πλέον αδύνατη και περιέπλεκε την εσωτερική πολιτική της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας σε θέματα εθνοτήτων αλλά και την εξωτερική πολιτική της συνολικότερα (Glenny, 1999).

Ο σερβικός πόλεμος ενέτεινε με αυτόν τον τρόπο το όραμα της Μεγάλης Σερβίας. Η χαώδης κατάσταση στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία και το Κόσοβο και η ανησυχία του σερβικού πληθυσμού στη Βοσνία πρόσφεραν αναρίθμητες πολιτικές ευκαιρίες οδηγώντας στη δημιουργία του κινήματος της «Προοδευούσας Νεολαίας», το οποίο προσέλκυσε κυρίως νέους προσκολλημένους στο ιδεώδες της ελευθερίας των Νότιων Σλάβων χωρίς σαφές διεκδικητικό ρεπερτόριο αλλά και σε συγκεκριμένες επιχειρήσεις διεξαγόμενες από μυστικές στρατιωτικές υπηρεσίες. Οι čete, από το οποίο προέρχεται το όνομα četnik, ήταν ιδανικό όργανο για τη διεξαγωγή υπόγειων πολέμων (Benson, 2004).

Διεθνές περιβάλλον και εσωτερικές ανακατατάξεις

Ο συνασπισμός των τριών αυτοκρατόρων (1881) ένωσε την Αυστροουγγαρία, τη Γερμανία και τη Ρωσία σε μια συμφωνία που όριζε τρεις διαφορετικές σφαίρες επιρροής. Οι ισχυροί σύμμαχοι οδήγησαν τον πρίγκιπα της Σερβίας Obrenović στην υπογραφή μυστικής συμφωνίας, με την οποία αποποιείτο ουσιαστικά το δικαίωμά του στην άσκηση ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής. Ταυτόχρονα υπέγραψε εμπορική συνθήκη, η οποία μετέτρεπε τη Σερβία σε αγροτικό προσάρτημα της

αψβουργικής αυτοκρατορίας. Το νέο κράτος παρέμενε, ακόμη, χωρίς έξοδο στη θάλασσα με αποτέλεσμα την άμεση εξάρτησή του και σε επίπεδο εισαγωγών και σε επίπεδο εξαγωγών από την Αυστροουγγαρία. Οι διεθνείς συμφωνίες δημιουργούν, έτσι, ευνοϊκό περιβάλλον για τους τοπικούς πολιτικούς παράγοντες που ζουν υπό την εξουσία κυβερνήσεων, οι οποίες δεν θα μπορούσαν διαφορετικά να είναι ανεκτικές στην εκδήλωση διαφωνιών (Risse, Ropp and Sikkinck, 1999).

Ο κύριος επωφελούμενος από αυτές τις αλλαγές ήταν το Λαϊκό Ριζοσπαστικό Κόμμα, το οποίο επίσημα ιδρύθηκε στα 1881. Οι Ριζοσπαστικοί δεν ήταν δυτικά προσανατολισμένοι φιλελεύθεροι. Εμπνέονταν από τους Ρώσους narodniks λόγω της επίδρασης που ασκούσε η ομάδα της Ζυρίχης του Svetozar Marković, ενός επαναστάτη σοσιαλιστή του οποίου η σύντομη ζωή ήταν μεστή πολιτικών δραστηριοτήτων (Benson, 2004, Glenny, 1999).

Στην ιδρυτική διακήρυξη των Ριζοσπαστών στα 1881, η οποία δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Samoupravna (Αυτοκυριαρχία), βρίσκονται ίχνη του ιδανικού της κοινοπολιτείας του Marković. Ο αληθινός χαρακτήρας του Λαϊκού Ριζοσπαστικού Κόμματος ήταν η αφοσίωση στην ένωση όλων των Σέρβων και στη δημιουργία ενός ισχυρού σερβικού εθνικού κράτους. Αυτό ήταν και το έργο ζωής του επικεφαλής Nikola Pašić, ο οποίος και τελικά προήδρευσε στο σχηματισμό της πρώτης Γιουγκοσλαβίας (Benson, 2004).

Οι εκλογές του Σεπτεμβρίου στα 1883 οδήγησαν στην πρώτη εκλογική νίκη των Ριζοσπαστών. Η απάντηση του Obrenović ήταν η ακύρωση της συνέλευσης, αμέσως μετά την έναρξή της, και η επιβεβαίωση της κυριαρχίας του με την άρνηση του να καλέσει τους Ριζοσπαστικούς στο σχηματισμό κυβέρνησης. Αυτές οι πλευρές δυναμικότητας των πολιτικών ευκαιριών παίρνουν διαφορετικές μορφές σε διαφορετικά συστήματα και αλλάζουν με τον καιρό – πολλές φορές

αλληλοεξαρτώμενα αλλά μερικές φορές σε στενή σχέση το ένα με το άλλο. Ο διχασμός των πολιτικά αντιτιθέμενων ελίτ και οι αλλαγές στους πολιτικούς συσχετισμούς ωθούν απομονωμένες ομάδες ή ακόμη και κυβερνήσεις στην αναζήτηση υποστήριξης από εξωτερικούς πόρους (Tarrow, 2001).

Αυτός ο συγκρουσιακός κύκλος έφερε την υποστήριξη της Ρωσίας, η οποία επεδίωκε την αποδυνάμωση της Σερβίας πυροδοτώντας εσωτερικές αναταραχές και ενισχύοντας το βουλγαρικό στρατό. Τον Οκτώβριο ξέσπασε επανάσταση ανάμεσα στους αγρότες της ανατολικής Σερβίας, οι οποίοι αρνούσαν την παράδοση των όπλων τους στην κεντρική αρχή. Οι ριζοσπάστες ηγέτες ήταν αναμεμειγμένοι στην εξέγερση, η οποία κατεστάλη βίαια. Η αποκλεισμένη ομάδα των Ριζοσπαστών υιοθέτησε εξωθεσμικές τακτικές διεκδίκησης, διότι δεν υπήρχαν άλλα κανάλια ανοιχτά σε αυτούς. Οι επικεφαλής του Ριζοσπαστικού Κόμματος παρείχαν τις οργανωτικές δομές της αγροτικής συγκρουσιακής δράσης οδηγώντας τον αγροτικό πληθυσμό στη συνειδητοποίηση των δυνατοτήτων αντίστασης του απέναντι στη βασιλική εξουσία.

Κατά τον Haines (1988) η ανάδυση μιας ριζοσπαστικής δύναμης στο πολιτικό σκηνικό, η οποία χρησιμοποιεί ένα λιγότερο συμβιβαστικό διεκδικητικό ρεπερτόριο, αντιμετωπίζεται ως απειλή από την κρατούσα αρχή. Η εξέγερση κατεστάλη πολύ εύκολα, ενώ ο Rašić διέφυγε στη Βουλγαρία για να γλιτώσει τη θανατική καταδίκη. Παρόλη την ήττα του κόμματος η ώθηση προς τις μεταρρυθμίσεις δεν μπορούσε να σταματήσει. Η κατατρόπωση του στρατού τάρραξε τους Σέρβους, οι οποίοι έβλεπαν τη Βουλγαρία να μετατρέπεται με τη βοήθεια της Ρωσίας σε μια τοπική στρατιωτική δύναμη που έπρεπε να λάβουν σοβαρά υπόψη τους με τη δημόσια εικόνα του βασιλιά είχε υποστεί σοβαρό πλήγμα από την ήττα με τη Βουλγαρία (Jelavich, 1983, Benson, 2004).

Σε μια προσπάθεια ενσωμάτωσης των διεκδικητών ο Obrenović παραχώρησε φιλελεύθερο Σύνταγμα στα 1889 στη βάση της ενωμένης κυριαρχίας της μοναρχίας με εκλεγμένο βουλευτικό σώμα. Παραιτείται, έπειτα, ανακηρύσσοντας βασιλιά τον ανήλικο γιο του Aleksandar και ο Rašić, αμνηστευμένος από την Αντιβασιλεία επιστρέφει για να λάβει μέρος στις εκλογές του Σεπτέμβρη, οι οποίες έδωσαν στους Ριζοσπαστικούς μαζική πλειοψηφία. Η στρατιωτική ελίτ, όμως, δολοφόνησε το Μάη του 1903 τον βασιλιά και τη βασίλισσα με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Dragoutin Dimitrijević. Η συνεργασία στρατιωτικών και Ριζοσπαστών ήταν αναγκαία για την διεκπεραίωση των κυβερνητικών καθηκόντων της χώρας αλλά και τεταμένη. Ο νέος βασιλιάς Petar Karadjordjević είχε έρθει σε επαφή με τον Rašić στις συγκρούσεις του 1876 στη Βοσνία και μαζί επανέφεραν και φιλελευθεροποίησαν περισσότερο το Σύνταγμα του 1889, το οποίο είχε αποσύρει ο βασιλιάς Aleksandar πριν δολοφονηθεί (Benson, 2004).

Χρειάστηκαν τρία χρόνια έντονης πίεσης από τις δυτικές κυβερνήσεις, πριν και οι τελευταίοι συνωμότες απομακρυνθούν από τη δημόσια ζωή με το στρατό να μην βρίσκεται σταθερά ποτέ κάτω από πολιτικό έλεγχο. Ότι κρατούσε τη συμμαχία ζωντανή ήταν ότι οι Ριζοσπάστες ήταν οι αποτελεσματικοί εκσυγχρονιστές και μοιράζονταν με τους στρατιωτικούς το όραμα της Μεγάλης Σερβίας, η οποία θα ένωνε όλους τους Ορθοδόξους πιστούς στο ίδιο κράτος συμπεριλαμβανομένων των προφυλακών της νότιας Ουγγαρίας, της ανατολικής Κροατίας και της νότιας Δαλματίας (Glenny, 1999).

Το σχέδιο αυτό ήταν μέρος ενός καινοτόμου προγράμματος υπό την ηγεμονία του Rašić βασισμένο κατ' ανάγκη σε νέους διεθνείς δεσμούς, κυρίως με τη Γαλλία, η οποία παρείχε κρίσιμα δάνεια συμπεριλαμβανομένου ενός για τον επανεφοδιασμό του στρατού. Όντας ακόμη αδύναμο κράτος άρχισε να συμπεριφέρεται σαν δυνατό και το

μυστικό αυτής της αυτοπεποίθησης οφειλόταν στον ενισχυμένο από τους Ριζοσπάστες σύνδεσμο μεταξύ κράτους και λαού (Glenny, 1999).

Το επίτευγμα των Ριζοσπαστών, μοναδικό ανάμεσα στα νοτιοσλαβικά κόμματα στο 19^ο αιώνα, ήταν ότι κατάφερε να προσαρμόσει τους θεσμούς των αγροτικών κοινωνιών στο σκοπό της δημιουργίας έθνους. Οι παλαιότερες αγροτικές εξεγέρσεις ήταν εθνικές μόνο υπό την έννοια της έκρηξης οργής έναντι Γενιτσάρων, ανατολιτών εμπόρων και επισκόπων και καθοδηγούνταν περισσότερο από ληστές αντάρτες παρά από εθνικούς ηγέτες. Οι αγροτικές εξεγέρσεις, ενδημικές κατά μήκος των νοτιοσλαβικών εδαφών, έμοιαζαν στο λεπτό στρώμα των παιδευμένων αστών κατοίκων σαν μια απειλή για την κοινωνική τάξη και εμπόδιο προόδου (Benson, 2004).

Οι Ριζοσπαστικοί κατηγορήθηκαν συχνά από τους αντιπάλους του ότι υπέθαλπαν την ανομία και ότι η τακτική του αγροτικού λαϊκισμού που ακολουθούσαν στιγματίσει τη σερβική πολιτική σκηνή. Παρόλα αυτά οι τοπικές συνελεύσεις, η τοπική διοίκηση, το αναπτυσσόμενο νομικό σύστημα, η επέκταση του σχολικού δικτύου, η στρατιωτική υπηρεσία παρείχαν το πλαίσιο άνθισης της εθνικής συνείδησης βασισμένο στην ταυτοποίηση του κράτους με το σλαβικό λαό. Ο μοντέρνος εθνικισμός, δηλαδή το αίσθημα υπακοής στην πολιτική κοινωνία σε συνδυασμό με κοινούς θεσμούς, προϋποθέτει εξάλλου την εξασθένιση του αγροτικού τρόπου ζωής, ο οποίος βασιζόταν στο εκτεταμένο οικογενειακό δίκτυο και την τοπική οικονομική ζωή (Glenny, 1999).

Κροατία

Οι Κροάτες εμφανίζονται σαν μια οργανωμένη, ανεξάρτητη κοινότητα το 10^ο αιώνα. Αλλά όταν η τύχη τους αναμείχθηκε με την Ουγγαρία, στον βασιλιά της οποίας προσφέρθηκε το στέμμα της Κροατίας στα 1102, εγκαινιάστηκε μια σύνδεση που διήρκησε πάνω από 800 χρόνια καταστέλλοντας την εξέλιξη της κροατικής εθνικής ταυτότητας. Η ουγγρική πολιτική αφομοίωσης χτύπησε τον κροατικό εθνικισμό, του οποίου οι ρίζες αναφέρονταν στην ιδέα ενός αριστοκρατικού κροατικού έθνους (Pearson, 1983).

Η ελίτ στην Κροατία-Σλοβενία ανέπτυξε παρόμοια δράση, αν και σε αντίθεση με την κατάσταση στη Σερβία και τη Βοσνία η οθωμανική κυριαρχία ήταν πάντοτε περισσότερο αδύναμη. Ο Ljudevit Gaj (1809-1972) έκανε για τους Κροάτες ό,τι έκανε ο Vuk Karadžić για τους Σέρβους (Goldstein 1999). Δημιούργησε μια μοντέρνα, κωδικοποιημένη γλώσσα βασισμένη στη διάλεκτο štokavian με αναθεωρημένη ορθογραφία βασισμένη στη λατινική αλφάβητο. Η επιλογή της διαλέκτου štokavian έναντι της kajkavian, η οποία ομιλείται στο Zagreb και ήταν συγγενής με τα Σλοβένικα, έχει πολιτική εξήγηση. Ο Gaj, ο οποίος μιλούσε τη διάλεκτο kajkavian ισχυρίστηκε ότι οι Καθολικοί της Βοσνίας, της Δαλματίας και της Vojvodina που μιλούσαν τη διάλεκτο štokavian δεν ήταν Σέρβοι αλλά σερβοκροάτες, δηλαδή Κροάτες που υιοθέτησαν τη διάλεκτο των Σέρβων γειτόνων τους. Μια κοινή γλώσσα, ήλπιζε και πίστευε, θα ένωνε τους νότιους σλαβικούς λαούς (Goldstein 1999).

Στα 1835 επετράπη στον Gaj από τον αυτοκράτορα να εκδώσει εφημερίδες για τους Κροάτες αναγνώστες ως αντιστάθμισμα στον εθνικισμό των Μαγυάρων. Η δυνατότητα αυτή χρησιμοποιήθηκε από τον

Gaj ως διεκδικητικό ρεπερτόριο και σαν εργαλείο γνωστικής απελευθέρωσης για τα μέλη της εθνότητάς του. Πριν αναπτυχθεί συλλογική δράση, οι άνθρωποι θα πρέπει συλλογικά να ορίσουν τη θέση τους και να επιδιώξουν την αλλαγή μέσω της δράσης. Ο Gaj μέσω της εφημερίδας τους μπορούσε να ενεργοποιήσει αυτούς τους μηχανισμούς. Ο Gaj έγινε κατά συνέπεια εμπνευστής του ιλλυρικού κινήματος (1809-1813), το οποίο δημιουργήθηκε από τον Ναπολέοντα στις βορειοανατολικές επαρχίες της Αδριατικής. Στα 1841 είχε δημιουργήσει πια τις πολιτικές προϋποθέσεις όντας επικεφαλής του Ιλλυρικού Κόμματος, το οποίο θεωρείται ότι αποτελεί την έναρξη του σύγχρονου κροατικού εθνικισμού, αν και για το μεγαλύτερο μέρος του 19^{ου} αιώνα παρέμενε περιορισμένος σε ένα στενό κύκλο διανοουμένων (Benson, 2004).

Αν και ο Gaj δήλωνε πάντα την πίστη του στην αψβουργική αυτοκρατορία, στο άμεσο περιβάλλον του άρχισε να αναπτύσσεται το ρεπερτόριο που θα χρησιμοποιούσε το κίνημά του. Μιλούσαν ανοιχτά για « πολιτιστικό ιλλυριανισμό » συνδεδεμένο με « πολιτικό κροατισμό ». Ο ίδιος ο Gaj άνοιξε κανάλια επικοινωνίας με τη Σερβία και τη Ρωσία, αναζητώντας υποστήριξη για το κίνημά του σε συμμάχους με επιρροή (Glenny, 1999).

Οι διεκδικήσεις του Κροατικού έθνους έτσι όπως προβάλλονταν από το ιλλυρικό ρεπερτόριο οδήγησαν τους Μαγυάρους στην υιοθέτηση μορφών καταστολής. Στα 1843 η ουγγρική βουλή όρισε τα ουγγρικά ως την επίσημη γλώσσα της δημόσιας διοίκησης -αντικαθιστώντας τα λατινικά - και διατάσσοντας συνάμα ότι σε έξι χρόνια θα γινόταν η επίσημη γλώσσα της Κροατίας. Στους περιορισμούς της εξουσίας οι Κροάτες απάντησαν με την ένωσή τους με τους Σέρβους της Σλαβονίας για να οδηγηθούν στη σύγκρουση με την Ουγγαρία. Έχοντας συμμαχήσει με ένα απολυταρχικό καθεστώς ενάντια στις ουγγρικές διεκδικήσεις για ένα περισσότερο αντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης, οι νότιοι

Σλάβοι της αψβουργικής αυτοκρατορίας δεν έλαβαν κανένα προνόμιο σε ένα σύστημα που γινόταν λιγότερο σταθερό και κατά συνέπεια περισσότερο καταπιεστικό (Goldstein, 1999).

Το κάλεσμα του ιλλυριανισμού για αμοιβαία ανεκτικότητα και σεβασμό στις πολιτιστικές και θρησκευτικές διαφορές δεν κατάφερε να διατηρήσει για πολύ την ενότητα των σλαβικών φύλων. Αυτή ήταν η μόνη περίπτωση κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, όπου οι Σέρβοι και οι Κροάτες βρίσκονται ενωμένοι αντιμετωπίζοντας έναν κοινό εχθρό σε ένοπλη αντίσταση. Πολλοί Σέρβοι είδαν εχθρικά τις γλωσσικές παρεμβάσεις του Gaj. Οι αντιδράσεις οδήγησαν στο τέλος του ιλλυρικού κινήματος και της πολιτικής του καριέρας. Την Σερβία, εξάλλου, απασχολούσαν κυρίως προβλήματα δημιουργίας κράτους (Jelavich, 1983).

Στην κροατική πλευρά η αποστρατικοποίηση του Στρατιωτικού Μετώπου στα 1881 και η επαναφορά του στην κροατική δημόσια διοίκηση έτερψε το εθνικιστικό συναίσθημα αυξάνοντας, όμως, συνάμα το ποσοστό του σερβικού πληθυσμού που βρισκόταν υπό την κυριαρχία της Βουδαπέστης. Η διαφοροποίηση αυτή χρησιμοποιήθηκε από τις ουγγρικές αρχές για να τροφοδοτήσει το «σερβικό πρόβλημα». Η Κροατία, όμως, δεν είχε ισχυρούς συμμάχους μεταξύ των γειτονικών κρατών, όπως οι Σέρβοι τη Ρωσία για να εκδηλώσει εθνικιστικές δράσεις. Ούτε ο κροατικός εθνικισμός πήρε ποτέ σοβαρή τροπή. Παρά όμως τις σοβαρές οικονομικές συνέπειες, οι οποίες ώθησαν μισό εκατομμύριο Κροάτες στη μετανάστευση μεταξύ των ετών 1880 και 1914, δεν υπήρξαν τα μέσα διοχέτευσης της αγροτικής δυσαρέσκειας σε διεκδικητική δράση (Goldstein, 1999).

Αγροτικές εξεγέρσεις, στις οποίες Σέρβοι και Κροάτες μερικές φορές ένωναν τις δυνάμεις τους, είχαν περιορισμένους στόχους και το κατά πόσον ο αξιωματούχος ήταν Ούγγρος ή Κροάτης ήταν μικρής σημασίας (Lampe, 1998).

Ακόμα και η ελίτ του κροατικού εθνικισμού αντιπροσωπεύεται από τον επίσκοπο Josip Strossmayer, του οποίου το όραμα μιλούσε για μια αυτοκρατορία καθολικών στην οποία οι Κροάτες θα έπαιρναν ανάλογη θέση με τους Αυστριακούς και του Ούγγρους. Τα σχέδιά του υποστηρίζονταν από ισχυρό σύμμαχο, τη βιεννέζικη αυλή. Η πρόθεσή του ήταν να ενισχύσει το αίσθημα αφοσίωσης στην παιδεία, η οποία θα βοηθούσε να υπερνικηθούν οι διαφορές μεταξύ Καθολικών και Ορθοδόξων Σλάβων (Benson, 2004).

Βάσει αυτής της προοπτικής μια μεγεθυμένη Κροατία με πολιτιστική υπεροχή θα μπορούσε να αναλάβει την ηγεσία στο νοτιοσλαβικό κομμάτι της ομόσπονδης αψβουργικής αυτοκρατορίας. Από τη σκοπιά των Κροατών η επιτυχία των διεκδικήσεών τους σχετιζόνταν με την εκμετάλλευση των περιβαλλοντικών ευκαιριών που παρουσιάζονταν από τις διαιρέσεις μεταξύ Βουδαπέστης και Βιέννης για τη δημιουργία μιας διευρυμένης, με την προσθήκη της Δαλματίας και της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, νοτιοσλαβικής κρατικής οντότητας μέσα στα κυρίαρχα εδάφη της αψβουργικής αυτοκρατορίας μαζί με τη σλοβένικη γη (Benson, 2004).

Βοσνία

Η διαίρεση μεταξύ χριστιανισμού και ισλαμισμού είναι κατά μία έννοια θεμελιώδης στη δομή της βοσνιακής κοινωνίας αλλά δεν σχετίζεται με κοινωνικούς και πολιτικούς διαχωρισμούς. Η μουσουλμανική ελίτ μονοπωλούσε τον πλούτο και τη δύναμη, ασκώντας εξουσία πάνω σε έναν υπόδουλο χριστιανικό λαό αποτελούμενο κυρίως από ορθόδοξους επίμορτους αγρότες. Οι περισσότεροι, όμως, Μουσουλμάνοι ήταν αγρότες μικρής ιδιοκτησίας, οι οποίοι αντιμετώπιζαν τις ίδιες δυσκολίες με τους χριστιανούς γείτονές τους. Υπήρχαν, ακόμη, Σλάβοι, για τους οποίους η Βοσνία ήταν η πατρίδα των προγόνων τους, που είχαν ασπαστεί το Ισλάμ (Jelavich, 1983).

Η πιο αξιοσημείωτη πηγή συγκρούσεων στον πρώιμο 19^ο αιώνα ήταν ο διαμάχη μεταξύ των ιθαγενών μουσουλμάνων και των Οθωμανών ηγεμόνων τους. Η Πύλη κυβερνούσε την επαρχία μέσω διορισμένων Βοσνίων Μουσουλμάνων που κρατούσαν τον τίτλο του Καπετάνιου. Στα μέσα, όμως, του 18^{ου} αιώνα ισχυρές οικογένειες απομάκρυναν την κεντρική εξουσία και μετέτρεψαν το αξίωμα σε κληρονομικό. Οι καθεστωτικές αλλαγές συνδυάστηκαν με ολοένα και ισχυρότερες εξεγέρσεις στη Σερβία δημιουργώντας ένα σπιράλ ευκαιριών, τις οποίες ο Σουλτάνος προσπάθησε αξιοποιήσει για να ισχυροποιήσει την εξουσία του στη Βοσνία βελτιώνοντας τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες των χριστιανών αγροτών (Benson, 2004). Αυτή τη φορά η συγκρουσιακή δράση αναπτύχθηκε μεταξύ κεντρικής εξουσίας και ελίτ προς όφελος των συλλογικών υποκειμένων.

Το οθωμανικό κίνημα ανασυγκρότησης, Tanzimat, απείλησε τα προνόμια και τις διασφαλίσεις των Βοσνίων Μουσουλμάνων κυβερνητών. Όντας από μόνο του απειλή σε βάρος των φιλοδοξιών της ελίτ των

Καπεταναίων δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει σε διεκδικητικές δράσεις για την αυτονόμηση της Βοσνίας. Ο οθωμανικός στρατός απάντησε με την παρεμπόδιση των αυτονομιστικών διεκδικήσεων (1851) ανοίγοντας το δρόμο για πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Η κεντρική εξουσία (Πύλη), δεν μπορούσε να κάνει τίποτα, όμως, για να σταματήσει τις αλλαγές που θα επέλθει με την οικονομική παρακμή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Η τελευταία προκάλεσε τον πολλαπλασιασμό του βάρους των φόρων και της εργασίας πάνω στους αγρότες από τους ισχυρούς Μουσουλμάνους γαιοκτήμονες (Glenny, 1999).

Οι αποτυχίες στη σοδειά επέφεραν σποραδικές αγροτικές εξεγέρσεις κατά μήκος των νοτιοσλαβικών γαιών. Μια από αυτές, που ξέσπασε στο Nevesinje στα 1875, διαχύθηκε σε όλη την επαρχία μέχρι τη Βουλγαρία. Η παρεμπόδιση ήταν πολεμικής κλίμακας και δημιούργησε το σπινάλι πολιτικών ευκαιριών για την κήρυξη πολέμου ανεξαρτησίας από τη Σερβία και το Μαυροβούνιο. Οι εθνικές διεκδικήσεις τους βασίζοντας και στην παρουσία του ισχυρού συμμάχου, δηλαδή της Ρωσίας, η οποία νικά τους Οθωμανούς στα 1878 και στα 1882 ανακηρύσσει το Μαυροβούνιο και τη Σερβία ανεξάρτητα βασίλεια με τη Σερβία να προσθέτει επιπλέον εδάφη στην κυριαρχία της (Benson, 2004).

Μολοταύτα οι Σέρβοι της Βοσνίας βρέθηκαν, αντίθετα, ενώπιον απειλών που σχετίζονταν με την πτώση του καταπιεστικού καθεστώτος. Η αποξένωση από τους ορθόδοξους συγγενείς τους στη Σερβία και το Μαυροβούνιο οδήγησε στην ανάπτυξη ξενοφοβικών τάσεων που έβρισκαν διέξοδο σε εθνικιστικά συναισθήματα. Σε αυτό συνετέλεσε η μη διατάραξη της κατοχής γης από την αυστροουγγρική εξουσία. Οι αγρότες αδυνατούσαν να αντιδράσουν, λόγω της οικονομικής τους εξαθλίωσης, στο σύστημα που επέτρεπε στους φεουδάρχες να αγοράσουν τη γη τους. Ήθελαν να αποκτήσουν την κυριότητα και έριχναν τις ελπίδες τους στη

Μεγάλη Σερβία που τους υποσχόταν η εθνικιστική προπαγάνδα (Glenny, 1999).

Η Οθωμανική υποχώρηση άφησε πίσω και τους Μουσουλμάνους της Βοσνίας, οι οποίοι αρχικά αντέδρασαν με ένοπλη αντίσταση και στη συνέχεια με μαζική μετανάστευση στην Τουρκία. Όσοι έμειναν αναγκάστηκαν να αγωνιστούν για δικαιώματα που προηγουμένως θεωρούσαν δεδομένα. Ο ρόλος της μουσουλμανικής θρησκευτικής ηγεσίας υποβιβάστηκε στη δημόσια διοίκηση, συμπεριλαμβανομένου του ελέγχου πάνω στα βακούφια, τη θρησκευτική περιουσία που κυριαρχούσε στη θρησκευτική και εκπαιδευτική ζωή, εμποδίζοντας την ανάπτυξη κινήματων βασισμένων σε δεσμούς με Οθωμανούς ισλαμιστές ηγέτες. Το άλλο μείζονος σημασίας σημείο συγκρούσεων ήταν οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις. Οι αρχές εισήγαγαν μέτρα προορισμένα να ρυθμίσουν όλο το σύστημα της κατοχής γης διακόπτοντας τον ισλαμικό νόμο της shariat και τις αυθαίρετες ενέργειες των γαιοκτημόνων (Benson, 2004).

Σλοβενία

Στους Σλοβένους, αντίθετα, η εθνική συνείδηση αναπτύχθηκε κάτω από τη σκέπη της καθολικής εκκλησίας, δίνοντας στο σλοβένικο εθνικισμό συντηρητικό και ιερατικό χαρακτήρα, ο οποίος ενσαρκώθηκε στο κυρίαρχο Σλοβένικο Λαϊκό Κόμμα με επικεφαλής τον ρωμαιοκαθολικό πρελάτο Anton Koroseč. Η επιτυχία του κόμματος ήταν ότι κατάφερε να διατηρήσει μακριά από την πολιτική ηγεσία τους κοσμικούς αντιπάλους του λόγω της σύνδεσής του με το αγροτικό κίνημα

συνεργασίας. Οι Σλοβένοι αγρότες μετατράπηκαν, έτσι, στους περισσότερο ακμάζοντες και εγγράμματους ανάμεσα στους νότιους Σλάβους. Όντας σκορπισμένοι σε έξι αυστριακές επαρχίες από τις οποίες μόνο σε δύο κατείχαν την αριθμητική πλειοψηφία επέτυχαν στα 1882 να αποκτήσουν μια εκλογική νίκη στην επαρχιακή βουλή της Καρνιόλα και στη Λουμπλιάνα (Benson, 2004).

Αυτή η περιορισμένη πολιτική πρόοδος κατεύνασε τη σλοβένικη κοινή γνώμη με αποτέλεσμα ο σλοβένικος εθνικισμός να παραμείνει κυρίως ένα κοινωνικό κίνημα. Σε αυτό συνετέλεσε και το γεγονός ότι η σλοβένικη γλώσσα ήταν περισσότερο αποδεκτή στην εκπαίδευση και στη διοίκηση από την αυστριακή διοίκηση. Δεν είναι σαφές κατά πόσον η βασική αρχή του εθνικισμού - ότι τα έθνη οφείλουν να διατηρούν ένα ορισμένο εδαφικό χώρο υπό την κυριαρχία τους - ήταν κάτι που οι Σλοβένοι εφάρμοσαν στη δική τους περίπτωση. Ακόμη και η τριαδική ανασυγκρότηση της αυτοκρατορίας δεν ήταν αρεστή στους Σλοβένους εξαιτίας του φόβου ότι στο νοτιοσλαβικό κράτος οι Κροάτες θα είχαν την πλειοψηφία (Benson, 2004).

« Βασίλειο Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων »

Κατά τη δεκαετία του 1890 εμβρυώδη Σοσιαλιστικά Δημοκρατικά Κόμματα εμφανίστηκαν στη Σλοβενία, στην Κροατία- Σλαβονία και τη Vojvodina, τα οποία ήταν παρακλάδια των αντίστοιχων κομμάτων στην Αυστρία και την Ουγγαρία. Παρέμεναν, όμως, περιορισμένα στη σκιά του κροατικού εθνικισμού. Στην Κροατία μεταξύ των ετών 1903-1907 οι συγκρούσεις ανάμεσα στη Βιέννη και τη Βουδαπέστη οδήγησαν σε σύντομη πολιτική ρευστότητα κατά την οποία αναδύθηκε πληθώρα κομμάτων. Δύο από αυτά επρόκειτο να αποβούν ιδιαίτερα σημαντικά στη ζωή της πρώτης Γιουγκοσλαβίας (Jelavich, 1983).

Από τη μια το Κροατικό Λαϊκό Κόμμα των Αγροτών, το οποίο ιδρύθηκε στα 1904 από τον Stjepan Radic και τον αδελφό του, κινητοποίησε τους αγρότες, ακριβώς όπως οι Ριζοσπάστες έπραξαν στη Σερβία, με το πολιτικό του όραμα να αναδύεται από μια κοινή ρίζα. Τα ρώσικα λαϊκά ιδεώδη βρίσκονταν στην καρδιά των διεκδικήσεών του σύμφωνα με τις οποίες το κροατικό έθνος επιβίωσε στους αιώνες χάρη στις αρετές του πάσχοντος αγροτικού πληθυσμού. Αυτός ο αγροτικός ρομαντισμός τυλίχθηκε με παν- σλαβικά αισθήματα εμπνευσμένα κυρίως από την ανάγκη να βρουν υποστήριξη ενάντια στην ουγγρική κυριαρχία. Το σύντομο πρόγραμμα του κροατικού λαϊκού αγροτικού κόμματος στα 1905 ανέφερε ότι « Ο σλαβισμός εκτιμάται στον κόσμο κυρίως με τη Ρωσία και εξαιτίας της Ρωσίας» (Benson, 2004).

Από την άλλη στα 1903 ο Svetozar Pribičević εμφανίζεται ως επικεφαλής των Σέρβων Ανεξαρτήτων. Αντιπροσωπεύει τους Σέρβους στην Κροατία και κατευθύνει το κόμμα του προς συνεργασία με τους Κροάτες βουλευτές. Στα 1905 ο Σερβοκροατικός συνασπισμός εκδίδει το επονομαζόμενο «ψήφισμα του Φιούμε» που απαιτούσε πολιτικούς ανασχηματισμούς και την ένωση της Δαλματίας με την Κροατία. Στα 1906 ο συνασπισμός ήταν αρκετά δυνατός για να κερδίσει την πλειοψηφία των

εδρών στο κοινοβούλιο. Το ψήφισμα αυτό, όμως, θα μπορούσε εύκολα να παρερμηνευθεί, αν και κανένα πολιτικό πρόγραμμα δεν εμφανίστηκε που να μιλά για ένωση με τη Σερβία, σαν έκφραση ενός πρωτολείου Γιουγκοσλαβισμού (Benson, 2004).

Οι εξελίξεις, όμως, ήταν αυτές που έκαναν το «Γιουγκοσλαβισμό» από ιδέα πράξη. Στις 29 Οκτωβρίου του 1918 και υπό την πίεση των Ιταλικών στρατευμάτων που προέλαυναν προς τη Λουμπλιάνα η κροατική βουλή ανακηρύσσει το Εθνικό Συμβούλιο των Σέρβων Κροατών και Σλοβένων με τον Κοροžec ως πρόεδρο και εκφράζει μια επιθυμία ένωσης με τη Σερβία χωρίς να θέτει ρητά τους όρους της ένωσης αυτής. Την 1^η Νοεμβρίου 1918 ενώ σερβικές και γαλλικές δυνάμεις κατευθύνονταν δυτικά εναντίον της Ιταλίας ο επικεφαλής του Κροατικού Λαϊκού Αγροτικού Κόμματος ανακοινώνει ότι επιζητεί συμφωνία με τον Σερβικό Λαό μέσα στο πλαίσιο μιας πολιτείας. Άμεσα ο Πρίγκιπας Αλέξανδρος ανακηρύσσει στο Βελιγράδι το Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων την 1^η Δεκεμβρίου 1918 (Benson, 2004, Jelavich, 1983).

Η πρώτη και πιο απειλητική εσωτερική πρόκληση για τη νομιμοποίηση του νέου Γιουγκοσλαβικού κράτους ήρθε τις μέρες της απελευθέρωσης του Ζάγκρεμπ το 1919. Ενώ σερβικές και γαλλικές δυνάμεις κατευθύνονταν δυτικά εναντίον της Ιταλίας ο Radić ζήτησε τον σχηματισμό ανεξάρτητου κροατικού κράτους. Ο Pribičević σε μια προσπάθεια παρεμπόδισης της κροατικής διεκδικητικής δράσης φυλάκισε τον Radić και τον απελευθέρωσε πριν τις εκλογές της Συντακτικής Συνέλευσης τον Νοέμβρη του 1920. Η ηρωοποίηση του Radić, ο οποίος έγινε μάρτυρας της επαναστατημένης κροατικής αγροτικής τάξης καθώς η τελευταία υπέφερε από την πτώση της αγροτικής παραγωγής στο 1/5 στα τρία χρόνια που ακολούθησαν την ένωση, ενέτεινε τη συγκρουσιακότητα. Σε πολλούς Σέρβους φαινόταν ότι οι Κροάτες, των

οποίων οι ηγέτες υποστήριζαν την Αυστροουγγαρία κατά τη διάρκεια του πολέμου, επωφελούνταν τώρα άδικα από την ειρήνη (Pearson, 1983).

Στη Βοσνία Ερζεγοβίνη κυριαρχούσε η αναρχία και η βία. Η Αυστροουγγαρία κατά τη διάρκεια του πολέμου αντιμετώπιζε ως απειλή τους Σέρβους στο έδαφός της. Η συγκρουσιακή δράση που αναπτύχθηκε περιλάμβανε τον μαζικό εκτοπισμό Σέρβων από τα σπίτια τους με δολοφονικές επιθέσεις στα σερβικά χωριά από το αυστριακό στρατιωτικό σώμα Schützkorps, στις τάξεις του οποίου στρατολογούνταν Κροάτες και Μουσουλμάνοι. Οι Σέρβοι της Βοσνίας με τη σειρά τους αναζήτησαν εκδίκηση από τους Μουσουλμάνους γείτονές τους. Μόνο στην ανατολική Ερζεγοβίνη χιλιάδες Μουσουλμάνοι δολοφονήθηκαν στα πρώιμα μεταπολεμικά χρόνια (Imamovic and Mahmutcehajic, 1991).

Η Γιουγκοσλαβική Μουσουλμανική Οργάνωση, η οποία αναδύθηκε μέσα από τις συγκρούσεις, οδήγησε τα αντίπαλες εθνοτικές ομάδες στη σύμβαση αποδίδοντας την πίστη των Μουσουλμάνων στη δυναστεία Karadjordejovic και παίρνοντας ως αντάλλαγμα τις συνταγματικές εγγυήσεις ότι η περιουσία και ο πολιτισμός τους θα γίνουν σεβαστά.

Παρά το όνομά της η οργάνωση αυτή δεν συμπεριλάμβανε παρόλα αυτά τους Μουσουλμάνους του Κοσόβου και της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας. Η ισλαμική οργάνωση για την άμυνα της δικαιοσύνης ιδρύθηκε στα Σκόπια το Δεκέμβρη του 1919 αλλά οι ηγέτες, οι περισσότεροι μεγαλογαιοκτήμονες, δεν μπορούσαν να εκπροσωπήσουν την πλειοψηφία Αλβανούς καθώς το Κόσοβο ήταν σε κατάσταση ένοπλης εξέγερσης. Το έλλειμμα ηγεσίας καθιστούσε δυσχερή την ενσωμάτωση των Κοσοβάρων στις πολιτικές δομές του νέου κράτους. Ο αποκλεισμός του μεγαλύτερου μέρους της αλβανικής εθνοτικής ομάδας οδήγησε σε βίαιες μορφές ένοπλης εθνοτικής δράσης. Με τις ένοπλες ομάδες το Βελιγράδι προσπάθησε να φέρει ειρήνη στην επαρχία αλλά φαίνεται ότι

τελικά η διεθνής πίεση και η έλλειψη υποστήριξης από την Αλβανία υπονόμισαν τις εθνικές δράσεις (Malcolm, 1999).

Οι Σλοβένοι από την άλλη απομονωμένοι στη βορειοδυτική πλευρά του βασιλείου χρειάζονταν τη συνεχή παρουσία ισχυρού συμμάχου, δηλαδή του σερβικού στρατού. Η ένωση, όμως, με τους ορθοδόξους Σέρβους δεν ήταν ιδιαιτέρως ευπρόσδεκτη από την εθνοτική ομάδα των Σλοβένων. Παρόλα αυτά μεγάλο τμήμα του σλοβένικου πληθυσμού στο δημοψήφισμα του 1920 ψήφισε τη διοικητική παραμονή στην Αυστρία, ενώ το δεύτερο δημοψήφισμα στις περιοχές με μικρότερη αναλογία σε Σλοβένους εγκαταλείφθηκε.

Ο ρόλος της ελίτ σε αυτές τις επιλογές αποτυπώνεται εναργέστερα στο Σλοβένικο Λαϊκό Κόμμα, το οποίο ακολούθησε τον παραδοσιακό του στόχο της διατήρησης της αυτονομίας στη διοίκηση, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό πόσο μάλλον μετά την αναγνώριση των Σλοβένων ως ιδρυτικού λαού του νέου κράτους. Οι περιορισμένες φιλοδοξίες του Κόμματος ήταν, όμως, περισσότερο αποτέλεσμα ανάγκης παρά επιλογής. Ο Korošec μπορεί να επιθυμούσε μεγαλύτερη ανεξαρτησία για τη Σλοβενία αλλά το κόμμα του δεν είχε τους αναγκαίους φυσικούς συμμάχους για την ανάπτυξη διεκδικητικής δράσης. Η σλοβένικη ελίτ γνώριζε, εξάλλου, ότι μια ανεξάρτητη Κροατία θα τους εξέθετε στον ιταλικό επεκτατισμό (Benson, 2004).

Ο επαναστατικός αναβρασμός στη Μόσχα, η ίδρυση της τρίτης διεθνούς και η αναγγελία της ουγγρικής σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Béla Kun τον Μάρτη του 1919 βρίσκονταν στο υπόβαθρο του σχηματισμού του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γιουγκοσλαβίας στο Ενωτικό Συμβούλιο του Απριλίου του 1919, η οποία έφερε μαζί τις επαναστατικές πτέρυγες των προπολεμικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατικών Κομμάτων. Οι αλλαγές αυτές επέφεραν τη θεσμοθέτηση των οργανωτικών δομών,

συλλογικών διεκδικητικών δράσεων. Το περιεχόμενο της κουλτούρας, της γενικής ιδεολογίας και της φύσης των αιτημάτων που προβάλλονται αποτελούν, εξάλλου, παράγοντες που εξηγούν τις διεκδικητικές επιλογές (Benson, 2004).

Το Ενωτικό Συμβούλιο υιοθέτησε το Πρόγραμμα Erfurt ως τη βάση των δικών του ψηφισμάτων και ψήφισε τη συμμετοχή του στην Τρίτη Διεθνή. Ανάμεσα στους στρατιώτες και τους φυλακισμένους πολέμου που επέστρεψαν από τη Ρωσία - ανάμεσά τους και ο Τίτο - βρίσκονταν πολλοί που είχαν ασπαστεί τις ιδέες και τις μεθόδους της Οκτωβριανής Επανάστασης. Τον Ιούλιο του 1919 οι Κομμουνιστές άνοιξαν τον δρόμο οργανώνοντας μια διήμερη γενική απεργία και σε όλη τη Κροατία και τη Σλαβονία βρισκόταν σε εξέλιξη μια αγροτική επανάσταση με ένοπλες φρουρές να παίρνουν υπό την κατοχή τους μεγάλες εκτάσεις που ανήκαν σε ξένους (Ramet, 1996).

Το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γιουγκοσλαβίας αναδύθηκε σαν μέγιστη πολιτική δύναμη φέρνοντας σε ανησυχία το αδύναμο εκτελεστικό του κυβερνώντος σχηματισμού. Την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1920, οι τοπικές εκλογές παρήγαγαν μια σειρά νικών για τους Κομμουνιστές κερδίζοντας δύναμη σε εικοσιτέσσερις επαρχίες συμπεριλαμβανομένων του Βελιγραδίου, του Ζάγκρεμπ και των Σκοπίων. Οι προσπάθειες καταστολής της κεντρικής εξουσίας περιλάμβαναν τον παραμερισμό των τοπικών αρχών στην πρωτεύουσα και αλλού και τη σύλληψη ενός αριθμού συμβούλων ανάμεσα στους οποίους και τον Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος (Glenny, 1999).

Το Σεπτέμβριο του 1920, η απόφαση καταγραφής των ζώων για στρατιωτικούς σκοπούς ερμηνεύτηκε από τους Κροάτες αγρότες σαν επίταξη προκαλώντας μερικές από τις χειρότερες συγκρούσεις, οι οποίες χρειάστηκε να κατασταλούν από στρατιωτικά τμήματα. Στο Κόσοβο και

τη Βοσνία η βία μεταξύ αντίπαλων εθνοτήτων συνέχισε να κυριαρχεί (Glenny, 1999).

Στα μέσα αυτής της αναταραχής διεξήχθησαν εκλογές για τη δημιουργία Συντακτικής Βουλής στις 28 Νοέμβρη 1920. Η εκλογική νίκη του Κομμουνιστικού Κόμματος απετέλεσε μέγιστη απειλή για τους κυβερνητικούς κύκλους. Οι Κομμουνιστές υποψήφιοι συγκέντρωσαν μεγάλο αριθμό ψήφων από τις εθνικές μειονότητες της Σερβίας, οι οποίες παρεμποδίζονταν από την κεντρική εξουσία στην έκφραση των διεκδικησέων τους. Ειδικότερα η παρεμπόδιση σχηματισμού των δικών τους αντιπροσωπευτικών κομμάτων έστρεψε τις μειονοτικές ομάδες στον κομμουνισμό (Glenny 1999, Benson, 2004).

Η στήριξη του Κομμουνιστικού Κόμματος απετέλεσε ενός είδους αντίδραση στη σερβική πολιτιστική και πολιτική κυριαρχία. Οι Κομμουνιστές ήθελαν ένα ενωτικό κράτος και αντιμετώπιζαν τον κροατικό εθνικισμό σαν αντίδραση της αστικής τάξης στο καθήκον της δημιουργίας της Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας Εργατών και Αγροτών. Η κλίμακα των αντιδράσεων έκανε το επόμενο βήμα ακόμη ευκολότερο. Αντιμέτωπη με απεργίες και πολιτική αναστάτωση η κυβέρνηση εξέδωσε δημόσια προκήρυξη επικηρύσσοντας την κομμουνιστική πολιτική δράση εν αναμονή του καινούργιου Συντάγματος, αν και το Κομμουνιστικό Κόμμα διατήρησε τους βουλευτές του.

Το ψήφισμα για τις Εθνικές Μειονότητες πέρασε με την πίεση των συμμάχων κάνοντας αναφορά στην προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων του νέου κράτους αλλά η κυβέρνηση αρνήθηκε να επεκταθεί στις περιοχές που κατακτήθηκαν κατά τους βαλκανικούς πολέμους. Οι Αλβανοί αντιμετώπιζονταν βάσει της θεωρίας που ανέπτυξε ο Vuk Karadžić στην περίπτωση των Βοσνίων Μουσουλμάνων ως Σέρβοι. Επεκτείνοντας αυτή τη λογική δεν υπήρχε λόγος να μην αντιμετωπιστούν οι Σλαβομακεδόνες ως Σέρβοι. Οι εθνικές αυτές ομάδες δεν εμφανίζονταν

στα συνταγματικά προσχέδια που κατατέθηκαν από τα πολιτικά κόμματα (Benson, 2004).

Η κυβέρνηση δημιούργησε ένα συνταγματικό προσχέδιο υπό την καθοδήγηση των Rašić και Pribičević επιλέγοντας κεντρική διακυβέρνηση με ισχυρή μοναρχία και μία βουλή κατά το μοντέλο του σερβικού συντάγματος του 1903. Πρότεινε τη δημιουργία 35 διοικητικών περιφερειών, οι οποίες αποσκοπούσαν στη μεγιστοποίηση της εκλογικής ισχύος της σερβικής ψήφου.

Αντίθετα το Κροατικό Δημοκρατικό Αγροτικό Κόμμα κατέθεσε προτάσεις για συνομοσπονδιακή μορφή διακυβέρνησης, αν και άφηνε τη κεντρική εξουσία αρκετά αδύναμη, με αποτέλεσμα να είναι ασύμβατη με κάθε έννοια συνομοσπονδίας. Σέρβοι, Κροάτες και Σλοβένοι αναγνωρίζονταν σαν τρία ξεχωριστά ιστορικά έθνη καθένα με δικό του γεωγραφικό χώρο ασκώντας κυριαρχία μέσα στο νέο κράτος με ανεξάρτητη νομοθεσία και το δικαίωμα της αρνησικυρίας στις συνταγματικές μεταβολές. Δεν γινόταν αναφορά σε κοινά εκτελεστικά όργανα και κοινή οικονομική πολιτική. Οι κροατικοί μηχανισμοί άμυνας μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μόνο με τη συγκατάθεση των Κροατών (Goldstein, 1999).

Η αναφορά σε συγκεκριμένα γεωγραφικά εθνικά όρια ήταν κάτι καινούργιο αφού η Κροατία υπήρχε μόνο σαν εθνικό σχέδιο όχι σαν εδαφική οντότητα. Το κροατικό συνταγματικό προσχέδιο αναγνώριζε, επίσης, τρεις ημιστορικές, ημιφυλετικές πατρίδες, δηλαδή τη Σλαβική Μακεδονία, το Μαυροβούνιο και τη Βοσνία Ερζεγοβίνη, οι οποίες θα αποφάσιζαν με δημοψήφισμα σε πιο από τα συντακτικά έθνη (prava narodna država) επιθυμούσαν να ανήκουν και κάτω από ποιες συνθήκες. Δεν γινόταν καμιά αναφορά σε μη σλαβικές οντότητες ή στην ιδιαίτερη περίπτωση των Σλάβων Μουσουλμάνων της Βοσνίας (Goldstein, 1999).

Το προσχέδιο της Σλοβενικού Λαϊκού Κόμματος άφηνε περισσότερες αρμοδιότητες στην κεντρική κυβέρνηση αλλά με ισχυρά τοπικά κοινοβούλια, έξι στον αριθμό, τα οποία θα προστάτευαν την τοπική δημοκρατία και θα σχηματίζονταν στη βάση των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Το αποτέλεσμα θα ήταν μια εθνικά συμπαγής Σλοβενία.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν συμμετείχε στη διαμάχη γύρω από το νέο σύνταγμα. Δύο εβδομάδες πριν από την τελική ψήφο αποχώρησαν από τη Συντακτική Συνέλευση για να διαμαρτυρηθούν για την καταπίεση που ασκούσε η κυβέρνηση στις ανησυχίες της εργατικής τάξης. Κατά την ψήφιση του Συντάγματος, όμως, απουσίαζαν και οι Κροάτες και οι Σλοβένοι και για την εξασφάλιση της απόλυτης πλειοψηφίας ήταν καθοριστική η συμβολή των Βοσνίων Μουσουλμάνων Βουλευτών. Απομονωμένοι μέσα στο Κοινοβούλιο συμφώνησαν με τον Rašić να ψηφίσουν το Σύνταγμα με αντάλλαγμα την καταβολή αποζημίωσης στους εκδιωγμένους Μουσουλμάνους ιδιοκτήτες γης και την αναγνώριση συγκεκριμένων πολιτιστικών δικαιωμάτων, ωθώντας ταυτόχρονα οκτώ ακόμη βουλευτές που αντιπροσώπευαν το Džemijet κάνουν το ίδιο. Ανάλογες παραχώρησεις σε ένα μικρό Σλοβένικο Αγροτικό Κόμμα προσέθεσαν άλλες δέκα ψήφους. Ο αντιβασιλέας επικύρωσε σε συμβολική ημερομηνία, στις 28 Ιουνίου του 1921 κατά την επέτειο της μάχης του Κοσόβου, το Νέο Σύνταγμα.(Vidovdan Constitution) (Benson, 2004).

Την επόμενη μέρα των πανηγυρισμών στο Βελιγράδι έγινε απόπειρα δολοφονίας του αντιβασιλέα και ένα μήνα αργότερα ο Υπουργός Εσωτερικών δολοφονήθηκε από έναν Βόσνιο Κομμουνιστή. Η κυβέρνηση αμέσως επικήρυξε το Κομμουνιστικό Κόμμα, το οποίο έχασε τους βουλευτές του στο Κοινοβούλιο, και πέρασε νόμο για την Άμυνα του Κράτους, το οποίο και σταθεροποιήθηκε. Το Βασίλειο των Σέρβων, των

Κροατών και των Σλοβένων σχηματίστηκε, λοιπόν, με δύο από τους τρεις Συντακτικούς Λαούς να είναι αντιστεκόμενοι (Benson, 2004).

Οι σερβοκροατικές σχέσεις συνέχισαν να χειροτερεύουν με ολοένα και περισσότερες φωνές να ζητούν αλλαγές στη διοικητική δομή της χώρας. Η πολιτική ζωή είχε στιγματιστεί από περιοδικά σκάνδαλα χρηματισμού υψηλών προσώπων της χώρας με τον ίδιο τον Ρασιίτ να έχει αυξήσει την περιουσία του κατά χιλιάδες εκτάρια. Η δωροδοκία ήταν σύνηθες φαινόμενο προκαλώντας σχόλια για «τούρκικες» ή «ανατολικές» μεθόδους με τις οποίες οι Σέρβοι διατηρούσαν την εξουσία. Παρά την παραίτηση του Ρασιίτ, το Λαϊκό Ριζοσπαστικό Κόμμα δεν απέφυγε την ήττα στις εκλογές το Μάρτιο του 1923 ενώ υπέστη και νέα ήττα της 8 Φεβρουαρίου του 1925 (Glenny, 1999).

Στις 20 Ιουνίου του 1928 δολοφονείται ο επικεφαλής του Κροατικού Δημοκρατικού Αγροτικού Κόμματος. Οι δύο τελευταίες εκλογικές διαδικασίες είχαν ενισχύσει ιδιαίτερα τη θέση του κόμματος του στο κοινοβούλιο. Αρκετές θεσμικές μεταρρυθμίσεις προσπάθησαν να επιλύσουν το κροατικό πρόβλημα με την παραχώρηση πλήρους αυτονομίας στους Κροάτες. Στα 1929 αμέσως μετά τη δολοφονία του Radić στη Βουλή, ο βασιλιάς Αλέξανδρος επιχείρησε να αλλάξει την εθνική συνείδηση της χώρας δημιουργώντας νέες διοικητικές ενότητες κόβοντας ιστορικά και διοικητικά σύνορα. Η κυβέρνηση δεν χρησιμοποιούσε κανένα κροατικό ή σερβικό εθνικό σύμβολο για να επιτύχει την ενσωμάτωση. Ο βασιλιάς Αλέξανδρος ήταν αποφασισμένος να ξεπεράσει το σερβοκροατικό αδιέξοδο που είχε παραλύσει τη διακυβέρνηση της χώρας (Goldstein, 1999).

Στην προσπάθειά του αυτή ο βασιλιάς Αλέξανδρος έθεσε εκτός νόμου όλα τα εθνικά πολιτικά κόμματα το 1929. Με την πραξικοπηματική αυτή κίνηση ήλπιζε ότι θα εμπόδιζε τις αποσχιστικές τάσεις και θα μετρίαζε τα εθνικιστικά πάθη. Παρόλα αυτά η ισορροπία δυνάμεων στο

διεθνές σκηνικό άλλαξε δραματικά. Ο φασισμός γινόταν η κυρίαρχη πολιτική δύναμη στην Ιταλία και τη Γερμανία ενώ ο Στάλιν ήταν ο απόλυτος κυρίαρχος της Σοβιετικής Ένωσης. Καμία από αυτές τις δυνάμεις δεν ενέκρινε (και πολύ περισσότερο δεν υποστήριζε) τις πολιτικές του Αλέξανδρου (Glenny, 1999).

Στην πραγματικότητα η Ιταλία και η Γερμανία ζητούσαν αναθεώρηση της συνθήκης που είχαν υπογράψει μετά το πέρας του Πρώτου Παγκοσμίου, ενώ η Σοβιετική Ένωση διεκδικούσε ενεργότερο ρόλο στη διεθνή πολιτική. Μοιραία η Γιουγκοσλαβία αποτελούσε εμπόδιο στα σχέδια αυτά.

Το Βασίλειο των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων, όπως ονομαζόταν μέχρι το 1929 όταν μετονομάστηκε σε Γιουγκοσλαβία, σχηματισμένο στις στάχτες του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και των Βαλκανικών πολέμων συνένωσε λαούς που είχαν ήδη αναπτύξει πολιτική συνείδηση (Glenny, 1999).

Για πολλούς Σέρβους η πρώτη Γιουγκοσλαβία ήταν προέκταση του σερβικού κράτους. Το ένα πέμπτο του σερβικού έθνους χάθηκε κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Για τους Σέρβους, αυτή η θυσία βοήθησε στην απελευθέρωση του συγγενών τους νότιων Σλάβων. Οι Σέρβοι ανέμεναν την ευγνωμοσύνη των υπολοίπων Σλάβων αλλά και το δικαίωμα να χτίσουν έναν νέο κράτος πάνω στις κυβερνητικές, γραφειοκρατικές και στρατιωτικές βάσεις της Σερβίας πριν τον πόλεμο. Πίστευαν ότι ήταν φυσικό ο βασιλιάς να προέρχεται από τη σερβική βασιλική δυναστεία. Η πεποίθηση αυτή ήταν συνδεδεμένη με την ιδεολογία ενός ενωμένου κράτους με κεντρική εξουσία. Ο συσχετισμός με τις δομές της προπολεμικής Σερβίας ήταν η συνταγή για τη σερβική κυριαρχία (Banac, 1992).

Οι Κροάτες έχοντας ζήσει σαν πολίτες δεύτερης κατηγορίας μέσα στην αυстроουγγρική αυτοκρατορία δεν ήταν έτοιμοι να δεχθούν

παρεμφερή θέση υπό τους λιγότερο ανεπτυγμένους Σέρβους. Ο Joseph Rothschild (1974) αναφέρει ότι οι πρώην υποτελείς στην αψβουργική αυτοκρατορία αισθάνονταν περισσότερο προηγμένοι σε πολιτιστικά και κοινωνικοοικονομικά θέματα σε σχέση με τους βαλκάνιους Σέρβους του νότου. Οι Σέρβοι από την άλλη θεωρούσαν τους Κροάτες φιλοαυστριακούς, φορμαλιστές και ανεύθυνους (Rothschild, 1974). Οι αντιλήψεις αυτές κληροδοτήθηκαν στο νέο κράτος.

Στη Μασσαλία το 1934 η δολοφονία του Βασιλιά Αλέξανδρου επιταχύνει τις διαδικασίες που ούτως η άλλως ενίσχυε το διεθνές πολιτικό σκηνικό. Στα 1939, παρόλα αυτά, η άνοδος της κροατικής πολιτικής και τρομοκρατικής οργάνωσης Ustasha, που δολοφόνησε τον βασιλιά Αλέξανδρο στα 1934, μαρτυρούσε την αδυναμία του κράτους να καταστείλει τις κροατικές εθνικές διεκδικήσεις. Οι ριζοσπάστες Κροάτες εθνικιστές, επιπλέον, δεν επέτρεψαν τη διατήρηση του Sporazum καθώς χιλιάδες εξ αυτών συμμετείχαν στο ναζιστικό καθεστώς υπό τις διαταγές του Ante Pavelic.

Ο Πέτρος ο Δεύτερος γιος του Αλέξανδρου με αντιβασιλέα τον Πρίγκιπα Παύλο προχωρά το 1939 στη δημιουργία μιας πιο δημοκρατικής κυβέρνησης παραχωρώντας αυτονομία στην Κροατία με τον όρο ότι θα παραμείνει μέρος της Γιουγκοσλαβίας. Το Μαρτίο του 1941 η Γιουγκοσλαβία προσκολλάται στην Τριμερή Συμφωνία των δυνάμεων του Άξονα (Singleton, 1985)

Μέρες αργότερα ένα αναίμακτο στρατιωτικό πραξικόπημα εκδιώκει την κυβέρνηση και κηρύσσει την ουδετερότητα της Γιουγκοσλαβίας. Τον Απρίλιο του 1941 Γερμανικά στρατεύματα βοηθούμενα από Ιταλικά, Βουλγαρικά και Ουγγρικά εισβάλλουν στη Γιουγκοσλαβία και σε μία εβδομάδα καταστέλλουν οποιασδήποτε μορφής οργανωμένη αντίσταση. Μια Κροατική κυβέρνηση εγκαθίσταται υπό τις διαταγές του ηγέτη της Ustasha Ante Pavelic.

Ενώ η κυβέρνηση του Πέτρου έχει εγκατασταθεί στο Λονδίνο οι Γιουγκοσλάβοι αντάρτες (Παρτιζανοί) συνεχίζουν να πολεμούν υπό την καθοδήγηση του Γενικού Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος Τίτο και οι chetniks υπό το Mihajlovic. Το 1943 διαμάχες ξεσπούν ανάμεσα στους δύο ηγέτες. Ο Τίτο με την υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης και της Μεγάλης Βρετανίας στη συνέχεια κερδίζει και ο Βασιλιάς Πέτρος αναγκάζεται να του παραχωρήσει την αρχηγία των στρατευμάτων (Roberts, 1987). Στα τέλη του 1944 οι Γερμανοί εκδιώκονται από τη Γιουγκοσλαβία και ο Σοβιετικός στρατός προελαύνει στο Βελιγράδι. Το Εθνικό Απελευθερωτικό Συμβούλιο του Τίτο ενώνεται με τη βασιλική κυβέρνηση το Νοέμβριο του 1944. Ο Τίτο γίνεται πρωθυπουργός ενώ οι μη κομμουνιστές μέλη της κυβέρνησης στερούμενοι κάθε εξουσίας παραιτούνται και στη συνέχεια συλλαμβάνονται (Roberts, 1987). Προκηρύσσονται εθνικές εκλογές το 1945 χωρίς την παρουσία αντιπολίτευσης και η κυβέρνηση του Τίτο νικά. Με συνταγματική αναθεώρηση το 1946 η χώρα ονομάζεται Ομοσπονδιακή Λαϊκή Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία.

Ο Draza Mihailovic, ο επικεφαλής των εθνικιστών Chetnik αιχμαλωτίστηκε και τελικά εκτελέστηκε τον Ιούλιο του 1946. Οι δίκες του Mihailovic χρησιμοποιήθηκαν από τους Κομμουνιστές για να αποσιωπήσουν όλες τις μορφές εθνικιστικής ρητορικής μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Οι Κομμουνιστές παρουσίαζαν κάθε εθνική διεκδικητική δράση ως φασιστική. Φοβούμενοι αυτήν την τακτική οι προπολεμικές ελίτ με εθνικιστικές πεποιθήσεις ελάττωσαν σημαντικά την παρουσία τους στη δημόσια ζωή ή προσπάθησαν να ξαναδημιουργήσουν τη δημόσια εικόνα τους ως Γιουγκοσλάβοι ή Παρτιζάνοι (Roberts, 1987).

Κομμουνισμός και Τίτο

Η Ομοσπονδιακή Λαϊκή Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία αποτελούνταν πλέον από έξι ομόσπονδες δημοκρατίες τη Σερβία την Κροατία, τη Σλοβενία τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη τη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία και το Μαυροβούνιο. Στο Σύνταγμα του 1946 δίδεται αυτονομία στις 6 νεοσυσταθείσες δημοκρατίες αλλά η πραγματική εξουσία έμεινε στα χέρια του Τίτο και του Κομμουνιστικού Κόμματος. Στις πρώτες δύο δεκαετίες Κομμουνιστικής διακυβέρνησης παρουσιάστηκε δραματικά ανομοιογενής οικονομική ανάπτυξη. Η διαφορά μεταξύ του πλουσιότερου βορρά και του φτωχότερου νότου έγινε ακόμη μεγαλύτερη. Ταυτόχρονα η πρακτική της επιχειρησιακής αυτοδιαχείρισης διέβρωσε τη δυνατότητα επέμβασης του Κόμματος στην καθημερινή οικονομική και κοινωνική ζωή. Οι σχέσεις με την Σοβιετική Ένωση παραμένουν ιδιαίτερα στενές μέχρι και το 1948 οπότε και οι σχέσεις των δύο χωρών έρχονται σε ρήξη (Roberts, 1987)

Η κυβέρνηση Τίτο, έτσι, ξεκίνησε μια αυτόνομη πορεία στις διεθνείς της σχέσεις με οικονομική και στρατιωτική βοήθεια από τη Δύση. Το 1954 η Γιουγκοσλαβία συνάπτει αμυντική συνθήκη με την Ελλάδα και την Τουρκία ενώ το 1955 οι σχέσεις μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Σοβιετικής Ένωσης γίνονται πιο εγκάρδιες για να χειροτερεύσουν πάλι λίγα χρόνια αργότερα. Συνέπεια όλων αυτών ήταν η υιοθέτηση ενός “εθνικού τύπου κομμουνισμού” στο 8^ο Συνέδριο της Συνομοσπονδίας Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών του 1964, ο οποίος συμπεριλαμβάνει την εγκατάλειψη του κολεκτιβισμού και τον κεντρικό οικονομικό και διοικητικό έλεγχο. Ο Rankovic άρχισε να οργανώνει αντίσταση ενάντια στην εφαρμογή αυτών

των μεταρρυθμίσεων. Ένας χρόνος έντονων εσωτερικών ρήξεων τελικά έφθασε στο τέλος του, τον Ιούλιο του 1966, με τη συνεδρίαση του Brioni, η οποία οδήγησε σε σημαντικές αλλαγές το Γιουγκοσλαβικό Σύστημα. (Benson, 2004).

Η τοπική οικονομική αυτονομία δημιούργησε τις ευκαιρίες σχηματισμού ισχυρών πολιτικών ελίτ στα χαμηλότερα επίπεδα διακυβέρνησης. Ο Ranković, τότε αντιπρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας και ο υψηλότερης βαθμίδας Σέρβος Κομμουνιστής, στη συνεδρίαση του Brioni απογυμνώθηκε από όλες τις εξουσίες του συμπεριλαμβανομένου του ελέγχου πάνω στις μυστικές υπηρεσίες της αστυνομίας. Η εκδίωξη του Ranković, του πιο ισχυρού αντιπάλου της πολιτικής αποκέντρωσης, συνδυάστηκε με οικονομικές μεταρρυθμίσεις και αποδεσμευτικές κεντρόφυγες δυνάμεις, όπως η αναβίωση του κροατικού εθνικισμού (Benson, 2004).

Στα 1969 δεν υφίστατο πλέον απαγορευτικός εθνικιστικός λόγος στην Κροατία. Η άποψη ότι η Κροατία είχε γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης έγινε κοινός τόπος. Ο τύπος γινόταν συχνά φορέας τέτοιου είδους εθνικισμών. Ένα άρθρο γραμμένο στα 1969 από τον επικεφαλής του Κροατικού Παιδευτικού Οργανισμού, Peter Segedin, και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Kolo* απεικόνιζε τη φύση και το είδος των κροατικών παρεμποδισμών (Ramet, 1992). Μεταξύ αυτών αναφέρονταν η αντιμετώπιση των Κροατών ως παράνομων μέσα στην ίδια τους τη χώρα, η απειλή εξαφάνισης της γλώσσας τους και κατά συνέπεια της εθνικής τους ταυτότητας και η προσπάθεια του Βελιγραδίου να αφομοιώσει του Κροάτες « σερβοποιώντας » την Κροατία. Η *Matica Hrvatska*, η κροατική κοινωνική οργάνωση με τη μεγαλύτερη επιρροή, πρότεινε την ακόλουθη πρώτη τροποποίηση στο κροατικό Σύνταγμα.

Η Κροατία είναι το εθνικό κράτος του Κροατικού έθνους. Η εθνική κυριαρχία – μία, αδιαίρετη, αναπαλλοτρίωτη και άφρακτη – ανήκει στην

Κροατία, το κροατικό έθνος και πραγματώνεται μέσω των βουλευτών του και της άμεσης έκφρασης της θέλησής του.

Το Κροατικό Κομμουνιστικό Κόμμα ήταν διαιρεμένο από φατριασμό ως προς το διεκδικητικό του ρεπερτόριο και τα αντί - Τίτο συνθήματα κυριαρχούσαν στις συνεδριάσεις του. Υποστηρίζοντας το Κόμμα που διεκδικούσε την κροατική αυτονομία, τριάντα χιλιάδες φοιτητές ξεκίνησαν μια σειρά απεργιών το Νοέμβρη του 1971. Ο Τίτο αφού έλαβε υπόψη του την ανάπτυξη των στρατευμάτων αποφάσισε να προχωρήσει σε μαζικές εκκαθαρίσεις από το Κροατικό Κομμουνιστικό Κόμμα. Πενήντα χιλιάδες μέλη του Κροατικού Κομμουνιστικού Κόμματος έχασαν της κομματικές τους ταυτότητες. Έως πέντε χιλιάδες φυλακίστηκαν, ενώ πενήντα χιλιάδες φοιτητές χαρακτηρίστηκαν ως ταξικοί εχθροί. Στους φυλακισθέντες συμπεριλαμβανόταν ο Franko Tudjman, ο μεταγενέστερος πρώτος πρόεδρος της ανεξάρτητης Κροατίας (Petersen, 2002).

Χρησιμοποιώντας τις απειλητικές μεθόδους της εξουσίας οι Γιουγκοσλάβοι πολιτικοί ανέκτησαν την ισορροπία. Από τη μια πλευρά οι εκκαθαρίσεις και οι φυλακίσεις αποκεφάλισαν την εθνικιστική απειλή. Επιπλέον, οι δημοσιεύσεις κάθε είδους εθνικιστικής ρητορικής απαγορεύθηκαν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 80' μετά τον θάνατο του Τίτο. Από την άλλη ο Τίτο παραχώρησε πολύ μεγάλη αυτονομία στις επαρχίες. Για να επικρατήσει η ειρήνη στην Κροατία ο Τίτο ικανοποίησε συγκεκριμένες οικονομικές απαιτήσεις και με το Σύνταγμα του 1974 επιχειρείται για άλλη μια φορά στην ιστορία των Γιουγκοσλαβικών εθνών η επίτευξη της σύμβασης μέσω μιας νέας μορφής Συντάγματος (Petersen, 2002).

Το κείμενο αυτό επιχειρήσει να επιλύσει το εθνικό πρόβλημα παραχωρώντας μέγιστη αυτονομία σε κάθε δημοκρατία και δημιουργώντας εκτεταμένα δικαιώματα αρνησικυρίας πάνω σε ενέργειες

της ομοσπονδίας (Hayden, 1999). Στην πραγματικότητα κάθε σημαντική απόφαση απαιτούσε τη μέγιστη συναίνεση. Με μια κίνηση που πολλοί πιστεύουν ότι επιτάχυνε τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας οι αυτόνομες επαρχίες της Vojvodina και του Κοσόβου, εντάχθηκαν στα σύνορα της Σερβικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας κερδίζοντας δυνάμεις περίπου ίσες με αυτές των σοσιαλιστικών δημοκρατιών. Το Κόσοβο και η Vojvodina μπορούσαν να προβάλουν βέτο στις πρωτοβουλίες της Σερβικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας αλλά η Σερβική Δημοκρατία δεν μπορούσε να προβάλει βέτο στις πρωτοβουλίες των ομόσπονδων ενοτήτων (Glenny, 1999).

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, κυριαρχούσε στη Γιουγκοσλαβική πολιτική σκηνή συνεπώς το ζήτημα της κροατικής αυτονομίας. Η κροατοσερβική δυναμική ενίσχυσε τα προβλήματα οδηγώντας στις μεταρρυθμίσεις του 1929 και 1939 και ωθώντας το κίνημα προς την αποκέντρωση που μεσουράνησε στο Σύνταγμα του 1974. Από τη δεκαετία, όμως, του 1930 το κροατικό πρόβλημα και κυρίως οι προσπάθειες επίλυσής οδήγησαν στη δικτυακή εξάπλωση και άλλων εθνικών προβλημάτων. Οι κροατικές απαιτήσεις για υψηλότερη αυτονομία οδήγησαν τους Μουσουλμάνους, Σλάβους και Αλβανούς, στην αναζήτηση μεγαλύτερης εθνικής δύναμης (Petersen, 2002).

Ο Rankovic είχε υποστηρίξει τη θεωρία ότι οι Μουσουλμάνοι της Βοσνίας ήταν στην πραγματικότητα Σέρβοι που είχαν αλλαξοπιστήσει κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής διακυβέρνησης. Ήταν συνεπώς εντελώς αντίθετος στην αναγνώριση αυτής της συλλογικότητας. Μέσα σε λίγα χρόνια μετά τον θάνατό του ο Τίτο δήλωσε ότι οι πρέπει να αναγνωριστεί η εθνικότητα των Μουσουλμάνων. Στα 1971 η επιλογή του αυτοπροσδιορισμού με την ιδιότητα αυτή έγινε εφικτή κατά την απογραφή για πρώτη φορά. Θέλοντας να καταδείξουν τη δύναμή τους οι εθνικιστές πίεσαν άτομα να δηλώσουν Μουσουλμάνοι με την έννοια της

εθνικότητας. Αυτή η εκστρατεία ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένη δεδομένου ότι 1,5 εκατομμύριο άτομα απογράφησαν με αυτήν την ιδιότητα. Στα 1983 οι Γιουγκοσλαβικές αρχές ξεσκέπασαν παράνομες μουσουλμανικές οργανώσεις, οι οποίες ήταν συνδεδεμένες με Ισλαμικές ομάδες του εξωτερικού. Έντεκα μέλη καταδικάστηκαν σε φυλάκιση ανάμεσα στους οποίους και ο Alija Izetbegovic, ο μεταγενέστερος πρώτος πρόεδρος της Βοσνίας (Glenny, 1999).

Ο Rankovic δεν ήταν ευνοϊκά διακείμενος απέναντι στους Αλβανούς. Η απομάκρυνσή του επιτάχυνε τις αποκαλύψεις για την έκταση της αλβανικής καταπίεσης. Στα 1968 εξεγέρσεις ξέσπασαν στο Κόσοβο (Ramet, 1992) με κεντρικό άξονα των συλλογικών διεκδικήσεων την ίδρυση ενός ανεξάρτητου πανεπιστημίου στην Πρίστινα και δημοκρατικό καθεστώς διακυβέρνησης. Το καθεστώς του Τίτο επιχείρησε την καταστολή των διεκδικήσεων φυλακίζοντας από την μια τους επικεφαλής των διεκδικητών και απορρίπτοντας το αίτημα για δημοκρατική διακυβέρνηση. Από την άλλη το καθεστώς δημιούργησε ένα ανεξάρτητο πανεπιστήμιο στην Πρίστινα και επέτρεψε τον κυματισμό της αλβανικής σημαίας στη Γιουγκοσλαβία. Το πιο σημαντικό, όμως, ήταν ότι άρχισε να προωθεί έναν σημαντικό αριθμό Αλβανών σε θέσεις πολιτικής εξουσίας. Το καταπιεστικό μονοκομματικό καθεστώς του Τίτο διατήρησε τη συνοχή συνδυάζοντας την καταπίεση των εθνικιστικών προκλήσεων με τη μεταβίβαση εξουσιών. Το μοντέλο αυτό, όμως, δεν μπορούσε να λειτουργήσει μακροπρόθεσμα και ιδιαίτερα στην περιοχή του Κοσόβου δεν είχε καμιά αποτελεσματικότητα (Ramet, 1992).

Πάνω από όλα οι Σέρβοι δεν μπορούσαν να δεχθούν την ταχεία αλβανοποίηση θέσεων εξουσίας. Το ποσοστό των Αλβανών υπαλλήλων στον δημόσιο τομέα αυξήθηκε από 58,2% στα 1974 στο 83% στα 1978 και στο 92% στα 1980. Τα ποσοστά της σερβικής απασχόλησης την ίδια χρονική περίοδο υποχώρησαν από το 31% στο 9,3% και στο 5%. Στην

ουσία οι Σέρβοι κινήθηκαν από την υπερβολική στην μειωμένη αντιπροσώπευση σε διάστημα έξι ετών. Ίσως οι Σέρβοι ερμήνευσαν ως κινήσεις παρεμποδισμού τις αλλαγές στο Κόμμα και τις αστυνομικές δυνάμεις. Στα 1981 οι Αλβανοί αποτελούσαν τα δύο τρίτα του Κομμουνιστικού Συνασπισμού και τα τρία τέταρτα της αστυνομίας. Οι Σέρβοι συχνά παραπονούνταν ότι η αλβανική αστυνομία ασκούσε διακρίσεις εναντίον τους (Petersen, 2002).

Παρά τις μεταβολές και τις αλλαγές στο Γιουγκοσλαβικό Σύνταγμα του 1974, οι Αλβανοί συνέχισαν να αναπτύσσουν διεκδικητική δράση. Οι εθνικές συγκρούσεις που ξεκίνησαν στο Πανεπιστήμιο της Πρίστινα ταρακούνησαν το γιουγκοσλαβικό κράτος το Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1981 καθώς έλαβαν χώρα εκτενείς συμπλοκές χιλιάδων διαδηλωτών, μερικών ενόπλων, με την αστυνομία. Το αποτέλεσμα ήταν ένας σημαντικός αριθμός τραυματιών και νεκρών αλλά και χιλιάδες φυλακισμένοι. Τα γεγονότα αυτά συνετέλεσαν στην έξοδο χιλιάδων Σέρβων και Μαυροβουνίων από το Κόσοβο (Glenny, 1999).

Μεγάλη μερίδα Σέρβων κατηγορήσε τους Αλβανούς ότι προωθούσαν τον εκφοβισμό και τη βία εναντίον των Σέρβων με στόχο τη διάπραξη γενοκτονίας. Στο Κόσοβο, σχηματίστηκε αντιπροσωπεία Σέρβων και Μαυροβουνίων για να διαμαρτυρηθούν για τις αλβανικές ενέργειες και το θεσμό της στρατιωτικής εξουσίας. Ταξίδευαν μέχρι το Βελιγράδι για να γίνουν αρεστές οι διεκδικήσεις τους στην κυβέρνηση και τους υποστηρικτές τους στη σερβική πρωτεύουσα αλλά συναντούσαν την κάθετη άρνηση των αρχών (Benson, 2004).

Η σερβική διεκδικητική δράση υποστηρίχθηκε από μια μεγάλη μερίδα Σέρβων διανοουμένων. Στις 21 Ιανουαρίου 1986 μια ομάδα 216 διανοουμένων του Βελιγραδίου συνδεδεμένη με τη Σερβική Ακαδημία Επιστημών έστειλε ένα έγγραφο στο σερβικό και γιουγκοσλαβικό σώμα εκφράζοντας τη δυσαρέσκεία της για τη μεταχείριση και την εγκατάλειψη

των Σέρβων του Κοσόβου υπονοώντας ότι η επίδειξη αδιαφορίας στα αιτήματά τους θα ήταν πράξη συννεοχής σε γενοκτονία. Απεικόνιζε τη Σερβία σαν θύμα της πολιτικής του Τίτο και των μεταρρυθμίσεων του Συντάγματος του 1974.

Οι υποστηρικτές του Memorandum, όπως έγινε ευρύτερα γνωστό δεν μπορούν εύκολα να χαρακτηριστούν σαν συντηρητικοί που κυνικά υιοθέτησαν τον εθνικισμό. Ο Drobrica Cosic, ο οποίος έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του Memorandum, απομακρύνθηκε από την προεδρία του Κόμματος διότι εξέφραζε ανάλογα με του τέλους της δεκαετίας του εξήντα συναισθήματα. Σε ένα γράμμα υπερασπιζόμενοι τις ενέργειές τους επαναλάμβαναν την ιστορικότητα του Memorandum. Αυτό το γράμμα έσπασε τις προκαταλήψεις της εθνικιστικής ρητορικής. Σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου ο Stambolic, ο τότε πρόεδρος της Σερβίας, δήλωσε ότι το επονομαζόμενο Memorandum δεν είναι καινούργιο. Επαναλαμβάνει την παλιά αντίληψη για τη μοίρα των Σέρβων με το μοτίβο πως οι Σέρβοι νικούν στον πόλεμο αλλά χάνουν στον καιρό της ειρήνης (Mertus, 1999).

Παρόλα αυτά αυτές οι επιθέσεις της ελίτ δεν βρήκαν απήχηση. Αντίθετα την επαύριο των εθνικιστικών εκρήξεων, οι αρχές δεν επέβαλαν ποινή στους συγγραφείς καθώς οι αντιλήψεις τους απηχούσαν το μεγαλύτερο μέρος της σερβικής κοινής γνώμης. (Mertus,1999).

Η Διάλυση της Γιουγκοσλαβίας

Στα 1987, ο Slobodan Milošević τέθηκε επικεφαλής του Σερβικού Κομμουνιστικού Κόμματος και αναβίωσε μαζί με τους υποστηρικτές του το όραμα της «Μεγάλης Σερβίας».

Στα 1989 η Σερβία την αυτονομία που είχε εκχωρηθεί στο Κόσοβο από τον Τίτο στα 1974 και έστειλε στρατεύματα για την καταστολή των αντιδράσεων της αλβανικής εθνοτικής ομάδας (Glenny, 1996). Το ξαφνικό ενδιαφέρον του Milošević για την κακή θέση της μειονότητας των Σέρβων και Μαυροβουνίων στο Κόσοβο στα 1987 ήταν κυνικό. Όταν το Memorandum της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών δημοσιεύτηκε στα 1986, ο Milošević επίσημα αποστασιοποιήθηκε από τις εθνικιστικές ιδέες που πρόσβευε. Μέσα σε λιγότερο από έναν χρόνο υιοθέτησε, όμως, τη ρητορική του χρησιμοποιώντας το σαν ένα όργανο εξαναγκασμού μέσα στο Κομμουνιστικό Κόμμα (Glenny, 1999).

Ο πραγματικός στόχος του Milošević δεν ήταν όμως το τέλος της αυτονομίας του Κοσόβου. Πριν θέση σε εφαρμογή τις « αντιγραφειοκρατικές» επαναστάσεις του στο Κόσοβο, τη Vojvodina και τη Δημοκρατία του Μαυροβουνίου, οι Σέρβοι αντιπρόσωποι ήταν μειονότητα στα συλλογικά όργανα της Γιουγκοσλαβίας. Το πιο ισχυρό όπλο του Milošević για την ενίσχυση του σερβικού στοιχείου δεν ήταν ο στρατός, η μυστική αστυνομία ή το Κόμμα αλλά η ικανότητά του να προκαλεί μαζικές εξεγέρσεις, η αποκαλούμενη δηλαδή «επανάσταση κατά της γραφειοκρατίας».

Απομάκρυνε, λοιπόν, την ηγεσία των αυτονόμων δημοκρατιών του Κοσόβου, της Vojvodina και του Μαυροβουνίου τοποθετώντας στις θέσεις αυτές έμπιστα σε αυτόν πρόσωπα. Καθώς κάθε μία από τις οκτώ ομοσπονδιακές ενότητες ήλεγχε ουσιαστικά μία ψήφο βάσει του ομοσπονδιακού συστήματος του 1974, ο Milosevic είχε τώρα υπό τον έλεγχό του τις τέσσερις από τις οκτώ ψήφους. Μπορούσε, έτσι, να εμποδίζει κάθε ενέργεια που αντέβαινε στα σχέδιά του. Ίσως κάποια

μορφή συνομοσπονδίας να έσωζε τη Γιουγκοσλαβία. Δεδομένης, όμως, της φύσης του Milosevic και των εθνικιστικών πεποιθήσεων των υποστηρικτών του ήταν πολύ μικρές οι πιθανότητες σχηματισμού Συνομοσπονδίας. Κατά συνέπεια μόνο δύο πιθανές λύσεις παρέμεναν. Η αποδοχή της κεντρικής εξουσίας ή η ανεξαρτησία (Glenny, 1999). Η Σλοβενία και η Κροατία εξέλεξαν μη Κομμουνιστικές κυβερνήσεις στις αρχές του 1990 και απειλούσαν με απόσχιση ζητώντας μεγαλύτερη αυτονομία. Η Σερβία και το Μαυροβούνιο ήταν οι μόνες Δημοκρατίες, οι οποίες διατήρησαν Κομμουνιστική ηγεσία. Ο Milošević εξελέγη, έτσι, πρόεδρος της Σερβίας στα 1989 (Glenny, 1996).

Μετά από προσπάθειες της Σερβίας να επιβάλει την κυριαρχία της στο υπόλοιπο της χώρας, η Σλοβενία και η Κροατία, ανακήρυξαν την ανεξαρτησία τους στις 25 Ιουνίου 1991. Οι συγκρούσεις ξεκίνησαν, όταν ο ομοσπονδιακός στρατός, ο οποίος ελεγχόταν κυρίως από τους Σέρβους, κινήθηκε στη Σλοβενία. Έγιναν προσπάθειες από την Ευρωπαϊκή Ένωση για ειρήνευση αλλά οι συγκρούσεις σύντομα ξανάρχισαν. Στα τέλη Ιουλίου 1991, παρόλα αυτά, όλες οι ομοσπονδιακές δυνάμεις είχαν εγκαταλείψει τη Σλοβενία, αν και οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν όλο το καλοκαίρι ανάμεσα στις κροατικές δυνάμεις και τους Σέρβους της Κροατίας. Το Σεπτέμβρη του 1991 η Γιουγκοσλαβική Μακεδονία ανακήρυξε την ανεξαρτησία της και οι πολίτες της Βοσνίας Ερζεγοβίνης ψήφισαν υπέρ της ανεξαρτησίας τον Οκτώβρη (Glenny, 1996).

Τον Ιανουάριο του 1992, με τους Σέρβους να κατέχουν το 30% της Κροατίας, άρχισαν διαπραγματεύσεις για κατάπαυση των εχθροπραξιών και τα Ηνωμένα Έθνη έστειλαν ειρηνευτική δύναμη. Τον ίδιο μήνα η Ε.Ε. αναγνώρισε την ανεξαρτησία της Κροατίας και της Σλοβενίας και τον Απρίλη η Ε.Ε. και οι Η.Π.Α αναγνώρισαν την αυτονομία της Βοσνίας Ερζεγοβίνης. Οι Σέρβοι με 30% του πληθυσμού κατέλαβαν το 65% του εδάφους της παλιάς δημοκρατίας και διακήρυξαν τη Σερβική Δημοκρατία

της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης. Οι Κροάτες με 20% του πληθυσμού κατέλαβαν περίπου τη μισή από την εναπομείνουσα έκταση και διακήρυξαν την Κροατική Κοινότητα Herzeg-Bosna. Οι Μουσουλμάνοι, οι οποίοι αποτελούσαν το 40% του πληθυσμού με λιγοστά όπλα κράτησα την υπόλοιπη έκταση της παλιάς Δημοκρατίας συμπεριλαμβανομένης της πρωτεύουσας. Σε μια στρατιωτική επιχείρηση «εθνοκάθαρσης» κυρίως των Σέρβων χιλιάδες Μουσουλμάνοι σκοτώθηκαν και πολλοί από αυτούς κατέφυγαν στη Βοσνία ή οδηγήθηκαν σε Σερβικές στρατιωτικές φυλακές (Benson, 2004).

Τον Μάιο του 1992, τα Ηνωμένα Έθνη επέβαλαν οικονομικές κυρώσεις στη Σερβία και το Μαυροβούνιο και κάλεσαν για άμεση κατάπαυση των εχθροπραξιών στη Βοσνία Ερζεγοβίνη. Αν και η Σερβία και το Μαυροβούνιο ανακήρυξαν νέα Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία, η Ε. Ε. ανακοίνωσε τον Ιούνιο του 1992 ότι η νέα κυβέρνηση δεν μπορεί να διεκδικήσει τα διεθνή δίκαια και καθήκοντα της πρώην Γιουγκοσλαβίας, διότι αυτά τα δίκαια και οι υποχρεώσεις βασίζονταν σε διαφορετικές δημοκρατίες (Glenny, 1996).

Τα Ηνωμένα Έθνη επέβαλαν, επίσης, ναυτικό αποκλεισμό στη Γιουγκοσλαβία, ο οποίος σε συνδυασμό με τις οικονομικές κυρώσεις που της είχαν επιβληθεί οδηγήθηκε σε σοβαρά οικονομικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένου του υψηλού πληθωρισμού. Αφότου η Σερβία μείωσε την υποστήριξη της στους Βόσνιους Σέρβους, τα Ηνωμένα Έθνη μείωσαν τα πρόστιμα που είχαν υποβάλει εναντίον της Γιουγκοσλαβίας. Στα τέλη του 1995 η Γιουγκοσλαβία, εκπροσωπούμενη από τον πρόεδρο Milošević, συμμετείχε στις διαβουλεύσεις του Dayton, οι οποίες οδήγησαν σε ειρηνευτική συμφωνία μεταξύ Βοσνίων, Κροατών και Σέρβων. Ο Milošević ορίστηκε πρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας στα 1997.

Μεταξύ 1997 και 1998 στο Κόσοβο υπήρξε μια περίοδος μη βίαιων εντάσεων, οι οποίες εκφράζονταν με ανυπακοή των πολιτών στη Σερβική

κυριαρχία και οδήγησαν σε στρατιωτικές συμπλοκές. Το Μάρτιο του 1999 λόγω της ολοένα αυξανόμενης καταπίεσης της εθνοτικής ομάδας των Αλβανών και την κατάρρευση των διαπραγματεύσεων μεταξύ Σέρβων και αυτονομιστών, άρχισαν οι νατοϊκοί βομβαρδισμοί σε όλη τη Γιουγκοσλαβία και χιλιάδες Αλβανοί εκδιώχθηκαν βίαια από το Κόσοβο από Γιουγκοσλαβικά στρατεύματα. Τον Ιούνιο ο Milošević συμφώνησε να αποχωρήσει από το Κόσοβο και οι ειρηνευτικές δυνάμεις του NATO εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Οι διαδηλώσεις εναντίον του Milošević στο δεύτερο μισό του 1999 δεν κατάφεραν να οδηγήσουν στην παραίτησή του. Εν τω μεταξύ το Μαυροβούνιο διεκδικούσε μεγαλύτερη αυτονομία και άρχισε να κινείται προς αυτήν την κατεύθυνση {COLU}.

Τον Ιούλιο του 2000, το Εθνικό Σύνταγμα τροποποιήθηκε για να καταστεί δυνατή η διατήρηση της προεδρίας για δύο θητείες από το ίδιο πρόσωπο και για να μετατραπεί σε άμεση η ψηφοφορία για την εκλογή προέδρου. Οι αλλαγές είχαν σχεδιαστεί για να επιτραπεί στον Milošević να παραμείνει στην εξουσία πέρα από μια προεδρική θητεία και για να μειωθεί η επιρροή του Μαυροβουνίου στα πράγματα του Γιουγκοσλαβικού Συνασπισμού. Οι εκλογές που διεξήχθησαν τον Σεπτέμβρη, παρόλα αυτά, ο Milošević ηττήθηκε από τον Vojislav Koštunica, ο οποίος στηριζόταν από συμμαχία δεκαοχτώ κομμάτων της αντιπολίτευσης. Η εκλογική επιτροπή αρχικά αρνήθηκε να βεβαιώσει τη νίκη του Koštunica αλλά ο Milošević υποχώρησε μετά από μια γενική απεργία, κατά την οποία οι διαδηλωτές κατέλαβαν το Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο, και την αναγνώριση του Koštunica από τη Ρωσία {COLU}.

Η συμμαχία των Κομμάτων της αντιπολίτευσης και των Μαυροβουνίων Σοσιαλιστών σχημάτισαν την κυβέρνηση της χώρας και στις πρόωρες σερβικές εκλογές κέρδισαν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία στο σερβικό κοινοβούλιο. Ο Koštunica αντικατέστησε πολλούς στρατιωτικούς αρχηγούς – μια κίνηση που στόχευε στην

ικανοποίηση του Μαυροβουνίου – αλλά και αρχικά αρνήθηκε να παραδώσει τον Milošević στο δικαστήριο της Χάγης για εγκλήματα πολέμου. Στις αρχές του 2001 ο Milošević και κάποιοι συνεργάτες του συνελήφθησαν για διάφορες κατηγορίες. Τον Ιούνιο η σερβική κυβέρνηση παρέδωσε τον πρώην πρόεδρο στο διεθνές δικαστήριο, γεγονός που οδήγησε στην παραίτηση των Μαυροβουνίων από την Ομοσπονδία. Οι σχέσεις μεταξύ του Koštunica και του Σέρβου πρωθυπουργού Zoran Djindjić εντάθηκαν γι' αυτό το λόγο με τον πρώτο να ενδιαφέρεται περισσότερο για τη διατήρηση της ομοσπονδίας με το Μαυροβούνιο και τον δεύτερο να επιδιώκει να κερδίσει περισσότερο Δυτική βοήθεια και τον ανασχηματισμό της οικονομίας {COLU}.

Το 2002 οι διεκδικήσεις του Μαυροβουνίου για αυτονομία μεταβλήθηκαν σε αίτημα ανεξαρτησίας. Επί του θέματος οργανώθηκε δημοψήφισμα αλλά το Μάρτιο του 2002 Σέρβοι και Μαυροβούνιοι αντιπρόσωποι, κάτω από την πίεση της Ε. Ε. και άλλων εθνών αντίθετων στην άμεση ανεξαρτητοποίηση του Μαυροβουνίου για την αποφυγή περαιτέρω αποσταθεροποίησης, συμφώνησαν στη δημιουργία μιας αναδομημένης ομοσπονδίας και στη δημιουργία νέου Συντάγματος, το οποίο υιοθετήθηκε από Σέρβους και Μαυροβούνιους και τα Κοινοβούλια της Ομοσπονδίας το Φλεβάρη του 2003. Βάσει του νέου Συντάγματος η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας μετονομάστηκε σε «Σερβία και Μαυροβούνιο».

Η περισσότερη από κυβερνητική εξουσία χωρίστηκε στις δύο δημοκρατίες με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της Ομοσπονδίας. Αν και οι δύο Δημοκρατίες μοιράζονταν κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική, είχαν όμως διαφορετικά νομίσματα και τελωνειακούς κανονισμούς και μετά από τρία χρόνια κάθε Δημοκρατία θα μπορούσε να αποφασίσει την παραμονή της ή όχι στην Ομοσπονδία. Παρά την αυξανόμενη αυτονομία που εκχωρήθηκε στο Μαυροβούνιο, οι πολιτικοί ηγέτες του απέφευγαν

κάθε υποστήριξη που αφορούσε την Ένωση και διακήρυσσαν συνεχώς την ανάγκη ανεξαρτητοποίησης του Μαυροβουνίου {COLU}.

Τον Μάη του 2006, όταν πέρασαν τα τρία χρόνια που όριζε το Σύνταγμα, οι ψηφοφόροι του Μαυροβουνίου ενέκριναν την ανεξαρτησία της περιοχής με δημοψήφισμα και στις 3 Ιουνίου ανακήρυσαν την ανεξαρτησία τους. Η ομόσπονδη κυβέρνηση της «Σερβίας και του Μαυροβουνίου» διαλύθηκε και στις 5 Ιουνίου η Σερβία ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος και ο πολιτικός κληρονόμος της Ομοσπονδίας. Με την ανεξαρτητοποίηση των συντακτικών εθνών που απάρτισαν τη Γιουγκοσλαβία επί Τίτο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο δόθηκε τέλος στην παρατεταμένης διάρκειας Γιουγκοσλαβική αποσύνθεση {COLU}.

Ερευνητικό πρόβλημα

Η βαθύτερη κατανόηση των πηγών των εθνοτικών εντάσεων είναι ένα πρώτο βήμα προς την ειρήνευση ή την επίλυση των εντάσεων. Οι δραματικές αλλαγές στον εθνοτικό χάρτη και στο διεθνές σύστημα μοιάζουν να πυροδοτούν τις εθνοτικές συγκρούσεις ανά τον κόσμο. Εξεγέρσεις, εμφύλιοι πόλεμοι, γενοκτονίες, διακρατικοί πόλεμοι, επαναστάσεις είναι πτυχές του φαινομένου των εθνοτικών συγκρούσεων. Η ενδημικότητά του στα εθνικά κράτη είναι μια πολύ γενική αιτία κατά την οποία οι συγκρούσεις καθίστανται αναπόφευκτες και μετά το τέλος των συνοριακών ανακατατάξεων αφού κοινωνικοί διαχωρισμοί ή προβλήματα ανισοτήτων συνεχίζουν να πολώνουν τμήματα του πληθυσμού και οι αρνητικές συνέπειες της οικονομικής ανέχειας και των εθνοτικών διαχωρισμών συνεχίζουν να διευρύνουν τις αποστάσεις και να εμβαθύνουν τις εντάσεις.

Σε τι μπορεί να βοηθήσει μια κατεξοχήν κινηματική θεωρία στην ερμηνεία των εθνοτικών συγκρούσεων ; Εφαρμόζοντας έννοιες της συγκρουσιακής θεωρίας στο πεδίο της εθνικής βίας επιχειρείται να δοθεί

μια διαφορετική οπτική σε πλευρές του γιουγκοσλαβικού εθνικισμού που έχουν απασχολήσει καθόλου ή ελάχιστα τις υπάρχουσες θεωρίες. Εξετάζοντας τις περιβαλλοντικές δομές, τον πολιτικό λόγο, τις συλλογικές δράσεις και τις οργανώσεις που παρουσιάζονται στο γιουγκοσλαβικό παράδειγμα θα αναζητηθεί κατά πόσον η συγκρουσιακή θεωρία μπορεί να φωτίσει την ιδιαιτερότητα των γιουγκοσλαβικών εθνικισμών.

Αναλύοντας, συνεπώς, τους δομικούς παράγοντες ανάδυσης εθνικών συγκρούσεων μέσα από το περιβάλλον, τις συλλογικές δράσεις, τις οργανώσεις και τον πολιτικό λόγο στη Γιουγκοσλαβία επιχειρείται η διεύρυνση των θεωρητικών προβληματισμών για την προσέγγιση των φαινομένων εθνοτικής συγκρουσιακής δράσης.

Δ. ΔΟΜΕΣ / ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι θεωρητικοί του συγκρουσιακού φαινομένου μελετούν διαστάσεις του πολιτικού περιβάλλοντος - είτε αυτές αφορούν σε σταθερές δομές είτε σε συγκυριακές κρυσταλώσεις - αναζητώντας τα κίνητρα της συλλογικής δράσης. Σύμφωνα με τον Tarrow « η συγκρουσιακή δράση εντείνεται όταν οι άνθρωποι απειλούνται με κόστος που δεν μπορούν να υποστούν ή που παραβιάζει το περί δικαίου αίσθημά τους ». Ευκαιρίες και απειλές έχουν όμως αντικειμενική υπόσταση μέχρι να νοηματοδοτηθούν και να επενδυθούν με το κατάλληλο αξιακό συναισθηματικό φορτίο.

Διαφορετικά παραμένουν απλώς λανθάνουσες δυνατότητες. Για να γίνουν πραγματικές κινητήριες δυνάμεις συλλογικής δράσης ευκαιρίες και απειλές πρέπει να αναγνωριστούν και να αναγνωσθούν ως τέτοιες από πολιτικούς δρώντες, οι οποίοι παρεμβαίνοντας στη συγκυρία αναλαμβάνουν να συνδέσουν την εμπνευσμένη εμπειρία με τους διεκδικητές.

Οι Goldstone/Tilly περιέλαβαν στις "ευκαιρίες" το σύνολο σχεδόν των όψεων της κρατικής αποδυνάμωσης (δημοσιονομική κρίση, διασπάσεις ελίτ, στρατιωτικές ήττες κ.λπ.), πρόσθεσαν όμως και δύο δυναμικές διαστάσεις που η εξέλιξή τους είναι σε μεγάλο βαθμό συνάρτηση συγχρονικών πολιτικών παρεμβάσεων: τον βαθμό υποστήριξης που απολαμβάνει η κινητοποίηση (μεγάλη ή αυξανόμενη υποστήριξη → "ευκαιρία") καθώς και το ισοζύγιο ισχύος μεταξύ συμμάχων και αντιπάλων (υπεροχή συμμάχων → "ευκαιρία"). Ανέδειξαν, επίσης, την έννοια της προσδοκίας των διεκδικούντων (τα οφέλη στα οποία προσβλέπουν οι διεκδικητές), η οποία βρίσκεται σε διαρκή αντιπαραβολή με τις τρέχουσες περιβαλλοντικές απειλές (Seferiadis, 2006).

Το δίπολο ευκαιριών απειλών και οι προσδοκίες των διεκδικούντων δεν εξηγούν, όμως, γιατί η συγκρουσιακή δράση αναπτύσσεται σε συγκεκριμένη περίοδο και η δυναμική των διεκδικήσεων που παράγονται κυμαίνεται μεταξύ δυναμικότητας και καταπίεσης; Κατά συνέπεια γιατί οι συλλογικές δράσεις παίρνουν διαφορετικές μορφές σε διαφορετικά περιβάλλοντα; Το ισχυρότερο επιχείρημα είναι ότι οι άνθρωποι αναπτύσσουν μορφές διεκδικητικής δράσης όταν αλλάζουν τα μοτίβα των περιβαλλοντικών δομών και οι περιορισμοί. Θέτοντας, έπειτα, ένα ρεπερτόριο συλλογικής δράσης δημιουργούν νέες περιβαλλοντικές ευκαιρίες που χρησιμοποιούνται από άλλους για τη διεύρυνση των εθνικών συγκρουσιακών κύκλων. Ποιες περιβαλλοντικές

ευκαιρίες/απειλές ευνόησαν, λοιπόν, την ανάδυση των εθνοτικών εθνικισμών της Γιουγκοσλαβίας;

Στις σχετικά χαλαρές δομές της πρώιμης Αψβουργικής Αυτοκρατορίας οι Κροάτες είχαν το δικαίωμα της διαχείρισης των εσωτερικών τους υποθέσεων μέσω του δικού τους Κοινοβουλίου, τη Sabor, στο Ζάγκρεμπ με δικό τους κυβερνήτη διορισμένο από τον αυτοκράτορα. Στα τέλη του 18^ο αιώνα, παρόλα αυτά, οι συγκεντρωτικές μεταρρυθμίσεις ένωσαν τους Κροάτες και τους Ούγγρους με τους πρώτους να παραδίδουν μέρος της αυτονομίας τους στους δεύτερους προκειμένου να τους υπερασπίσουν απέναντι στη Βιέννη. Ο εθνικισμός των Μαγυάρων σταμάτησε τη μεγαλύτερη απειλή για την κροατική ανεξαρτησία. Καθώς το αψβουργικό καθεστώς παρέπαιε οι Ούγγροι άρχισαν να ενεργούν για μεγαλύτερη αυτονομία από την Αυστρία ακολουθώντας μια επιθετική πολιτική μαγυαροποίησης μέσα στη δική τους σφαίρα επιρροής (Benson 2004, Jelavich, 1983).

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η σερβικότητα ήταν αντιμέτωπη με τις απειλές ενός πολιτικού τοπίου αντιπαλοτήτων ανάμεσα σε εμπόλεμες αυτοκρατορίες και έχρηζε ενδυνάμωσης προκειμένου να διαφυλάξει την εθνική φυσιογνωμία της. Ο σερβικός αγροτικός πληθυσμός στις αρχές του αιώνα ζούσε σε μια σταθερή και αυτάρκη κοινωνία. Όταν οι Γενίτσαροι την απείλησαν, προκλήθηκε έντονη αντίδραση με αποτέλεσμα την αποτίναξη του Μουσουλμανικού ελέγχου στην περιοχή (Misha, 1999). Γύρω από τη Σερβία, συνεπώς, το κάλεσμα αναβίωσης του έθνους έφερε έντονο συναισθηματικό φορτίο στους αγροτικούς πληθυσμούς, το οποίο και αποτυπώθηκε εναργέστερα κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα με τον αγώνα δημιουργίας ανεξάρτητου κράτους κατά τη διάλυση του ευρωπαϊκού τμήματος της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Το οθωμανικό κίνημα ανασυγκρότησης, Tanzimat, απείλησε τα προνόμια και τις διασφαλίσεις των Βοσνίων Μουσουλμάνων κυβερνητών.

Όντας από μόνο του απειλή σε βάρος των φιλοδοξιών της ελίτ των Καπεταναίων δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει σε διεκδικητικές δράσεις για την αυτονόμηση της Βοσνίας. Ο οθωμανικός στρατός απάντησε με την παρεμπόδιση των αυτονομιστικών διεκδικήσεων (1851) ανοίγοντας το δρόμο για πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Η κεντρική εξουσία (Πύλη), δεν μπορούσε να κάνει τίποτα, όμως, για να σταματήσει τις αλλαγές που θα επέλθει με την οικονομική παρακμή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Η τελευταία προκάλεσε τον πολλαπλασιασμό του βάρους των φόρων και της εργασίας πάνω στους αγρότες από τους ισχυρούς Μουσουλμάνους γαιοκτήμονες (Glenny, 1999).

Οι αποτυχίες στη σοδειά επέφεραν σποραδικές αγροτικές εξεγέρσεις κατά μήκος των νοτιοσλαβικών γαιών. Μια από αυτές, που ξέσπασε στο Nevesinje στα 1875, διαχύθηκε σε όλη την επαρχία μέχρι τη Βουλγαρία. Οι συγκρούσεις ήταν πολεμικής κλίμακας και δημιούργησαν σπιράλ κήρυξης πολέμων ανεξαρτησίας από τη Σερβία και το Μαυροβούνιο (Jelavich 1983, Benson, 2004). Οι εθνικές διεκδικήσεις τους βασίζοντας και στην παρουσία του ισχυρού συμμάχου, δηλαδή της Ρωσίας, η οποία μετά τις νίκες της επί των Οθωμανών στα 1878 και στα 1882 ανακηρύσσει το Μαυροβούνιο και τη Σερβία ανεξάρτητα βασίλεια με τη Σερβία να προσθέτει επιπλέον εδάφη στην κυριαρχία της. Οι εσωτερικές συγκρούσεις και μεταβολές που υπέστησαν τα σλαβικά έθνη στο όνομα εθνικών διεκδικήσεων μετέβαλαν τις σχέσεις των εθνικών ηγετών με τους τοπικούς και διεθνείς παράγοντες οδηγώντας ταυτόχρονα στη μετατροπή των ταυτοτήτων των επιμέρους εθνικών ομάδων με την προβολή εθνικών και εδαφικών διεκδικήσεων.

Οι απειλές του αφοπλισμού και της υποταγής στην Οθωμανική αυτοκρατορία οδήγησαν στην αλβανική εξέγερση των ετών 1909-1912 με αποτέλεσμα την αποσύνθεση στο σλαβικό κομμάτι της Μακεδονίας και το Κόσοβο. Ο πόλεμος που κήρυξε το Μαυροβούνιο στην Τουρκία στις 12

Οκτωβρίου 1912 στόχευε στην αποτροπή της δημιουργίας αλβανικού κράτους . Η εισβολή στρατευμάτων, η κατοχή εδαφών, οι διεκδικήσεις αυτονομιστών για προσάρτηση εδαφών καταδείκνυαν μηχανισμούς αλλαγής και διεύρυνσης ευκαιριών. Η μια ενέργεια ενεργοποιούσε το περιβάλλον της άλλης.. Ο σερβικός στρατός προσπάθησε να ενισχύσει το σερβικό στοιχείο της περιοχής προκειμένου να προβάλει επιτυχέστερα τις διεκδικήσεις του για τη συγκεκριμένη περιοχή. Όταν οι Μεγάλες δυνάμεις συναντήθηκαν το Δεκέμβρη του 1912 για να αποφασίσουν για τη μοίρα της περιοχής 20000 Κοσοβάροι Αλβανοί είχαν σφαγιαστεί με αποτέλεσμα να προκληθεί βίαιη διαφυγή των αλβανοφώνων προς τη Βοσνία (Benson, 2004).

Αυτή η πορεία εθνικής ταυτοποίησης είχε τις βάσεις της στις αδυναμίες των αυτοκρατορικών δομών με αποτέλεσμα την αφύπνιση των εθνικισμών που έμελλε να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στο σχηματισμό της εθνικής ταυτότητας των επιμέρους εθνοτήτων και κατά συνέπεια στον εθνικό συγκρουσιακό κύκλο της περιοχής. Οι περίοδοι έντασης της σύγκρουσης ξεκίνησαν με τις εθνικιστικές δράσεις και ενέργειες που αναφέρθηκαν, τις οποίες ο McAdam (1995) αποκαλεί εναρκτήρια κινήματα και ο Tarrow (1998) πρώιμες εξεγέρσεις που γρήγορα διαπερνούν γεωγραφικά και κοινωνικά σύνορα καθώς παράλληλες δράσεις παρεμβάλλονται στη διαμάχη. Σε αυτό δεν συνετέλεσαν τόσο τα ιστορικά προηγούμενα ώστε να αρκούν για την εξήγηση της εθνοτικής βίας όσο οι κρατικές δομές και οι πολιτικές αποσχίσεις, οι οποίες δημιουργούν σχετικά σταθερές ευκαιρίες μετατροπής της απειλής σε ευκαιρία διάσπασης των υπαρχόντων συνόρων. Η διάχυση της συγκρουσιακότητας οδηγεί στις δραματικές στιγμές τρέλας της ιστορίας, όπου κατά τον Zolberg (1972) όλα μοιάζουν δυνατά. Εκείνες τις στιγμές κατά τον Tarrow (1998) η πολιτική δραστηριότητα επιταχύνεται, οι πληροφορίες διαχέονται πιο γρήγορα και

η διάδραση μεταξύ των αντιπάλων διεκδικητικών ομάδων αυξάνεται σε συχνότητα και ένταση. Ο εγγενής δυϊσμός εξάλλου του διεθνούς συστήματος (διαμελισμός / αποσύνθεση – ένταξη / δυνάμεις σταθεροποίησης) οδηγούσε και συνεχίζει να οδηγεί την περιοχή σε συνεχή ανταγωνισμό αλλά και σε διαμάχη και συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων δυνάμεων.

Στον 20^ο τα οικονομικά προβλήματα της Γιουγκοσλαβίας είχαν οξυνθεί από τον υπέρμετρο δανεισμό και τη διεθνή οικονομική τάξη με αποτέλεσμα τη δοκιμασία της ισορροπίας του συστήματος. Επιπλέον, η πτώση του Σοβιετικού Συνασπισμού, η διάλυση του Κομμουνισμού και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οδήγησαν σε ιδεολογικές αναμοχλεύσεις. Οι γρήγορες δομικές αλλαγές παρήγαγαν νέες πληροφορίες και πεποιθήσεις. Οι επαναστάσεις δεν γίνονται, όμως, μόνο από περιβαλλοντικές ευκαιρίες. Μια διαδικασία μετατροπής ταυτοτήτων και συσχετισμών πυροδοτήθηκε από δραματικά γεγονότα με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα να ενδιαφέρονται για τη βελτίωση της κοινωνικής τους θέσης, την οποία και επιδίωκαν μέσω της εθνικιστικής ιδεολογίας.

Τα εθνικά συναισθήματα οδήγησαν στην ανάπτυξη άμεσης δράσης, η οποία δεν θα μπορούσε να είχε προβλεφθεί με τις προηγούμενες συμπεριφορές.. Δεκάδες χιλιάδες άτομα συμμετείχαν σε βίαια επεισόδια και πήραν μέρος σε μαζικούς αγώνες υποστηρίζοντας εθνικιστικούς σκοπούς. Οι μηχανισμοί αυτοί επέδρασαν άμεσα στην έννοια των ταυτοτήτων, οι οποίες ενώ είναι πολλαπλές και εύπλαστες μπορούν να αποκρυσταλλωθούν όταν δράττονται από ισχυρά συναισθήματα σε ένα έντονα συγκορουσιακό περιβάλλον. Ποιες δομές, όμως, ευνοούν την ανάδυση τέτοιων μηχανισμών;

Κατά τον Kriesi (2004) οι ευκαιρίες ανάδυσης συλλογικών διεκδικήσεων αφορούν πρωτίστως το βαθμό προσβασιμότητας στο πολιτικό σύστημα. Ο διοικητικός και γεωγραφικός συγκεντρωτισμός της

εξουσίας και το πλειοψηφικό ή συναινετικό σύστημα διακυβέρνησης ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία. Όσο μεγαλύτερος είναι ο συγκεντρωτισμός της εξουσίας τόσο εντονότερη και ταχύτερη είναι η διάχυση της συγκρουσιακής δράσης. Στα αυταρχικά καθεστώτα, όταν η καταπίεση συνθλίβει την αντίσταση, ο συγκεντρωτισμός της εξουσίας προσφέρει στους διαφωνούντες ένα ασυνήθιστο πλεονέκτημα. Ένα ενοποιημένο, δηλαδή, πεδίο και ένα κεντρικό στόχο, όταν το σύστημα εμφανίσει αδυναμίες. Ποιες από αυτές οδηγούν στην εκδήλωση εθνικών δράσεων;

Ο έλεγχος και ο καταμερισμός των πηγών υποσκάπτουν την κοινωνική δομή μέσα στα εθνικά κράτη – το είδος του κοινωνικού καταμερισμού συνιστά την κοινωνική δομή και την πηγή της δύναμης και της ανισότητας – μόνο λίγοι, οι ελίτ, μπορούν να έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση σε αυτές αξιοποιώντας τις για την ανάπτυξη και τη διοχέτευση των συγκρούσεων προς δικό τους όφελος. Η σχέση μεταξύ της κεντρικής διοίκησης και των τοπικών ελίτ στην πρώην Γιουγκοσλαβία έτεινε να βασιστεί περισσότερο σε βραχυπρόθεσμα κέρδη παρά στις αρχές της δημόσιας υπηρεσίας και του γραφειοκρατικού ορθολογισμού. Η ποινικοποίηση της αντίθεσης από την κεντρική εξουσία στέρησε το κράτος από κάθε έννοια νομιμοποίησης.

Η γρήγορη άνοδος εθνικών διεκδικήσεων και η ταυτόχρονη γρήγορη στροφή στη βίαιη αντιπαράθεση εξαρτιόταν από αλληλένδετους μηχανισμούς. Για παράδειγμα η απειλή για την έξοδο μιας δημοκρατίας από την ένωση αύξανε την αποτελεσματικότητα εξόδου μιας άλλης δημοκρατίας ενισχύοντας τη στροφή από το κομμουνιστικό και Γιουγκοσλαβικό στο εθνικό. Οι συλλογικές επιδείξεις Αξιοσύνης, Ενότητας, Πολυάριθμου και Αφοσίωσης των συμμετεχόντων κατέστησαν τις εθνικές διεκδικήσεις αναπόσπαστο κομμάτι της νεοαναδυόμενης πολιτικής κοινωνίας στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Πώς οι τοπικοί ηγέτες,

όμως, οι οποίοι βασιζόνταν στη σχέση τους με το κέντρο και τους τοπικούς υποστηρικτές τους μετέβαλαν τόσο γρήγορα τη βαθιά αφοσίωσή τους σε κατηγορηματική αντίσταση;

Ο έλεγχος των πόρων, εξηγεί αυτή τη μεταβολή αφού διαμορφώνει την κοινωνική συμπεριφορά όλων των παραγόντων μέσα στο κράτος. Εξαιτίας της ύπαρξης της δύναμης και της ανισότητας ο ανταγωνισμός και η διαμάχη πάνω στον έλεγχο των πηγών έγιναν κομβικά ζητήματα που αντανακλώνται σε όλες τις σχέσεις και τη δυναμική των κοινωνικών μεταβολών ανάμεσα σε ομάδες μέσα στα εθνικά κράτη. Στα 1972 ο Τίτο και ο Kardelj διέκοψαν τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις που είχαν ξεκινήσει στα 1966. Η ενθάρρυνση των μικρών επιχειρήσεων διεκόπη προς όφελος των μεγάλων βιομηχανικών ομάδων. Αλλά το πρόγραμμα εξορθολογισμού αύξησε τα ποσοστά ανεργίας σε όλη τη χώρα. Στα λιγότερο αναπτυγμένα κομμάτια της Γιουγκοσλαβίας ο αριθμός του άνεργου εργατικού δυναμικού έφθανε το είκοσι τοις εκατό. Η Γιουγκοσλαβία ακολούθησε την ίδια πολιτική με την Πολωνία, τη Ρουμανία και την Ουγγαρία, δηλαδή τη δανειοδότηση από τις διεθνείς αγορές (Lampe 1996, Misha 1999: 623). Όσο όμως στη υλική αποστέρηση δεν είχε παρεισφρήσει η εθνικές διεκδικήσεις οι πλειοψηφία των Σλοβένων, Σέρβων και Κροατών δεν επιθυμούσε τη διάλυση του συνασπισμού.

Τα προβλήματα, όμως, προέκυψαν στην ερμηνεία της πολιτικής κληρονομιάς που άφησε ο Τίτο μετά το θάνατο του, η οποία και προκάλεσε προστριβές. Όσο ο ίδιος και ο Kardelj ήταν ζωντανοί, οι μηχανισμοί του Συντάγματος του 1974 δεν εφαρμόζονταν. Επειδή η πολιτική που ακολουθούσαν πήγαζε από την ηγεσία δεν είχε υπάρξει η ανάγκη να καθοριστεί με ακρίβεια πως το νέο σύστημα θα έπρεπε να λειτουργεί. Το Σύνταγμα είχε μεταβιβάσει εξουσίες στα τμήματα της Ομοσπονδίας αλλά η ακριβής σχέση τους με το κέντρο ήταν ασαφής

οδηγώντας σε σύγχυση και διαφθορά. Ούτε το NATO ούτε η Σοβιετική ένωση ενδιαφέρονταν για την αποσταθεροποίηση της Γιουγκοσλαβίας και ο πιο ισχυρός θεσμός της χώρας ήταν ο Ομοσπονδιακός Στρατός (Misha, 1999:624). Η βαθιά κρίση των κοινωνικών δομών οδήγησε σε αφύπνιση των εθνικών συλλογικών υποκειμένων. Οι εθνικές ομάδες αναζητούσαν θεμελιώδεις αλλαγές (Gamson 1990 Q:ch. 4).

Στην ενίσχυση αυτών των διεκδικήσεων συνέτεινε αργότερα και ο καπιταλισμός που εδραιώθηκε στις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας μετά τη διάλυσή της καθώς δημιούργησε πολύ μεγάλες ανισότητες και κοινωνικά προβλήματα, όπως εθνικές διακρίσεις και πληθωρισμό, τα οποία με τη σειρά τους συσσωρεύσαν εντάσεις ανάμεσα στις εθνικές ομάδες.

Εξάλλου, η παραγωγική διαδικασία, οι εμπορικές συναλλαγές απαιτούν ένα περιβάλλον απαλλαγμένο από διαμάχες και αποσταθεροποίηση. Ο βαθμός επιτυχίας των προσπαθειών εκδημοκρατικοποίησης που θα μπορούσαν να παρέχουν αυτό το περιβάλλον εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διαδικασία μεταλλαγής των εθνικών ταυτοτήτων προς μια περισσότερο διευρυμένη κοινωνική ταυτότητα, η οποία δεν παρατηρήθηκε στη μετακομμουνιστική εποχή στη Γιουγκοσλαβία σε αντίθεση με τα κομμουνιστικά κράτη της ανατολικής Ευρώπης λόγω της απουσίας μιας ισχυρής κοινωνίας πολιτών. Σε ποιο βαθμό φωτίζει η εξέταση της πολιτικής κουλτούρας των συλλογικών υποκειμένων στην ανίχνευση των δομών που μπορεί να οδηγήσουν σε εθνική δράση;

Το σημαντικό στοιχείο στην εννοιολόγηση του όρου πολιτική κοινωνία είναι η κριτική της κρατικής εξουσίας. Η εμπειρία της καταπίεσης και οι υποβόσκουσες αντικαθεστωτικές τάσεις οδήγησαν μερικούς διαφωνούντες στο συμπέρασμα ότι οι ανατολικοευρωπαϊκές χώρες καθορίζονταν σε μεγάλο βαθμό από την εχθρότητά τους έναντι

οργανώσεων που βρίσκονταν εκτός κυβερνητικού ελέγχου. Ο βαθμός κρατικής καταπάτησης αντιμετωπιζόταν σαν να ασκούσε αρνητική επίδραση στην κοινωνική δυναμική.

Η χρήση του όρου πολιτική κοινωνία (Miles, 2003) έγινε μια καλά αρθρωμένη πολιτική θεωρία ενάντια στον κομμουνισμό της ανατολικής Ευρώπης και ως τέτοια έγινε ένας από τους όρους μείζονος σημασίας τυγχάνοντας διεθνούς νομιμοποίησης μέσω διεθνών οργανισμών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αρχικά χρησιμοποιήθηκε ως ένα μέσο ιδεολογικής αντίθεσης στο κομμουνιστικό καθεστώς (Kopecky and Barnfield 1999). Παρόλα αυτά παρουσιάστηκε έπειτα σαν ένα ριζοσπαστικότερο δημοκρατικό πρόγραμμα αποκατάστασης για τη μετακομμουνιστική περίοδο, μια εναλλακτική μορφή πολιτικής που θα τροφοδοτούσε με κίνητρα τους πολίτες και τα αυτόνομα κινήματα έτσι ώστε να απεμπολήσουν τις γραφειοκρατικές και ωφελμιστικές τάσεις που ενυπάρχουν στις σύγχρονες φιλελεύθερες κοινωνίες της αγοράς (Isaak 1996; Arato 1993).

Ο Bronislaw Geremek (1992:4) αναφέρει ότι η ιδέα της πολιτικής κοινωνίας - ακόμα και αυτή που αποφεύγει ρητά τις πολιτικές δραστηριότητες, η ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών ή η προστασία των βασικών συμφερόντων των επιμέρους ομάδων έχει υψηλή αντιολοκληρωτική δυναμική. Ο ρόλος της πολιτικής κοινωνίας είναι για τους υπερασπιστές της ευρύς. Οι επιμέρους οργανώσεις μπορούν να αναπτύξουν υποστηρικτικά δίκτυα γύρω από την κοινωνία υπερασπιζόμενες ταυτόχρονα την κοινωνία ενάντια στις ανισότητες. Αυτή η εξέλιξη θα οδηγούσε όμως σε σταδιακή διείσδυση στις κρατικές δικαιοδοσίες. Εν τέλει στόχος των υπερασπιστών αυτής της άποψης ήταν η απελευθέρωση των δυνατοτήτων των κοινωνικών ομάδων και η τοποθέτηση της πολιτικής κοινωνίας στο κέντρο των διαδικασιών εκδημοκρατικοποίησης.

Παρόλα αυτά αυτού του είδους η έμφαση στην πολιτική κοινωνία δεν βρήκε εφαρμογή σε όλες τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Στις βαλκανικές χώρες και τις χώρες της σοβιετικής δημοκρατίας βρήκαν μικρή απήχηση αυτές οι ιδέες με αποτέλεσμα τους βραδύτερους ρυθμούς εκδημοκρατικοποίησης αυτών των χωρών σε σχέση με τις πρώην κομμουνιστικές του κεντρικού τμήματος της ανατολικής Ευρώπης. Η διαφοροποίηση αυτή επέδρασε και στον τρόπο κατάλυσης των κομμουνιστικών καθεστώτων και στην εξέλιξη της κοινωνίας μέσα στα νέα εθνικά κράτη.

Η παρακμή του ισχυρού σοβιετικού συμμάχου στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας οδήγησε σε απροσδόκητη λύση των δεσμών πατρωνίας με την υπερδύναμη με αποτέλεσμα τη διακοπή της εξωτερικής στήριξης που αυτά τα κράτη συνήθιζαν να έχουν. Αυτό συνέβη γιατί ο ιδεολογικός κίνδυνος της εποχής του Ψυχρού Πολέμου δεν μπορούσε πλέον να χρησιμοποιηθεί ως δικαιολογία ύπαρξης πελατών-κρατών.

Η έκρηξη βίαιων εσωτερικών πολέμων μπορεί να αποδοθεί στη γρήγορη αποσύνθεση των αυταρχικών και ολοκληρωτικών καθεστώτων που συνέδεαν άλλοτε αντίπαλες κοινότητες σε μια. Η συμπαγής δύναμη του δεσποτισμού και του αυταρχισμού δημιουργούσε κράτη με τεχνητή ενότητα. Ο Alexis de Toqueville (1998) ήταν ο πρώτος που παρατήρησε ότι όταν οι περιορισμοί χαλαρώνουν και οι συνθήκες βελτιώνονται είναι πιο πιθανόν να αναπτυχθούν εκρηκτικές τάσεις. Επαναστάσεις ή βίαιες συγκρούσεις είναι πιθανότερο να υπάρξουν σε κοινωνίες που παρουσιάζουν σημαντική πρόοδο ή βρίσκονται σε διαδικασία ανασυγκρότησης. Η πρώην Γιουγκοσλαβία είναι ένα καλό παράδειγμα του πώς η εξασθένιση των ομοσπονδιακών θεσμών αποδέσμευσε διεκδικήσεις των εθνοτήτων της ένωσης, οι οποίες ήταν ισοδύναμες με αμοιβαίες ασυμβατότητες. Οι δομικές αλλαγές που προήλθαν από την πτώση του Κομμουνιστικού Καθεστώτος παρείχαν τις ευκαιρίες για την

αναδιάταξη των κυριαρχικών σχέσεων. Η εθνοκάθαρση της Krajina από τον σερβικό πληθυσμό για παράδειγμα προκαλεί το ερώτημα κατά πόσον οι δομικές αλλαγές ενεργοποιούν την ανάληψη ατομικής δράσης;

Ο Ivo Banac (1984) ισχυρίζεται ότι μετά το 1921 δεν εισάγονταν νέα στοιχεία στις νοτιοσλαβικές διαντιδράσεις. Στα 1920- 1921 οι Κροάτες αντιδρούσαν ενάντια στην επιβολή εξουσίας από τους πολιτιστικά υποδεέστερους Σέρβους. Οι μετασχηματισμοί του 1939 είχαν ως στόχο την ανακούφιση της κροατικής πικρίας μέσω της αποκέντρωσης. Στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο το καθεστώς της Ustasha ενεπλάκη στην εθνοτική κάθαρση, ενώ στα 1971 οι Κροάτες προσπαθούσαν να μειώσουν τη κεντρική σερβική εξουσία. Υπό αυτή την οπτική η απόσχιση του 1991 δεν ήταν παρά μια ακόμη πλευρά του συγκρουσιακού κύκλου. Οι Σέρβοι για τους Κροάτες έπαιζαν πάντα το ρόλο ενός λαού που προσπαθούσε να εδραιώσει την εξουσία του μέσω της κεντροποίησης των πολιτικών θεσμών. Στο μεσοπόλεμο και στο τέλος της κομμουνιστικής περιόδου οι Κροάτες χρησιμοποίησαν πολιτικά κανάλια για να αναζητήσουν μεγαλύτερη αυτονομία. Είτε οι Κροάτες φοβούνταν την φυσική επίθεση και υποταγή στους Σέρβους είτε τους απωθούσε ο υποβιβασμός σε ένα συγκεντρωτικό κράτος η δυσαρέσκεια της ελίτ προκάλεσε φόβο στις μάζες. Η πολιτική των Tudjman και Milosevic εξερέθισε την κατάσταση. Οι σχέσεις των ομόσπονδων εθνοτήτων και τα φοβικά αισθήματα που αναπτύχθηκαν οδηγώντας σε ακραίες μορφές δράσης οφείλονταν στην «καταπίεση» που προκαλούσαν οι δομές της μετα-Τίτο εποχής.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Charles Tilly καταπίεση είναι κάθε ενέργεια που μειώνει το κόστος αντίδρασης της αντίπαλης ομάδας διευκολύνοντας τη δράση της (1978:100). Ο σχηματισμός των νέων κρατών που προέκυψαν από τη διάλυση της γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας παρήγαγε ισχυρά εργαλεία καταπίεσης ομάδων του πληθυσμού αλλά και διευκόλυε την ανάπτυξη διεκδικήσεων. Οι προσπάθειες

εκδημοκρατικοποίησης οδήγησαν τις επιμέρους ομάδες σε φυγόκεντρες, εθνικιστικές τάσεις, λόγω της ανασφάλειας που παρήγαγε ο ανταγωνισμός για την εξουσία και τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους. Η συνέπεια θα μπορούσε να είναι περαιτέρω πόλωση του κράτους σε ακόμη μικρότερες εθνικές ομάδες, φυλές ή άλλες κοινότητες.

Ο τρόπος αντιμετώπισης της συγκρουσιακής δράσης, ενσωμάτωση ή αποκλεισμός, κρίνει την ένταση των διεκδικήσεων.

Μερικά κράτη είτε είναι ισχυρά είτε όχι ακολουθούν τη στρατηγική της ενσωμάτωσης των διεκδικητών και της απορρόφησης των αιτημάτων τους διευκολύνοντας την ένταξή τους στην πολιτική σκηνή (GAMSON 1990:ch 2). Ο Ali Ahmeti στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία εξελίχθηκε από διεκδικητής-επαναστάτης σε πολιτικό αρχηγό, ενώ άλλα κράτη, όπως έγινε στην περίπτωση των Σέρβων, ακολουθούν τη στρατηγική του αποκλεισμού.

Η πρώην γιουγκοσλαβική δημοκρατία της Μακεδονίας είναι μια περίπτωση αδύναμου ως προς τη συγκέντρωση της εξουσίας κράτους που ακολούθησε στρατηγική ενσωμάτωσης μειώνοντας σημαντικά τη συχνότητα των συγκρουσιακών επεισοδίων ανάμεσα στις δύο μείζονες εθνότητες. Αντίθετα η Σερβία, ένα ισχυρό ως προς τη συγκέντρωση της εξουσίας κράτος που ακολουθεί στρατηγική αποκλεισμού, παρουσιάζει υψηλότερο βαθμό συγκρουσιακών επεισοδίων ανάμεσα στις αντίπαλες εθνότητες.(δημοψήφισμα διαχωρισμού με το Μαυροβούνιο, Βοσνία Ερζεγοβίνη).

Παρόλα αυτά ούτε η κρατική εξουσία ούτε οι επικρατούσες στρατηγικές της είναι εξωγενείς των πολιτικών παραγόντων αλλά μεταβάλλονται έπειτα από πολεμικές συγκρούσεις, εκλογικές διαδικασίες και κομματικές αναδιαρθρώσεις. Ένα «δυνατό» κράτος στα χέρια ενός ηγέτη ή μιας ενωμένης πλειοψηφίας μπορεί να γίνει αδύναμο όταν ο ηγέτης αρχίσει να αμφισβητείται ή η πλειοψηφία διασπαστεί. Όταν ένας

νέος συγκεντρωτικός πόλος αποσπάσει μέρος της συλλογικής εμπιστοσύνης, όπως ο θρησκευτικός φονταμεταλισμός σε τμήματα της Γιουγκοσλαβικής ένωσης, ένα πρότινος δυνατό κράτος αρχίζει να αποδυναμώνεται

Η Βοσνία Ερζεγοβίνη βρέθηκε σε μια διαδικασία αποδυνάμωσης των δομών της και χρειάστηκε η επέμβαση εξωγενών δυνάμεων καταστολής για να διατηρηθεί υψηλό το κόστος συγκρουσιακότητας μεταξύ των αντίπαλων εθνοτήτων. Αυτή η στρατηγική είναι πιο αποτελεσματική σε μακροπρόθεσμο επίπεδο (TILLY 1978: 100-2). Η καταστολή, όμως, των προϋποθέσεων συλλογικής δράσης δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί. Πρώτο εμπόδιο αυτής της εξωγενούς παρέμβασης αποτελεί η δραματική αύξηση του οικονομικού και διοικητικού κόστους συντήρησης του μηχανισμού καταστολής.(κόστος συντήρησης δυνάμεων NATO στη Βοσνία για την επιβολή της ειρήνης). Δεύτερο εμπόδιο μπορεί να θεωρηθεί η έλλειψη εποικοδομητικής κριτικής καθώς και η παντελής απουσία διακίνησης πληροφοριών. Η απουσία καναλιών ελεύθερης έκφρασης στις περιβαλλοντικές δομές μετατρέπει και τους πιο μετριοπαθείς σε αντιπάλους του καθεστώτος μέσω της ανατροπής του στο μετασχηματισμό.

Οι διαδικασίες που έχουν δρομολογηθεί σε αυτό που ήταν η Γιουγκοσλαβία μέχρι χθες κάνουν τους κινδύνους ολοφάνερους. Η αδιάλλακτη επικέντρωση στα εθνοπολιτισμικά χαρακτηριστικά του έθνους οδηγεί γρήγορα στην εθνικιστική πολιτική με τη στενή έννοια του όρου. Από τη στιγμή που απελευθερώνεται αυτή η δυναμική, οι ηθικές ή ανθρωπιστικές εκκλήσεις είναι μάταιες επειδή τα οι νέοι αυτοί εθνικισμοί από τη στιγμή που αποκτούν μαζικό χαρακτήρα δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με λογικά επιχειρήματα ή να καταπνιγούν με πολιτική δύναμη. Σε ποιο σημείο μπορούν λοιπόν να απειλήσουν οι περιβαλλοντικές μεταβολές όχι μόνο την ενοποίηση αλλά και τη

σταθερότητα της περιοχής; Οι συγκρούσεις τις οποίες προκαλεί ο σύγχρονος εθνοπολιτισμικός εθνικισμός είναι ένας παράγοντας αστάθειας της περιοχής αλλά δεν θέτει την ειρήνη σε κίνδυνο με τον τρόπο που θα το έκανε στις αρχές του αιώνα.

Το πρόβλημα της θέσης των μειονοτήτων, όμως, στα μετακομμουνιστικά κράτη ανακαλεί μάλλον τη μεσοπολεμική περίοδο. Υπάρχουν δύο τύποι τέτοιων μειονοτήτων. Ο πρώτος περιλαμβάνει εθνοπολιτισμικές ομάδες που ζουν σε σχετικά συμπαγείς περιοχές σε ένα κράτος κυριαρχούμενο από ένα άλλο έθνος, όπως οι Αλβανοί στο Κόσοβο, και την ίδια στιγμή ανήκουν σε ένα έθνος στην άλλη πλευρά των συνόρων. Ο δεύτερος τύπος περιλαμβάνει εθνοπολιτισμικές ομάδες διασκορπισμένες σε ένα κράτος που δεν είναι δικό τους όπως οι Τούρκοι στη Μακεδονία. Και στις δυο περιπτώσεις οι διεκδικητικές δράσεις των μειονοτήτων μπορούν να αναδυθούν με παρόμοια μορφή με τις εθνικές δράσεις. Οι σκοποί τους όμως μπορούν ανάλογα με την περίπτωση να είναι περισσότερο εκρηκτικοί από αυτούς των νέων εθνικών διεκδικήσεων (Hroch, 1993), όταν οι κρατικές δομές ευνοούν την ανάληψη τέτοιου είδους δράσεων.

Οι δομές πάντοτε βαρύνουν ως συνιστώσες της πραγματικότητας τελικά όμως είναι η διάδρασή τους με τις ανθρώπινες εμπρόθετες δράσεις που διαμορφώνουν την Ιστορία.

Ε. ΣΥΛΛΟΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Η κινηματική βιβλιογραφία όλων των αποχρώσεων τονίζει πως προϋπόθεση για την ανάδυση διεκδικητικών υποκειμένων είναι η δυνατότητά τους να χρησιμοποιούν δόκιμες μορφές συλλογικής δράσης. Ο Charles Tilly (1977) τονίζει τον σχετικά περιορισμένο και τελικά προβλέψιμο χαρακτήρα τους καθώς τα συλλογικά υποκείμενα δεν αυτοσχεδιάζουν παρά μόνο οριακά και σε ειδικές συνθήκες. Αυτό άλλωστε αναδεικνύει και η ίδια η έννοια του "ρεπερτορίου": επαναλαμβανόμενο, προβλέψιμο και σχετικά περιορισμένο φάσμα ειδικών δράσεων που χρησιμοποιούνται από συλλογικά υποκείμενα στο πλαίσιο της διεκδικητικής κίνησης (Taylor/Van Dyke 2004).

Λόγω της απουσίας θεσμικών πόρων και σταθερών προσβάσεων στο πολιτικό σύστημα, οι μορφές εθνικής συλλογικής δράσης κατά κανόνα διαμορφώνουν και προβάλλουν τις διεκδικήσεις τους εκτός των επίσημων διαύλων (McAdam/Snow 1997) καταφεύγοντας σε μορφές συγκρουσιακής δράσης. Η βία αποτελεί την πιο ορατή μορφή εθνικών

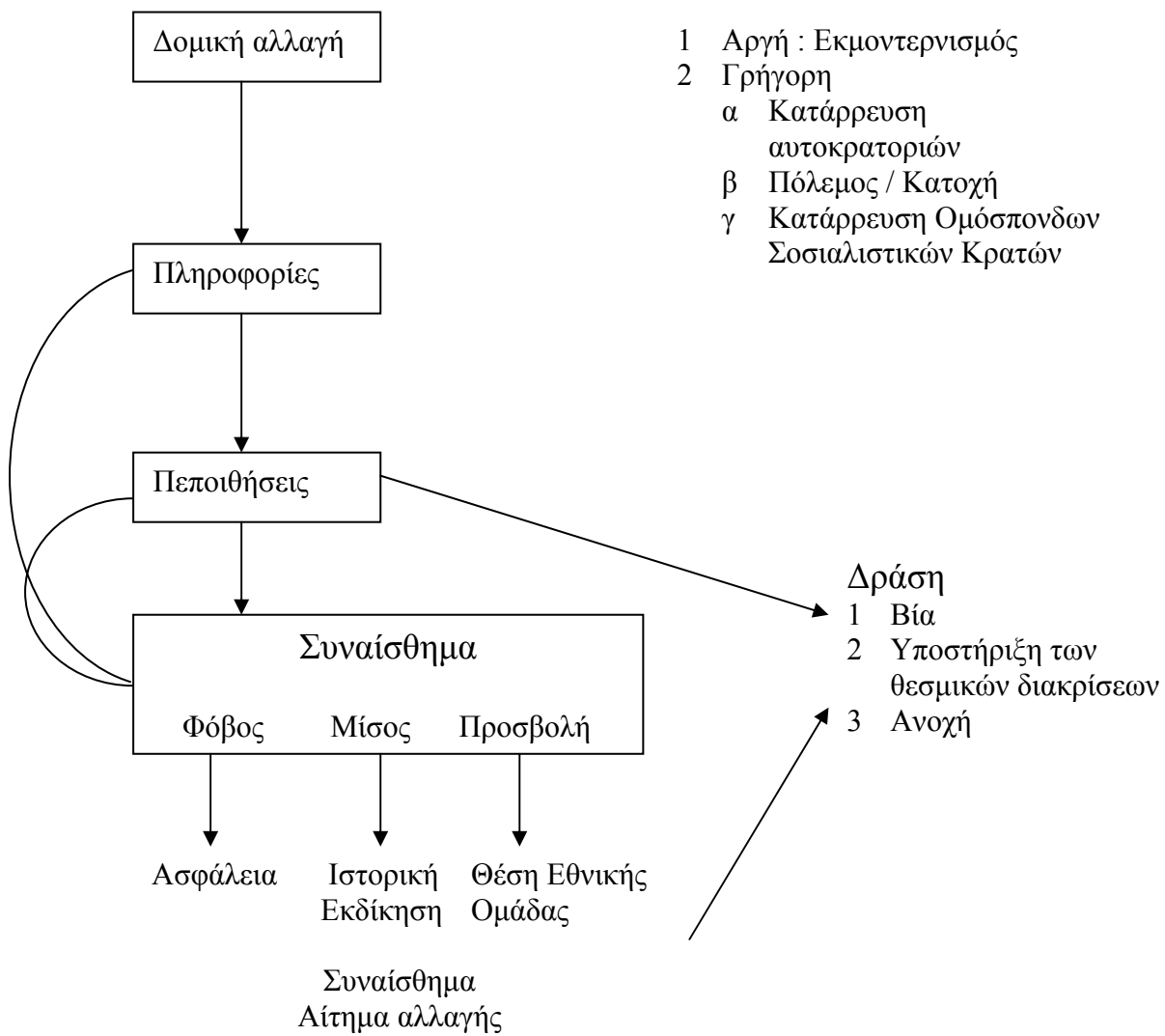
συλλογικών δράσεων (με σχετικά μικρό οργανωτικό κόστος) για την προβολή εθνικών διεκδικήσεων αλλά η χρήση της καθίσταται ατελέσφορη, επικίνδυνη και -συνεπώς- απευκταία. Αυτό συμβαίνει διότι ο εθνικισμός στοχεύει στην πλήξη και ακύρωση του Άλλου. Παρόλα αυτά ενώ η «απειλή χρήσης βίας» είναι πολύτιμο όπλο στη διάθεση των διεκδικητών, η πραγματική βία επιφέρει συνθήκες διπολικής αντιπαράθεσης με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς της κυρίαρχης εθνότητας.

Στις συγκρούσεις οι λιγότερο μαχητικοί διεκδικητές φυλλορροούν ενώ παράλληλα δημιουργούνται τα προσχήματα για κατασταλτική επίταση (Seferiadis, 2006). Κατά την Donatella della Porta (1995) η κατασταλτική αστυνόμευση των συλλογικών δράσεων εγκαθιδρύει και στη συνέχεια αναπαράγει έναν κύκλο βίας. Η αναπαραγωγή αυτού του συγκρουσιακού κύκλου είναι πολύ συχνή στις εθνικές συλλογικές δράσεις. Αυτό οφείλεται σε μηχανισμούς διολίσθησης των εθνικών συλλογικών υποκειμένων στη βία για την προβολή των διεκδικήσεών τους, η οποία μαρτυρά την εγγενή έλξη των εθνοτικών ομάδων στη βίαιη δράση. Ποιοι είναι όμως αυτοί οι μηχανισμοί αναπαραγωγής των βίαιων εθνικών συλλογικών δράσεων;

Σε αυτούς συγκαταλέγονται η παρουσία ισχυρού συμμάχου με επιρροή, η οποία μπορεί να παράσχει τους αναγκαίους πόρους (π.χ. όπλα στην περίπτωση των βίαιων εθνικών δράσεων), οι δομικές αλλαγές οι οποίες μπορεί να θεωρηθεί ότι προκαλούν φοβικά κίνητρα και η παρουσία των ελίτ ως προς τον τρόπο που διαχειρίζονται την κρίση και διοχετεύουν την ανθρώπινη δυσαρέσκεια. Όταν τα συλλογικά υποκείμενα αρχίζουν να πιστεύουν ότι η νέα κατάσταση παρήγαγε κάποιου είδους ασυμφωνία μεταξύ των ομάδων ή μια αντιληπτή απειλή, οι επιπτώσεις αυτών των

μεταβολών στο συναισθηματικό κόσμο των υποκειμένων γεννούν την ανάγκη για αλλαγή και τάσεις προς συγκεκριμένες δράσεις (Petersen, 2002). Επισημαίνεται, τέλος, η λεγόμενη "δομική ισχύς των διεκδικητών", συνάρτηση της θέσης τους στην κοινωνική πυραμίδα και των πόρων που έχουν στη διάθεσή τους. Υποστηρίχθηκε πως υποκείμενα χαμηλής ισχύος ιδιαίτερα όσα ανήκουν σε καταπιεσμένες εθνοτικές ομάδες ρέπουν εγγενώς προς τη βία. Τα στρώματα αυτά και τίποτε δεν έχουν να χάσουν από μετωπικές συγκρούσεις και βρίσκονται σε συνθήκες de facto προνεοτερικής απομόνωσης. Συνήθως σιωπούν και περνούν απαρατήρητα, όταν όμως επιλέξουν το δρόμο της διαμαρτυρίας, οι εκδηλώσεις τους θα τείνουν να είναι εκρηκτικές (Seferiadis, 2006). Πότε όμως επιλέγουν να εγκαταλείψουν τις ρουτίνες της καθημερινής ζωής και να αναπτύξουν βίαη συλλογική δράση;

Το σχήμα που ακολουθεί προσεγγίζει το ρόλο του συναισθήματος αναφορικά με τις εναλλακτικές μορφές δράσης των συλλογικών υποκειμένων.

(Πηγή: Petersen D. Roger, *Understanding Ethnic Violence*, Cambridge University Press, σελ. 23)

Κατά τον Tarrow (1998) η μείωση της ισχύος του κράτους ή η ανάδυση ενός εξωτερικού συμμάχου μπορούν να αλλάξουν τον πολιτικό χάρτη. Αλλά και ένα σχετικό επίπεδο πηγών κατά τους McCarthy και Zald (1977) είναι απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε μορφή δράσης. Υπήρχαν ανέκαθεν δυσαρεστημένοι άνθρωποι για να αναπτύξουν συλλογική δράση αυτό που αλλάζει με τον καιρό – και εξηγεί την ανάδυση διεκδικήσεων – είναι οι διαθέσιμοι πόροι και ο τρόπος διοχέτευσης υλικών και ιδεολογικών ερεισμάτων στις επαναστατημένες ομάδες.

Η δυσαρεστημένη κοινωνική ομάδα των χωρικών της οθωμανικής αυτοκρατορίας προβάλλει εθνικά αιτήματα και εμφανίζει διεκδικήσεις. Τέτοιου είδους δυσαρέσκειες υπήρχαν πολλές καθ' όλη τη διάρκεια της αυτοκρατορίας. Χρειάστηκε, όμως, να φθάσει στην παρακμή της για να αναπτυχθεί συλλογική δράση. Ποιοι είναι οι μηχανισμοί που οδήγησαν εκεί;

Στην περίπτωση της Σερβίας η παρουσία της Ρωσίας ως ισχυρού συμμάχου με επιρροή τροφοδοτούσε την επαναστατική δράση των χωρικών. Η αγροτική εξέγερση με επικεφαλής τον Kara Djordje Petrović στα 1804 κατέπαυσε μετά από μια δεκαετία εμπόλεμων συγκρούσεων για να ακολουθήσει άλλη υπό τον Miloš Obrenović στα 1815. Η δικτυακή διοχέτευση ικανών για τη διεξαγωγή συλλογικών διεκδικήσεων πόρων από την ελίτ ενδυνάμωσε την διεκδικητική δράση των συλλογικών υποκειμένων ενισχύοντας την εθνοτική τους ταυτότητα. Μέσα σε δύο χρόνια, λοιπόν, η σερβική λαϊκή συνέλευση εκδίωξε όλους τους ξένους και

το Νοέμβρη του 1817 ανακήρυξε τον Miloš κληρονομικό βασιλιά της Σερβίας στέλνοντας για εξιλέωση το κεφάλι του Kara Djordje στην Κωνσταντινούπολη. Με αυτόν τον τρόπο ο Miloš πέτυχε τη δημιουργία μιας αυτονόμου ηγεμονίας στα 1830 με την υποστήριξη της Ρωσίας (Banac, 1984). Οι μηχανισμοί διοχέτευσης της αγροτικής δυσαρέσκειας από τη ρωσική και σερβική ελίτ δεν σταμάτησαν εκεί.

Στη συνέχεια υποκινώντας ταραχές στις προσαρτώμενες στην οθωμανική αυτοκρατορία περιφέρειες κινήθηκαν για να επαναφέρουν την τάξη προσθέτοντας αυτές στις κτήσεις τους. Στη συνέχεια - μέσα σε κύκλους δολοφονιών και εξοριών, οι οποίες έφεραν την ανάμειξη τοπικών και διεθνών παραγόντων με τη συμβολή της Ρωσίας και των μεγάλων δυνάμεων - οι δύο δυναστείες, Obrenović και Karadjordjević, εναλλάσσονταν στην εξουσία. Σε αυτό το κλίμα η βασιλική άρνηση στη συνταγματική διακυβέρνηση, η μείωση της τοπικής αριστοκρατίας από τους Οθωμανούς και η συγκράτηση της ιδιοκτησίας από τον Miloš οδήγησε σε μια αξιοσημείωτα ομοιογενή αγροτική κοινωνία μικρής ιδιοκτησίας άνευ κοινωνικών και πνευματικών νεωτερισμών (Banac, 1984). Η βασιλική ελίτ κατάφερε, συνεπώς, εμποδίζοντας την ταξική ανέλιξη να παρεμποδίσει την ανάπτυξη ανταγωνιστικών σε αυτήν ομάδων ελίτ οι οποίες θα μπορούσαν να είναι εν δυνάμει ικανές να αυξήσουν σημαντικά το κόστος ανοχής της γεωργικής τάξης.

Οι ίδιοι μηχανισμοί οδήγησαν και στα συγκρουσιακά επεισόδια του 1883. Οι εκλογές του Σεπτεμβρη οδήγησαν στην πρώτη εκλογική νίκη των Ριζοσπαστών. Η απάντηση του Obrenović ήταν η ακύρωση της συνέλευσης, αμέσως μετά την έναρξή της, και η επιβεβαίωση της κυριαρχίας του με την άρνηση του να καλέσει τους Ριζοσπαστικούς στο σχηματισμό κυβέρνησης. Ο διχασμός των πολιτικά αντιτιθέμενων ελίτ και οι αλλαγές στους πολιτικούς συσχετισμούς ωθούν απομονωμένες

ομάδες ή ακόμη και κυβερνήσεις στην αναζήτηση υποστήριξης από εξωτερικούς πόρους.

Τα συγκρουσιακά επεισόδια που ακολούθησαν έφεραν την υποστήριξη της Ρωσίας, η οποία επεδίωκε την αποδυνάμωση της Σερβίας πυροδοτώντας εσωτερικές αναταραχές και ενισχύοντας το βουλγαρικό στρατό. Τον Οκτώβριο ξέσπασε επανάσταση ανάμεσα στους αγρότες της ανατολικής Σερβίας, οι οποίοι αρνούσαν την παράδοση των όπλων τους στην κεντρική αρχή. Οι ριζοσπάστες ηγέτες ήταν αναμεμειγμένοι στην εξέγερση, η οποία κατεστάλη εύκολα. Η αποκλεισμένη ομάδα των Ριζοσπαστών υιοθέτησε εξωθεσμικές τακτικές διεκδίκησης διότι δεν υπήρχαν άλλα κανάλια ανοιχτά σε αυτούς. Οι επικεφαλής του Ριζοσπαστικού Κόμματος παρείχαν τις οργανωτικές δομές της αγροτικής συγκρουσιακής δράσης οδηγώντας τον αγροτικό πληθυσμό στη συνειδητοποίηση των δυνατοτήτων αντίστασης του απέναντι στη βασιλική εξουσία.

Κατά τον Haines (1988) η ανάδυση μιας ριζοσπαστικής δύναμης στο πολιτικό σκηνικό, η οποία χρησιμοποιεί ένα λιγότερο συμβιβαστικό διεκδικητικό ρεπερτόριο, αντιμετωπίζεται ως απειλή από την κρατούσα αρχή. Η εξέγερση παρόλα αυτά κατεστάλη πολύ εύκολα, ενώ ο Rašić διέφυγε στη Βουλγαρία για να γλιτώσει τη θανατική καταδίκη. Η κατατρόπωση του στρατού τάραξε τους Σέρβους, οι οποίοι έβλεπαν τη Βουλγαρία να μετατρέπεται με τη βοήθεια της Ρωσίας σε μια τοπική στρατιωτική δύναμη που έπρεπε να λάβουν σοβαρά υπόψη τους με τη δημόσια εικόνα του βασιλιά είχε υποστεί σοβαρό πλήγμα.

Στην περίπτωση της αλβανικής εθνοτικής δράσης οι μηχανισμοί ώθησης σε βίαιες μορφές διεκδίκησης αφορμώνται από την συγκυρία. Οι αλβανικές συλλογικές δράσεις που αναπτύχθηκαν την περίοδο του Tanzimat δεν είχαν τους οργανωτικούς πόρους που θα απέρρεαν στην περίπτωση της παρουσίας ενός ισχυρού συμμάχου. Αποτελούν, όμως,

εθνικές αφυπνίσεις που συντελούνται μέσω των φοβικών μηχανισμών του συναισθήματος. Η αλβανική εθνοτική ομάδα με υψηλά ποσοστά Μουσουλμανικού πληθυσμού ήταν σημαντική σύμμαχος της Πύλης. Προκειμένου η τελευταία να επιτύχει τη διατήρηση της αυτοκρατορίας της, έπρεπε να αποτρέψει τους Αλβανούς από τη μίμηση του παραδείγματος των γειτόνων τους και την εκδήλωση οργανωμένης εθνικής δράσης (Jelavich, 1983).

Σε ένα κλασικό κείμενο του 1983, ο Doug McAdam υποστήριξε πως οι αλλαγές στις μορφές συλλογικής δράσης ανακύπτουν ως αποτέλεσμα της διαρκούς αλληλεπίδρασης των κινημάτων και των αντιπάλων τους – στο πλαίσιο της προσπάθειας των πρώτων να εξισορροπήσουν την τεράστια διαφορά δύναμης που τους χωρίζει από τους δεύτερους. Η αλβανική εθνοτική ομάδα δεν θα μπορούσε να μην επηρεαστεί στις εκδήλωση συλλογικών δράσεων από τις δομικές αλλαγές εναντίον των υποτελών πληθυσμών που επιχειρούσε το Tanzimat κατά το παράδειγμα των γειτονικών της λαών.

Η θρησκεία, η γεωγραφία και οι κοινωνικές τάξεις προκαλούσαν σημαντικές διαιρέσεις στην αλβανική εθνοτική ομάδα με αποτέλεσμα στο Tanzimat να επιδιώκεται η ένταξή τους στο millet των Οθωμανών (Glenny, 2002). Οι αλβανικές εθνικές συλλογικές δράσεις άρχισαν έτσι να εμφανίζονται με τον συνασπισμό του Prizren, ο οποίος δημιουργήθηκε τον Ιούνιο του 1878 για να διεκδικήσει την ένταξη όλων των αλβανικών εδαφών σε ένα μόνο βιλαέτι με αλβανόφωνους αξιωματούχους και αλβανόφωνα σχολεία.(Malcolm, 1999).

Η εισβολή στρατευμάτων, η κατοχή εδαφών, οι διεκδικήσεις αυτονομιστών για προσάρτηση εδαφών καταδείκνυαν μηχανισμούς αλλαγής και διεύρυνσης ευκαιριών. Η μια ενέργεια ενεργοποιούσε το περιβάλλον της άλλης.. Οι απειλές του αφοπλισμού και της υποταγής στην Οθωμανική αυτοκρατορία οδήγησαν στην αλβανική εξέγερση των

ετών 1909-1912 με αποτέλεσμα την αποσύνθεση στο σλαβικό κομμάτι της Μακεδονίας και το Κόσοβο (Jelavich, 1983). Στο ίδιο κλίμα το Μαυροβούνιο κήρυξε πόλεμο στις 12 Οκτωβρίου 1912 με στόχο την αποτροπή της δημιουργίας αλβανικού κράτους. Ο σερβικός στρατός προσπάθησε να ενισχύσει το σερβικό στοιχείο της περιοχής προκειμένου να προβάλει επιτυχέστερα τις διεκδικήσεις του. Όταν οι Μεγάλες δυνάμεις συναντήθηκαν το Δεκέμβρη του 1912 για να αποφασίσουν για τη μοίρα της περιοχής 20000 Κοσοβάροι Αλβανοί είχαν σφαγιαστεί με αποτέλεσμα να προκληθεί βίαιη διαφυγή των αλβανοφώνων προς τη Βοσνία οδηγώντας σε ένα σπιράλ εθνοτικών συγκρούσεων.

Στην περίπτωση των εθνικών συλλογικών δράσεων οι εθνοτικές προσδοκίες που αναδύονται μέσα από βίαια συγκρουσιακά επεισόδια εκπορεύονται από την τοπική ίσως και διεθνή συγκυρία με τον εθνοτικό ανταγωνισμό να μεγιστοποιεί την αβεβαιότητα των συλλογικών υποκειμένων για το μέλλον. Όταν τέτοιου είδους φόβοι αναδύονται και ιδιαίτερα όταν συνδυάζονται με πολιτικές αφομοίωσης η βία ως μορφή συλλογικής δράσης εμφανίζεται συχνά. Αν η πλήξη του Άλλου δεν επιτευχθεί καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής η αναζήτηση ηπιότερων μορφών διεκδίκησης και όταν αυτή επιτυγχάνεται είναι προϊόν καταστολής. Γιατί όμως οι μορφές εθνικής διεκδίκησης συνδέονται με το φόβο και την ανάγκη πλήξης του Άλλου;

Οι συλλογικοί φόβοι για το μέλλον είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας του κράτους να προβάλει επαρκείς εγγυήσεις προστασίας των εθνοτικών ομάδων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, τις οποίες ο Barry Posen έχει αποκαλέσει «αναδυόμενη αναρχία» η ασφάλεια της εθνοτικής ομάδας αποκτά ιδιαίτερη σημασία (Posen 1993, Snyder 1993). Όταν η κεντρική αρχή παρακμάζει, οι ομάδες ανησυχούν για την διαφύλαξη της ταυτότητάς τους ή προβάλλουν διεκδικήσεις ανεξαρτησίας. Επενδύουν στη βία και ετοιμάζονται για την εκδήλωση τέτοιων δράσεων. Είτε η βία

προκύπτει μέσα από σταδιακές δομικές αλλαγές είτε από εξτρεμιστικές συγκρούσεις που στοχεύουν στη διατάραξη της ειρήνης, η αδυναμία της κεντρικής αρχής είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την εκδήλωσή της.

Τα κράτη που χρησιμοποιούν τη βία για να καταπιέσουν τις εθνικές διεκδικήσεις μπορεί να μοιάζουν ισχυρά αλλά η επιλογή του εξαναγκασμού έναντι της νομιμοποιημένης εξουσίας υποδηλώνει αδυναμία. Οι ομάδες χαράσσοντας τη στρατηγική τους πέρα από την παρούσα πολιτική ισορροπία εξετάζουν μελλοντικά εναλλακτικά σενάρια. Αν η πιθανή μελλοντική κατάσταση είναι απειλητική, οι ομάδες μπορεί να αρχίσουν να αναπτύσσουν άμεσα διεκδικητική δράση επιφέροντας αποσύνθεση στις αρχές. Οι φόβοι συνεπώς για τη μελλοντική θέση της εθνοτικής ομάδας είναι αρκετοί για να προκαλέσουν φόβο και έναν κύκλο εθνοτικής βίας (Lake, D. A and Rothchild, 1998). Οι ίδιοι φόβοι που οδήγησαν στην ανάπτυξη των βαλκανικών εθνικισμών στο τέλος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας οδήγησαν και στην έκρηξη βίαιων μορφών εθνικών διεκδικήσεων κατά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Κάθε μεταβολή στις ευκαιρίες και απειλές, παρέχει τις διόδους που οδηγούν παράγοντες με χαμηλή προσβασιμότητα σε πόρους στην ανάπτυξη συγκρουσιακής δράσης (Hill and Rothchild, 1992).

Αν και κατά τον 20^ο η έλευση της λεγόμενης "μεταβιομηχανικής" κοινωνίας οδήγησε στην ανάδυση ποιοτικά νέων διεκδικητικών υποκειμένων (μεσαία στρώματα) και αιτημάτων, οι διεκδικήσεις τους αρθρώνονταν και πάλι στη βάση εθνικών συλλογικών δράσεων μέσω των ίδιων μηχανισμών.

Τα φοβικά κίνητρα δράσης των συλλογικών υποκειμένων στην περίπτωση των νεότερων γιουγκοσλαβικών εθνικισμών θεωρούνται αποκύημα εξωτερικών παραγόντων και σχεδίων. Ο συνδυασμός ανώμαλης βιομηχανοποίησης και πολιτιστικών διαφοροποιήσεων των εθνοτήτων που απαρτίζουν ένα κράτος προκαλούν εθνικές διεκδικήσεις

που γίνονται οι βάσεις για σκληρό πολιτικό ανταγωνισμό. Από αυτήν την άποψη οι πόροι της εθνικής αλληλεγγύης περιλαμβάνουν ανώμαλη τοπική ανάπτυξη που ενισχύει ή δημιουργεί ανισότητες, εξάρτηση από εξωτερικές ή εσωτερικές επενδύσεις και μια εθνικά προσδιορισμένη επαγγελματική δομή. Αυτός ο εργασιακός διαχωρισμός όταν συνοδεύεται από αντίστοιχες διαφοροποιήσεις σε επίπεδο εθνικής συνείδησης προκαλεί εθνικές συγκρούσεις περισσότερο στις αναπτυγμένες περιοχές παρά στις αντίστοιχες φτωχές (Hechter, 1975).

Μέσα σε αυτές τις «εσωτερικές αποικίες » συχνά αναδύεται ο πολιτιστικός διαχωρισμός του εργατικού δυναμικού, στον οποίο η κυρίαρχη εθνότητα ασκεί το διοικητικό μονοπώλιο και τα ανώτερα ιεραρχικά επαγγέλματα και κατά συνέπεια και τις υψηλότερες απολαβές, ενώ οι μικρότεροι εθνικοί πληθυσμοί υποβιβάζονται σε επαγγέλματα χαμηλότερου επαγγελματικού προφίλ. Το κύριο επιχείρημα αυτών των θεωριών είναι ότι η εθνική αλληλεγγύη και η πολιτική κινητοποίηση, όταν βασίζονται σε εθνικούς και εργασιακούς διαχωρισμούς θριαμβεύουν πάνω σε άλλους τύπους ιδεολογικής αφοσίωσης.

Μια εναλλακτική εξήγηση για την κατανόηση της επίδρασης των οικονομικών και πολιτικών μεταβολών στις διακρατικές και εσωτερικές σχέσεις των κρατών που μπορούν να προκαλέσουν εθνικές συλλογικές δράσεις παρέχουν οι θεωρίες ανταγωνισμού. Σύμφωνα με αυτές κράτη, περιοχές ή ομάδες που βιώνουν μια καθοδική οικονομική πορεία είναι πιο πιθανό να εκφράσουν διεκδικήσεις αυτονομίας και πολιτικών δικαιωμάτων για τις μειονότητες. Η άμβλυση των ανισοτήτων ανάμεσα στις επιμέρους περιοχές προωθεί τη συγκρουσιακή δράση ανάμεσα στα έθνη και τις εθνικές ομάδες. Αυτό συμβαίνει επειδή η μείωση των ανισοτήτων φέρνει σε επαφή τις εθνικές ομάδες αναπτύσσοντας ανταγωνιστικής φύσης απαγορεύσεις και συγκρουσιακές σχέσεις (Barth, 1969). Οι εθνικές συλλογικές δράσεις, συνεπώς, αναδύονται όταν εθνικές

ομάδες μέσα στα έθνη ανταγωνίζονται στις ίδιες αγορές εργασίας και αυξάνουν την πρόσβασή τους σε παρόμοιες ομάδες πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών πηγών (Nielsen, 1985). Βασική μεταβλητή αυτής της θεωρίας είναι αυτή της διασπασμένης αγοράς εργασίας (*split labour market theory*).

Αυτή η προοπτική κρατά τον εθνικό ανταγωνισμό ψηλά, όταν δύο ή περισσότερες εθνικά ή φυλετικά διαφοροποιημένες ομάδες απαιτούν διαφορετικές απολαβές μέσα στην ίδια αγορά εργασίας (Bonacich, 1972). Με αυτόν τον τρόπο αναδύεται δυναμική τριμερούς ανταγωνισμού διότι οι εργοδότες της κυρίαρχης ομάδας διατηρούν τις μισθολογικές διαφορές ανάμεσα σε τουλάχιστον δύο ομάδες εργαζομένων κατά μήκος των εθνικών γραμμών. Κινητοποιήσεις που οφείλονται στην εθνική ή φυλετική ταυτότητα αναδύονται όταν κυρίαρχες ομάδες προσπαθούν να επαναβεβαιώσουν την κυριαρχία τους πάνω σε νέες ανταγωνιστικές ομάδες και όταν πρώην μη προνομιούχες εθνικές ομάδες αμφισβητούν τις υπάρχουσες κυριαρχικές δομές και η κυρίαρχη εθνική ομάδα αντιστέκεται. Όσο η δυναμική των αγορών αυτών αλλάζει με τον καιρό και το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των διαφορετικών εθνοτήτων μειώνεται αναμένεται και η ανάλογη μείωση των συγκρουσιακών δράσεων, όπως έχει καταδείξει η περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας.

Οι προοπτικές του οικονομικού ανταγωνισμού επιδρούν και στον πολιτικό ανταγωνισμό καθώς οι αλλαγές στην κρατική πολιτική εντείνουν τον ανταγωνισμό και κινητοποιούν τους εθνικούς πληθυσμούς. Όταν η απόλυτη κυριαρχία υπονομεύτηκε μέσα στην κρατική μηχανή από τις γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες το εθνικό συναίσθημα κινητοποιήθηκε ευκολότερα. Αυτή η εξέλιξη δημιούργησε τη δυνατότητα ανάδυσης νέων ηγεμόνων και ημικομματικών δομών.

Στις διεθνείς σχέσεις, εξάλλου, ο ανταγωνισμός στα πολυκομματικά συστήματα αντανακλάται στις εθνικές συγκρούσεις. Σε χώρες με μη πλουραλιστικά κομματικά συστήματα ή σε αυταρχικά κομματικά συστήματα είναι μεγαλύτερες οι πιθανότητες εθνικών συγκρούσεων. Βάσει της εμπειρικής μαρτυρίας η αναχαίτιση των εθνικών συγκρούσεων είναι περισσότερο ήπια σε δημοκρατικά καθεστώτα. Πώς επιτυγχάνεται αυτή η εξομάλυνση; Οι στρατηγικές ανάσχεσης των βίαιων εθνικών συγκρούσεων περιλαμβάνουν την υλοποίηση της αναλογικής αντιπροσώπευσης και σταδιακές αναμορφώσεις και παραχωρήσεις. Παρόλα αυτά οι Horowitz (1985, 2001) Hechter (2000) έχουν επισημάνει σχετικές αποτυχίες της αναλογικής αντιπροσώπευσης, των ομοσπονδιών και άλλων δομικών μέτρων σχεδιασμένων να μειώσουν τις εθνικές συγκρούσεις μέσα στα κράτη. Τα ειρηνικά αποτελέσματα μπορεί να εξαρτώνται από τη μελλοντική οργανωτική δομή των συσσωματώσεων και άλλων μη κυβερνητικών οργανώσεων, οι οποίες παρέχουν εξωτερικές υποδομές και συντονιστικούς μηχανισμούς.

Οι καθεστωτικές αλλαγές ή οι διευθετήσεις ισχύος προσφέρουν νέες ευκαιρίες στις προηγουμένως μη προνομιούχες εθνικές μειονότητες. Σε πρόσφατα εκδημοκρατικοποιημένα κράτη αυτές οι μεταβολές είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε περαιτέρω κατακερματισμό των εθνικών συλλογικών δράσεων. Μερικές από αυτές τις εθνικές δράσεις θεσμοθετούνται με την ενεργό συμμετοχή τους σε κομματικούς σχηματισμούς. Η διαπίστωση αυτή είναι ιδιαίτερα αληθής στις περιόδους που προηγήθηκαν της εκδημοκρατικοποίησης των χωρών της γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας, όπου η κομμουνιστική ηγεσία και οι ευκαιρίες κινητοποίησης διοχέτευσαν τις εθνικές εντάσεις μέσα στις διεκδικήσεις για την ηγεσία των κομμάτων (Beissinger, 1996).

Μετά τη διάσπαση των κομμουνιστικών συνασπισμών, οι ανατολικές ευρωπαϊκές χώρες έγιναν μάρτυρες της αναβίωσης εθνικών

διεκδικήσεων καθώς οι κομματικές πολιτικές ανέδειξαν μεγάλο αριθμό νέων συνόρων και ταυτοτήτων. Όσο μειώνεται η κυριαρχία πάνω σε μια πολιτική ταυτότητα τόσο εντείνονται οι κινητοποιήσεις. Οι πολιτικοί πρόσφυγες από τους εμφυλίους πολέμους στη Βοσνία και στις άλλες χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας καταδεικνύουν πώς οι καθεστωτικές αλλαγές δημιουργούν τη δυναμική για νέα εθνικά κινήματα (συμπεριλαμβανομένων των εθνικών πολέμων), αν και τα προγράμματα αποκατάστασης αδιαμφισβήτητα υπονόμειναν την ικανότητα των συσσωματώσεων να κινητοποιηθούν σε κάθε χώρα. Ταυτόχρονα τα προγράμματα αποκατάστασης (και τα αντίθετά τους) συχνά συγκέντρωσαν εθνικούς πληθυσμούς και δημιούργησαν νέα δίκτυα στρατολόγησης κινητοποιώντας την εθνική βία. Η μετάβαση, επομένως, στη δημοκρατία μπορεί να κινητοποιήσει τα εθνικά κινήματα προσφέροντας νέα πολιτικά πλεονεκτήματα στις εθνικές ομάδες που ήταν υποβιβασμένες σε καταπιεστικά καθεστώτα.

Τα σύγχρονα εθνικά κινήματα εμφανίζονται τακτικά διότι έχουν δικά τους οικονομικά μέσα που τους επιτρέπουν να υπερνικήσουν τα εμπόδια στρατολόγησης και κινητοποίησης. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη οι εθνικές ομάδες είναι σε θέση να δημιουργήσουν πυκνά κοινωνικά δίκτυα ευκολότερα από άλλες ομάδες, η αλληλεγγύη κείται σε υψηλά επίπεδα και το κόστος κινητοποίησης είναι χαμηλό. Βασισμένοι στα μοντέλα της ορθολογικής επιλογής, οι Fearon, Laitin (1996) και Weingast (1998) συνέδεσαν τις στρατηγικές πλευρές της εθνικής ταυτότητας με τη βία αφού χιτίζεται από την ελίτ πάνω σε υπάρχουσες εθνικές ταυτίσεις. Αυτές οι ταυτίσεις μπορεί να αποβούν μοιραίες για τα μέλη αυτών των ομαδοποιήσεων. Κατά τους Bhavnani και Backer (2000) η παρουσία γενοκτονιών, οι οποίες ορίζονται ως μια απειλή κυρώσεων στα μέλη που αρνούνται τη συμμετοχή στον εθνικό ακρωτηριασμό, αυξάνει την κλίμακα της εθνικής βίας. Επιπλέον οι συνθήκες αυστηρού ελέγχου

συχνά προκαλούν έκρηξη εθνικής βίας. Παρόλα αυτά η κλίμακα και το πεδίο των εθνικών συγκρούσεων μπορούν να μειωθούν όταν είναι αδύναμος ο έλεγχος που ασκείται στις επιμέρους εθνικές ομάδες και οι μεθοδεύσεις γενοκτονίας χάνουν έδαφος.

Κατά τους Bhavnani και Backer (2000) παρά την παράδοση συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών εθνικών ομάδων, την ανεκτικότητα, τις επιγαμίες, και την εμπιστοσύνη που δημιουργείται στις αλληλεπιδρώσες ομάδες σε μια περιοχή, η ένταση της βίας και των φόνων που διαπράττονται μεταξύ των ίδιων εθνοτήτων μπορεί να παραμείνει ιδιαίτερα υψηλή. Ο Fearon (2001), επιπλέον, διαπιστώνει ότι ενώ οι ένοπλες εθνικές επαναστάσεις τείνουν να διαρκούν περισσότερο από τις μη εθνικές (Fearon, 2001), μια ποικιλία εθνικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών έχουν συστηματικές επιδράσεις ως προς την έναρξη ή τη διάρκεια των εμφυλίων πολέμων (Fearon and Laitin, 2003).

Η ομοιότητα στις σερβοκροατικές συλλογικές δράσεις καθώς και η σερβοκροατική συνεργασία καταδεικνύει πως και οι δύο πλευρές θεωρούσαν την πιθανότητα κατάληψης ανώτερων θέσεων στην εθνική κυριαρχία αφύσικη και καταστροφική. Κατά συνέπεια η καλλιέργεια αυτών των αντιλήψεων κινητοποίησε τη συγκρουσιακή δράση, η οποία προήλθε κυρίως από τις επαρχιακές περιοχές. Αυτό συνέβη γιατί η διαφοροποίηση στην εθνική αντίληψη μεταξύ πόλης και επαρχίας ήταν έντονη. Ενώ οι κάτοικοι του Σεράγεβο για παράδειγμα με δυσκολία γνώριζαν το εθνικό τους υπόβαθρο στην προπολεμική περίοδο, οι κάτοικοι της επαρχίας το γνώριζαν καλά.

Οι μηχανισμοί κινητοποίησης των επαρχιακών κοινωνιών διαφέρουν από την αστική ως προς το ότι οι ισχυροί διαπροσωπικοί δεσμοί είναι ικανοί να εξεγείρουν κοινότητες. Μεταξύ των Σέρβων οι σχέσεις μεταξύ θρησκευτικών ομάδων παρέχουν τα επικοινωνιακά μέσα και τα κοινωνικές νόρμες για ένοπλη δράση. Οι Κροάτες και Σέρβοι της

επαρχίας κατά την Sabrina Ramet (1996) ήταν πιο πιθανόν να αντιμετωπίσουν τους Μουσουλμάνους ως κληρονόμους των Οθωμανών κατακτητών – ένα σύστημα που δεν επέτρεπε στους μη Μουσουλμάνους την ιδιοκτησία – και στο οποίο ζούσαν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας.

Στις απλούστερες και παραδοσιακές επαρχιακές περιοχές οι επιζώντες των βιαιοτήτων του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και οι απόγονοί τους διατήρησαν ζωντανά τα δίκτυα των κοινωνικών σχέσεων και τις μνήμες. Κατά την Ramet (1996) από την άποψη της πρόκλησης σοβινιστικών δράσεων, άρσης της ανεκτικότητας και εκδήλωσης βίας οι επαρχιακές συλλογικές δράσεις είναι, όπως ο Weber έχει επισημάνει, περισσότερο επικίνδυνες. Το αληθές αυτής της διαπίστωσης μαρτυρούν και οι εχθροπραξίες που έλαβαν χώρα στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία το 2001, οι οποίες ξεκίνησαν από την επαρχία.

Οι εχθροπραξίες είχαν ξεκινήσει από τον Φλεβάρη του 2001 από αλβανόφωνα χωριά στα βόρεια της χώρας. Στις 16 Φλεβάρη του 2001, ένστολοι άντρες πλησίασαν μέλη τηλεοπτικής ομάδας στο χωριό Tanuevci, το οποίο βρίσκεται βόρεια της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας κοντά στα σύνορα με το Κόσοβο. Συστήθηκαν ως μέλη του Εθνικού Αλβανικού Απελευθερωτικού Στρατού (NLA) και ισχυρίστηκαν ότι βρίσκονταν σε αλβανική επικράτεια, στην οποία «οι Μακεδόνες» δεν είναι ευπρόσδεκτοι. Λίγο αργότερα στρατιωτικές δυνάμεις εστάλησαν στην περιοχή και βίαιες συγκρούσεις έλαβαν χώρα. Σύμφωνα με δήλωση του επικεφαλής της οργάνωσης, Ali Ahmeti, το NLA ήταν μια οργάνωση που προήλθε από τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία και αποτελείτο από Αλβανούς πολίτες που αγωνίζονται για να αποκτήσει η αλβανική μειονότητα της χώρας σπουδαιότερα δικαιώματα. Η απόφασή τους να πάρουν τα όπλα, πάντα σύμφωνα με τις δηλώσεις του, προκλήθηκε από την αδυναμία του κράτους, δέκα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, να

ενσωματώσει τη μεγαλύτερη μειονότητα της χώρας παρέχοντας δικαιώματα, όπως ένα αλβανόφωνο κρατικό πανεπιστήμιο και ευρύτερη αντιπροσώπευση στους κρατικούς θεσμούς.

Εφαρμόζοντας αυτές τις θεωρίες στις εθνικές συλλογικές δράσεις της Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας τρεις παράγοντες μαρτυρούν το ξέσπασμα της βίας. Ο πρώτος παράγοντας είναι η αγροτική κοινωνική δομή, οι οποία καθιστά ευκολότερη τη χειραγώγηση των εθνικών ομάδων. Δεύτερος, οι μηχανισμοί πληροφόρησης που εξηγούν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες το κόστος της συμμετοχής σε εθνικιστικές εκστρατείες και το κόστος επιστράτευσης είναι μειωμένο. Τρίτον οι μηχανισμοί διατήρησης της υπάρχουσας κατάστασης, οι οποίοι βασίζονται σε αιφνίδιες ταραχές πυροδοτώντας νοοτροπία βίαιης συμπεριφοράς ενσωματώνοντάς τη στις τοπικές και συλλογικές μνήμες.

ΣΤ. ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Χωρίς οργάνωση, οι συλλογικές δράσεις, όσο μαχητικές και αν είναι, παραμένουν "πρωτόγονες" και σύντομα εκφυλίζονται - έγραψε ο Eric Hobsbawm συνοψίζοντας μια συστατική αρχή της μαρξικής κινηματικής παράδοσης (Tarrow 1998: 123). Αντίστοιχη βαρύτητα στην οργάνωση έδωσε και η σχολή της κινητοποίησης πόρων (Σερντεδάκις 1998) που, τονίζοντας την οργανωμένη (και όχι ανομική) υπόσταση των κινημάτων, εκτόπισε τη θεωρητικά πρωτόλεια "συλλογική συμπεριφορά". Για να αποδώσει αυτήν ακριβώς τη διάσταση ο Buechler (2000: 204-11) εισηγείται την έννοια της "κινηματικής κοινότητας": ρευστά δίκτυα, με ευέλικτες, μη ιεραρχικές δομές και ευρείς επιμερισμούς ευθυνών και δικαιοδοσιών (Seferiadis, 2006).

Η συζήτηση για τα δίκτυα είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα (π.χ., Diani - McAdam 2003· Davis- McAdam - Scott- Zald 2005) η θεωρητική

αποτίμηση όμως της λειτουργίας τους παραμένει ελλιπής. Ενώ είναι αυταπόδεικτο ότι τα ισχυρά δίκτυα υποβοηθούν τις συλλογικές δράσεις, η συμμετοχή σε αυτά ασφαλώς δεν προδικάζει και συμμετοχή σε οργανώσεις (della Porta/Diani 1999: 117· Piven- Cloward 1992). Οι θεωρητικοί της κινηματικής δράσης ισχυρίζονται ότι οι πολιτικές και οι οικονομικές δομές καθορίζουν το κατά πόσον οι συλλογικές οργανώσεις θα πετύχουν ή όχι το σκοπό τους (Mc Adam 1982, Tarrow 1998). Παρόλα αυτά οι κοινωνικές δομές δεν μπορούν να σχεδιάσουν, να συλλάβουν, να καθοδηγήσουν ή να λάβουν αποφάσεις για τους διεκδικητές. Ο ανθρώπινος παράγοντας, περιπλανώμενος στη μήτρα των κοινωνικών δομών, ενεργοποιεί αυτές τις λειτουργίες. Η λήψη στρατηγικών αποφάσεων παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των τελικών αποτελεσμάτων και οι ηγέτες ενσαρκώνουν αυτή τη λειτουργία μέσα στις οργανώσεις. (Seferiadis, 2006). Τι είδους οργανώσεις αναπτύσσουν, όμως, οι εθνοτικές ομάδες;

Ο διαχωρισμός μεταξύ εθνοτικών (εθνικών) και εθνικιστικών οργανώσεων βοηθά στην κατανόηση των τρόπων ανάδυσης και παρακμής των οργανώσεων. Οι επιδείξεις αλληλεγγύης- αφοσίωσης, ενότητας, πολυάριθμου των εθνικών οργανώσεων χαρακτηρίζονται από συνειδητή ταύτιση με ένα συγκεκριμένο έθνος σε βαθμό μετρήσιμο με βάση τις συμπεριφορές, την οργανωτική ανάμειξη και την ικανότητα συντονισμού. Η κινητοποίηση που χαρακτηρίζει τα εθνικιστικά κινήματα είναι η ικανότητα στενής συνεργασίας με τους πόρους (οι οποίοι περιλαμβάνουν την αφοσίωση, τις οργανώσεις και τους υλικούς πόρους) σε μια προσπάθεια επίτευξης συλλογικών στόχων. Οι θεωρίες των κοινωνικών κινήματων διαφοροποιούν τις διάφορες κινηματικές μορφές με βάση τη διάρκειά τους, το σκοπό δράσης τους, τις τακτικές, τη χρήση βίας και το κοινό τους. Αυτά τα διακριτά στοιχεία επιφέρουν ευρείες κατηγορίες κινήματων.

Οι εθνικές οργανώσεις ανήκουν κυρίως στην κατηγορία των ανταγωνιστικών μορφών οργανωμένης συλλογικής δράσης. Βάλλονται εναντίον συγκεκριμένων εθνικών στόχων και εντάσσουν στο ρεπερτόριο δράσης τους γενοκτονίες, εθνοκαθάρσεις, μαζική βία και συμβολικές απειλές (Harowitz 2001). Σχετίζονται, όμως, και με την κατηγορία των ενισχυτικών για το κράτος εθνικισμών που προσπαθούν να ενοποιήσουν διαφορετικές κουλτούρες (ο εθνικισμός που γεννά το κράτος) ή συνενώνουν πολιτικά διακριτά εδάφη σε ένα κράτος (ενοποιητικός εθνικισμός) (Hechter 2000).

Οι κατηγορίες αυτές συνδυάζονται μεταξύ τους με πολλούς τρόπους. Η ίδια εθνικιστική δράση μπορεί εναλλακτικά να ερμηνευθεί σαν γενοκτονία ή σαν απελευθερωτικό κίνημα ανάλογα με τους παράγοντες που εξετάζουν το γεγονός. Η δυναμικότητα της εξαρτάται από το πολιτικό περιεχόμενο και τις αντιδράσεις που επιφέρουν οι εθνικές διεκδικήσεις στις αντίπαλες εθνότητες, τις κρατικές αρχές ή άλλους θεσμικούς ηγέτες και ελίτ. Στο βαθμό που τα εθνικές οργανώσεις προσδοκούν να ξεριζώσουν και να αντικαταστήσουν υπάρχουσες κρατικές και για γεωγραφικές δομές προκαλούνται αντιδράσεις στις κρατικές αρχές, οι οποίες κλιμακώνονται με βίαιες προεκτάσεις. Η βίαιη κλιμάκωση ή η πρόκληση επαναστάσεων είναι ιδιαίτερα συχνή σε αποσχιστικά κινήματα, όπως συνέβη στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας. Η βία ξεσπά όταν αλυτρωτικές οργανώσεις διεκδικούν εδαφική αυτονομία. Με αυτόν τον τρόπο αιτιολογούν τη χρήση βίας ως αναπόσπαστο κομμάτι των αγώνων για απελευθέρωση, ενώ η άλλη πλευρά επιδιώκει την καταστολή αυτών των μορφών δράσης των οργανώσεων αποδίδοντάς τους χαρακτηριστικά γενοκτονίας ή τρομοκρατίας.

Μια ακραία μορφή βίαιης διεκδικητικής δράσης είναι η διάπραξη γενοκτονίας ή εθνοκάθαρσης. Αυτή η μορφή βίας αναδύεται όταν κράτη

τεμαχίζονται ή διαλύονται εξολοκλήρου σε μια προσπάθεια να σφυρηλατήσουν νέες και εθνικά ομοιογενείς ταυτότητες (Jalali and Lipset, 1992). Η συνέπεια είναι συχνά ένας συνδυασμός πογκρόμ, τρομοκρατικών κινημάτων, στέρησης πολιτικών δικαιωμάτων και άλλων μεθόδων επιθέσεων με αποκορύφωση τον εμφύλιο πόλεμο. Η παρουσία συγκρούσεων μεταξύ εθνοτικών ομάδων της ίδιας κρατικής οντότητας εξάλλου επιμηκύνει τη διάρκεια της εμφύλιας διαμάχης.

Κατά τον Σαμπάνη (2001) οι εμφύλιοι πόλεμοι που βασίζονται σε εθνικές και/ή θρησκευτικές ταυτότητες είναι περισσότερο πιθανόν να ξεσπάσουν σε χώρες με υψηλά επίπεδα εθνικής ετερογένειας και χαμηλά επίπεδα πολιτικής δημοκρατίας. Αντίθετα σε μη εθνικούς εμφυλίους πολέμους, οι αναπτυξιακοί και οικονομικοί δείκτες είναι μεγαλύτερης σημασίας από την εθνική ετερογένεια και τη δημοκρατικοποίηση. Τα υψηλά επίπεδα ανέχειας και οι εύθραυστοι πολιτικοί θεσμοί κρύβονται τις περισσότερες φορές πίσω από εθνικές και θρησκευτικές έριδες. Παρόλα αυτά είναι εξίσου πιθανόν η οικονομική αστάθεια να είναι αποτέλεσμα προηγούμενης συγκρουσιακής δράσης ή να ακολουθεί τον γενικότερο αναβρασμό.

Οι Blomberg και Hess (2002) αναλύουν την πιθανότητα έκρηξης εθνικών πολέμων, γενοκτονιών, επαναστάσεων και καθεστωτικών αλλαγών χρησιμοποιώντας διαθέσιμα δεδομένα από 152 χώρες μεταξύ των ετών 1950 έως 1992.. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι ακραίες μορφές εθνοτικών διεκδικήσεων είναι πιο πιθανές σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, ενώ το αντίστροφο έχει πολύ μικρότερες πιθανότητες να συμβεί με βάση την υπάρχουσα εμπειρία.

Η εθνική ετερογένεια, ακόμη, επιμηκύνει τη διάρκεια των εμφυλίων πολέμων. Οι Collier (2000), Fearon (2001), Fearon and Laitin (2003) εξέτασαν τον αντίκτυπο των εθνικών διαχωρισμών στη διάρκεια των εμφυλίων πολέμων. Η διάρκεια των εμφυλίων πολέμων αυξάνεται

όταν υπάρχει ένας μικρός αριθμός μεγάλων εθνικών ομάδων, όταν υπάρχουν διαμάχες πάνω σε θέματα εδαφικής κυριαρχίας και όταν οι επαναστάτες έχουν πρόσβαση σε εξωτερικούς πόρους. Ακόμη, παραδόξως, η ικανότητα κάθε πλευράς (κυβέρνησης ή στασιαστών) να προβεί σε αποφασιστικής σημασίας στρατηγική νίκη μικραίνει την πιθανότητα διπλωματικής επίλυσης των διεκδικήσεων και ενδεχομένως μειώνει τη διάρκεια του πολέμου. Η μαρτυρία καταδεικνύει ότι υπάρχει συσχετισμός μεταξύ των αιτίων και της διάρκειας εθνικών και εμφύλιων πολέμων (Collier, 2000).

Εξάλλου κάθε εθνική ομάδα που εκφράζει την επιθυμία να ασκήσει διοικητικό έλεγχο πάνω σε συγκεκριμένο έδαφος θεωρείται εθνικισμός. Γι' αυτό ο Hechter (2000) ορίζει τον εθνικισμό σαν « μια διαδικασία συλλογικής δράσης σχεδιασμένη να ταυτίσει τα εδαφικά και κυριαρχικά σύνορα του έθνους.». Αυτός ο ορισμός έχει το πλεονέκτημα της συμπαγούς αντιμετώπισης των αποτελεσμάτων των εθνικών οργανώσεων ενώπιον μιας υπάρχουσας ομάδας κρατικών συλλογικοτήτων, αυτοκρατοριών ή άλλων εθνών αφού αντιμετωπίζει τον εθνικισμό σαν μεταβλητή, η οποία διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος της εθνοτικής δράσης.

Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ εθνικών και εθνικιστικών οργανώσεων έγκειται, λοιπόν, στο ότι οι πρώτες εκφράζουν σχετικά μετριοπαθείς στόχους και αναμορφώσεις μέσα στην υπάρχουσα πολιτική δομή. Αντίθετα οι εθνικιστικές οργανώσεις εστιάζουν στην απόκτηση νομιμοποιημένων δικαιωμάτων επί του εδάφους. Φιλοδοξούν, δηλαδή, να αποκτήσουν αυτοτελή κρατική εξουσία (Hechter 2000, Smith 1991). Με θεμελιώδη τρόπο η ιδεολογία του εθνικισμού και του αυτοκαθορισμού δημιουργεί την πιθανότητα διάσπασης σε κράτη που αποτελούνται από μία ή περισσότερες φαντασιακές κοινότητες (Anderson, 1991) αφού ο

σχηματισμός εθνικών κρατών παίζει κεντρικό ρόλο στον καθορισμό της φύσης της ταυτότητας.

Οι διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν για παράδειγμα τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και χάραξαν νέα έθνη από τις ποικίλες υπάρχουσες αυτοκρατορίες και τα κομμάτια τους άφησαν μια κληρονομιά που εξακολουθεί να επηρεάζει τις εθνοτικές ομάδες στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Επιπλέον, η ιστορία πολλών εθνικιστικών οργανώσεων που αναδύθηκαν στα μέσα του εικοστού αιώνα παρήγαγαν μια ποικιλία εθνικών και φυλετικών υποεθνικισμών και εθνικιστικών οργανώσεων στον εικοστό πρώτο αιώνα. Πολλές από αυτές τις οργανώσεις προσδοκούν να ενώσουν αυτές τις φαντασιακές κοινότητες, οι οποίες διασκορπίστηκαν κατά τις διαδικασίες σχηματισμού εθνικών κρατών.

Οι εθνικές οργανώσεις είναι ισχυρά θεμελιωμένες σε συχνά διαμετρικά αντίθετους μύθους και θρύλους τη διαμόρφωση της εθνικής τους ταυτότητας. Η γλώσσα, η θρησκεία, οι ιστορίες αποδήμησης συντελούν στην οικοδόμηση και στον καθορισμό των χαρακτηριστικών μιας περιοχής. Παρόλα αυτά οι χρονικές περίοδοι σχηματισμού εθνικών κρατών παίζουν κεντρικό ρόλο στον καθορισμό της φύσης της ταυτότητας μιας φαντασιακής κοινότητας. Επομένως μια εξήγηση για το γεγονός ότι οι εθνικές οργανώσεις παίρνουν διαφορετικές μορφές σχετίζεται με τα γεγονότα που περιβάλλουν την εθνική προέλευση μιας χώρας. Η φιλολογία πάνω στη διαμόρφωση εθνικών κρατών αναφέρει ότι οι εθνικές οργανώσεις είναι περισσότερο πιθανό να γίνουν βίαιες πρώιμα, σε φάσεις, δηλαδή, διαμόρφωσης των διοικητικών ενοτήτων του κράτους, όταν οι διεκδικήσεις εξουσίας και νομιμοποίησης παραμένουν ανεπίλυτες (Rokkan, 1970). Σύμφωνα με αυτήν την άποψη τα έθνη είναι σηματοδεδειμένα από τη γέννηση τους από τη φύση των συγκρούσεων – θρησκευτικών,

εδαφικών ή άλλων – , οι οποίες κυριάρχησαν κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου.

Κατά τη διάρκεια περιόδων κρατικής διαμόρφωσης, το περιεχόμενο των εθνικών διεκδικήσεων συχνά τις φέρνει αντιμέτωπες με εθνικά κράτη που δεν έχουν πλήρως κερδίσει τους κατοίκους της διεκδικούμενης περιοχής. Τα αποτελέσματα εξαρτώνται από πολύπλοκες διαπραγματεύσεις μεταξύ αντιπάλων, εξωτερικών παραγόντων και δημιουργών εθνικών κρατών, οι οποίοι μπορεί να ενισχύουν τη μια ή την άλλη πλευρά. Η διαδικασία σχηματισμού ενός αναγνωρισμένου έθνους με ένα αποδεκτό σύστημα κυριαρχίας και ηγεσίας συλλαμβάνεται καλύτερα σαν μια δυναμική ομάδα διαπραγματεύσεων (Brubaker 1996). Το πρόβλημα είναι ότι οι πολυάριθμες εθνικές κοινότητες αναδομήθηκαν σταθερά σε κάθε εθνικό κράτος. Οι εθνικές / φυλετικές κοινωνικές θεωρίες (Nagel 1995, Cornell and Habermas 1998) βοήθησαν στο διαφωτισμό των ισχυρισμών του Anderson (1991) ότι τα έθνη είναι φαντασιακές κοινότητες, των οποίων οι οργανωτικές μορφές εξυπηρετούν πολιτικούς στόχους και σκοπούς αλλά μπορεί να έχουν μικρή σχέση με την πραγματικότητα.

Το έργο του Anderson παρέχει ένα χρήσιμο έναυσμα για να κατανοηθεί γιατί τα εθνικιστικές και εθνικές οργανώσεις βοηθούν στην αποκατάσταση της έλλειψης αντιστοιχίας μεταξύ κρατικών συνόρων και εθνικής ταυτότητας. Οι Anderson (1991), Smith (1991) και Hechter (2000) έδωσαν έμφαση στο ότι λίγα εθνικά κράτη είναι ομογενείς οντότητες – διότι όχι μόνο τα κράτη περικλείουν μερικές φορές πολλές εθνότητες αλλά και πολλά έθνη υπάρχουν χωρίς στην ύπαρξη κράτους. Αν ένα έθνος οριοθετείται από τα σύνορά του, τότε ένα έθνος μπορεί να διασκορπιστεί σε πολλαπλά εθνικά σύνορα και τελικά να αποκτήσει το δικό του κράτος (Brass, 1985).

Ακόμη και αν είναι πρόσκαιρα επιτυχημένες, οι εθνοτικές οργανώσεις μπορούν να κλονίσουν τη νομιμότητα της αρχής του ενός μόνο έθνους σε μια διοικητική ενότητα. Όπως μας θυμίζει ο Anderson (1991) η εθνική ταυτοποίηση συχνά διαψεύδεται από την πραγματικότητα καθώς η μεγάλη πλειοψηφία των χωρών περιλαμβάνει πληθυσμούς με γλωσσικές, πολιτιστικές και θρησκευτικές διαφοροποιήσεις μέσα στα ίδια σύνορα. Αυτές οι αντιθέσεις μπορεί να κάνουν τις προσπάθειες σχηματισμού κράτους προβληματικές, ειδικά όταν οι ρυθμιστές προέρχονται από μία μόνο εθνική ταυτότητα. Από αυτήν την άποψη οι εθνοτικές και εθνικιστικές οργανώσεις έχουν βαθιές ρίζες στη διαδικασία σχηματισμού κρατών. Κατά τις οποίες παρατηρούνται συχνά διαρκείς εθνοτικές διεκδικήσεις.

Ο Smith (1978) εντοπίζει στα αρχικά στάδια δημιουργίας του κράτους (δημιουργία κεντρικού γραφειοκρατικού συστήματος και εθνικών εκπαιδευτικών θεσμών) τα στοιχεία που ενθαρρύνουν τις αποσχιστικές τάσεις. Ο βαθμός κινητικότητας των ελίτ μιας εθνότητας στους κρατικούς θεσμούς ορίζει και την ενδογένεια των συγκρουσιακών τάσεων που ενυπάρχουν σε κάθε εθνότητα που απαρτίζει το κράτος. Αν οι εθνικές ελίτ αντιμετωπίζουν εμπόδια στη δραστηριότητά τους, θα αναπτυχθεί εθνική κινητικότητα γύρω από τις διακρίσεις σε βάρος της μειονότητας (Robbin, 1994).

Μερικοί θεωρητικοί ισχυρίζονται ότι ο σχηματισμός εθνικών οργανώσεων προσδιορίζεται από διαστρωματικά συστήματα κυριαρχίας, τα οποία συντηρούνται από οικονομικά, στρατιωτικά και διπλωματικά δίκτυα σε περιφερειακές χώρες και οδήγησαν στην ένταση των τελευταίων δεκαετιών (Young, 1986). Η ιδεολογία του εθνικού αυτοκαθορισμού επικυρώνει τις ηθικές διεκδικήσεις ενός «εκλεκτού» λαού για αυτοκυριαρχία και αποτελεί μια αποτελεσματική στρατηγική υπονόμευσης των υπαρχόντων εθνικών ομάδων και των προσπαθειών

τους για δημιουργία εθνικού κράτους. Η ευρεία διάδοση της ιδεολογίας της κυριαρχίας και του εθνικισμού οφείλεται στο ότι το παγκόσμιο σύστημα συνδέει όλο και περισσότερο ποικίλες περιοχές, πολιτικές και αγορές σε ένα συμπαγές, αλληλοεξαρτώμενο και ενοποιητικό σύστημα. Η οικονομική δυσπραγία έχει αντίκτυπο σε πολύ διαφορετικές και προηγουμένως ασύνδετες περιοχές και κράτη.

Οι τελευταίες μπορεί να προκαλέσουν σοβαρές αντενέργειες κατά μήκος των εθνικών συνόρων μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Οι συνέπειες αυτής της πολιτικής και οικονομικής συγχώνευσης έγκεινται στο ότι αυτή η ενοποιητική διαδικασία έχει συγκεκριμένες, φυγόκεντρες επιπτώσεις στην εθνική πολιτική. Η ενσωμάτωση σε αυτήν του παγκόσμιου πολιτικού και οικονομικού συστήματος ενθάρρυνε τον τοπικό κατακερματισμό και τις κινητοποιήσεις. Από πολιτικής άποψης δίνεται έμφαση στο ρόλο των πολιτικών περιορισμών και ευκαιριών που επηρεάζουν την καμπύλη έντασης των διεκδικήσεων των οργανώσεων (McAdam, Tarrow, Tilly 2001). Στην πραγματικότητα τα πρόσφατα γεγονότα αποδεικνύουν ακριβώς το αντίθετο για τις εθνικές οργανώσεις. Τα συγκρουσιακά επεισόδια που προκαλούν μερικές φορές αυξάνονται καθώς η κυριαρχική δύναμη της κρατικής εξουσίας μειώνεται (Horowitz, 1985). Όταν τα εξωτερικά κράτη αποσύρουν τη στρατιωτική τους παρουσία, οι εθνοτικές οργανώσεις κάθε είδους κερδίζουν έδαφος (Beissinger, 2002).

Εξετάζοντας τις πρόσφατες παγκόσμιες τάσεις ο Gurr (1989) καταλήγει στα εξής συμπεράσματα για τις προοπτικές εξασθένησης των εθνοπολιτικών συγκρούσεων. Οι πολιτικοί ισχυρισμοί εθνικών και άλλων κοινοτικών ταυτοτήτων προκάλεσαν τα νέα επεισόδια εθνικών συγκρούσεων τις τελευταίες δεκαετίες και θα συνεχιστούν για δύο λόγους. Οι πολιτικές που πηγάζουν από την έννοια των ταυτοτήτων βασίζονται θεμελιακά σε επίμονες διεκδικήσεις και παρελθόντα λάθη,

συνθήκες που είναι μέρος της κληρονομιάς των περισσότερων μειονοτήτων στις περισσότερες χώρες. Επιπλέον, οι οργανώσεις που βασίζονται στην εθνική ταυτότητα έχουν επιτύχει αρκετά τα τελευταία χρόνια για να δικαιολογήσουν την μίμηση τέτοιων προσπαθειών και την επανάληψη των εθνοτικών διεκδικήσεων.

Σε αυτό συντείνει και το γεγονός ότι η διαχείριση των εθνικών συγκρούσεων από τα δυτικά κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς δεν είναι ενιαία αποτελεσματική. Οι δημοκρατικοί θεσμοί και οι εκλογές σε αδύναμα, ετερογενή κράτη συχνά παρέχουν κίνητρα και ευκαιρίες που περισσότερο αυξάνουν τις πιθανότητες πρόκλησης εθνοπολιτικών συγκρούσεων παρά τη διοχέτευσή τους σε συμβατικές πολιτικές. Οι διεθνείς διακανονισμοί, η κατάπαυση εχθροπραξιών και οι αμνηστίες είναι μερικές φορές η πρόσοψη πίσω από την οποία οι πρωταγωνιστές συναλλάσσονται για την απόκτηση πολιτικών προνομίων και πηγών που ενισχύουν ένα δεύτερο γύρω συγκρούσεων. Τα κράτη, οι διεθνείς και οι τοπικές οργανώσεις που προωθούν την εκδημοκρατικοποίηση και διαχειρίζονται τις εθνικές εντάσεις συχνά αποσύρονται μετά από τη διενέργεια πολυκομματικών εκλογών. Η αποτυχία των εξωτερικών κομμάτων να παράσχουν σταθερές πολιτικές και υλικούς πόρους στη μετασυγκρουσιακή περίοδο δεν παρέχει τις απαιτούμενες εγγυήσεις για τη μη ανάφλεξη της σύγκρουσης στο μέλλον. (Gurr, 1989)

Με την εξέταση κάποιων εθνοτικών οργανώσεων που κυριάρχησαν στο πολιτικό σκηνικό της Γιουγκοσλαβίας θα επιχειρηθεί η επαλήθευση των παραπάνω διαπιστώσεων και η αναζήτηση απαντήσεων στα εξής ερωτήματα: Ποιες είναι οι οργανώσεις που κινητοποιούν βίαια εγχειρήματα; Με ποιο τρόπο το επιτυγχάνουν και από που αντλούνται οι απαραίτητοι οργανωτικοί πόροι; Πριν όμως δοθεί μια μικρο-σκοπική ματιά στις επιμέρους οργανώσεις κρίνεται αναγκαία η διερεύνηση του

τρόπου παρείσφρησης της εθνικιστικής ιδεολογίας στις εθνοτικές ομάδες με απώτερο στόχο τη στρατολόγηση εθνικιστικών οργανώσεων.

Η ιστορία της σερβικής γης.... βρίθει εθνοκαθάρσεων εναντίον των Σέρβων και βίαιων απελάσεων. Οι προσπάθειες εξολόθρευσης των Σέρβων με διάφορους και βίαιους τρόπους ήταν συνεχείς. Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους οι Σέρβοι αντιμετώπισαν βάνουσες γενοκτονίες και απελάσεις που έθεσαν σε κίνδυνο την ύπαρξή τους. Ακόμη και σήμερα είναι υπερασπιστές της ύπαρξής τους.

(Σερβική Ακαδημία Επιστημών και Τεχνών, δήλωση ενάντια στη γενοκτονία του σερβικού λαού)

Ο Oliver Thomson στο έργο του για τις τεχνικές πειθούς των μαζών περιέγραψε την προπαγάνδα σαν μορφή χειραγώγησης της κοινής γνώμης και διαχείρισης των συλλογικοτήτων με τη χρήση πολιτικών και συμβόλων, τα οποία αντιπροσωπεύουν την κρατική εξουσία και τις εθνικές κουλτούρες. Εξετάζοντας τον τρόπο διάχυσης της προπαγάνδας ο Thomson ισχυρίζεται ότι περιλαμβάνει « οποιοδήποτε μέσο προβολής ή μετάδοσης εικόνων, ιδεών ή πληροφοριών επηρεάζει τη συμπεριφορά με ενεργό ή παθητικό τρόπο. Ο ορισμός αυτός αφορά κάθε είδος επικοινωνίας γιατί σχεδόν όλα τα μηνύματα έχουν σκόπιμα ή τυχαία το στοιχείο της πειθούς (Thomson, 1978).

Κατά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας η σερβική και η κροατική προπαγάνδα προωθώντας την εθνικιστική δράση ως απάντηση στη θυματοποίηση της εθνοτικής τους ομάδας νομιμοποίησε τη βία προκειμένου να δημιουργήσει διευρυμένες πατρίδες. Η εθνοκάθαρση, οι αρπαγές, οι βίαιες μετακινήσεις πληθυσμών και οι εθνικιστικοί στόχοι ανάκτησης « χαμένων πατρίδων » είναι προϊόντα παραγωγής συναισθημάτων θυματοποίησης αυτών των εθνοτικών ομάδων. Η φράση του Anzulovic « σκότωσε για να μη σε σκοτώσουν » ίσως δεν είναι ικανή να κινητοποιήσει την εθνοτική ομάδα προς συγκρουσιακές μορφές

δράσης αλλά η άποψη ότι « το θύμα πρέπει να αντιμετωπιστεί σαν δαίμονας και η δολοφονική πράξη σαν μια ευεργεσία» ίσως κινητοποιεί τα συλλογικά υποκείμενα προς ακραίες μορφές δράσης (Carmichael, 2002). Πώς όμως κατέστη δυνατή η ένταξη των συλλογικών υποκειμένων σε ακραίες εθνικιστικές οργανώσεις;

Οι ακραίες εθνικιστικές ιδεολογίες είναι ιδιαίτερα διεισδυτικές στην ψυχολογία των συλλογικών υποκειμένων γιατί βασίζονται στην αντίληψη της διαφορετικότητας. Συχνά αναφέρεται ότι πολλοί από τους διαπράττοντες εγκλήματα σε βάρος εθνοτικών ομάδων στους πρόσφατους πολέμους στην πρώην Γιουγκοσλαβία ήταν πολύ απλοί άνθρωποι. Η κρίση τους μετέτρεψε σε δολοφόνους. Ο Sakib Ahmic, ένας Μουσουλμάνος αγρότης από τη Βοσνία « ομολογούσε ότι έβλεπε τους Κροάτες αδελφούς Kupreskic να μεγαλώνουν και να γίνονται καλοί άνθρωποι έως ότου ξεκίνησαν διαμάχες στο χωριό τους. Τότε μπήκαν στο σπίτι του και δολοφόνησαν το γιο του Naser και τη νύφη του Zehrudina καθώς και τα παιδιά τους. Τίποτα στη συμπεριφορά τους πριν από τον πόλεμο δεν προόριζε αυτή τη μεταστροφή.

Ο Dusko Tadić ένας Βόσνιος Σέρβος που κρίθηκε ένοχος από το δικαστήριο της Χάγης είχε εθνικιστικές αντιλήψεις πριν ξεκινήσει ο πόλεμος αλλά ο σαδισμός του πυροδοτήθηκε από την προπαγάνδα. Το δικαστήριο κατέγραψε το βίαιο και βάνανσο τρόπο με τον οποίο οι φόννοι διεπράχθησαν. Πριν το πόλεμο της Βοσνίας ο Tadić ήταν ένας πολύ απλός άνθρωπος και η σειρά δολοφονιών που διέπραξε δεν θα μπορούσαν να είχαν συμβεί χωρίς τη χειραγώγηση μέσω αντισλαμικών συναισθημάτων τη στιγμή της κρίσης. Ήταν η πρώτη καταδίκη για εγκλήματα πολέμου στην Ευρώπη από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Κατά τον Tarrow (1998) ο ρόλος του συναισθήματος είναι κεντρικός στις αξιακές πλαισιώσεις των οργανώσεων και προβάλλει τα ακόλουθα επιχειρήματα γι' αυτό το σκοπό. Πρώτον, η δυσαρέσκεια παράγει

συναισθήματα, τα οποία χρειάζεται να διοχετευθούν και να αντιμετωπιστούν. Δεύτερον, οι πλαισιώσεις κατευθύνουν τη δράση με αυτόν ακριβώς τον τρόπο: αντιλαμβάνονται τα συναισθήματα και κατευθύνουν τις ενέργειες των συλλογικών υποκειμένων. Τρίτον, θεωρεί ότι τα συναισθήματα είναι παράγοντες τροφοδότησης της δράσης και της συμπλοκής.

Η εθνικιστική έκρηξη στη Γιουγκοσλαβία δεν άρχισε παρά μόνο όταν η πολιτική και στρατιωτική ελίτ των εθνοτικών ομάδων άρχισε να υποδαυλίζει τις πολιτιστικές και θρησκευτικές διαφορές. Όπως τόνιζε λίγο πριν πεθάνει ο παλαίμαχος αιρετικός κομμουνιστής Milovan Djilas η καταστροφή του Γιουγκοσλαβικού ιδανικού οφειλόταν στο ότι όλες οι κομμουνιστικές ελίτ στη Κροατία, τη Σλοβενία και τη Σερβία, για να σώσουν τη θέση τους στη πολιτική ελίτ μετά το θάνατο του Τίτο και τη παρακμή της κομμουνιστικής ιδεολογίας, στράφηκαν στον εθνικισμό και τη θρησκοληψία (Ignatieff, 1999).

Ο ίδιος τρόμος της εθνοκάθαρσης τροφοδοτεί την αλληλοσφαγή. Οι Ορθόδοξοι Σέρβοι ίσως δικαιολογημένα φοβούνται τους Βοσνίους Μουσουλμάνους τη στιγμή που ο πρόεδρος Ιζεμπεγκοβιτς είχε ήδη από το 1972 διακηρύξει (Islamic Declaration) ότι όταν οι Μουσουλμάνοι (που ήδη είναι το 42% του πληθυσμού) αποκτήσουν την πλειοψηφία θα πρέπει να ιδρύνουν ένα καθαρόαιμο Ισλαμικό κράτος. Και αντίστροφα οι Βόσνιοι τρέμουν τις Σέρβικες εθνοκαθάρσεις που ήδη, με τη σιωπηρή ανοχή της δύσης, έχουν ξεριζώσει πάνω από 1,5 εκ μουσουλμάνους. Παρόμοια, με την ανοικτή αυτή τη φορά υποστήριξη της προστάτιδας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δύσης, η Κροατική εθνοκάθαρση στη Κράινα οδήγησε στο ξεριζωμό εκατοντάδων χιλιάδων Σέρβων που μέχρι τότε ζούσαν αρμονικά με τους Κροάτες (Carmichael, 2002). Η στρατολόγηση, επομένως, των συλλογικών υποκειμένων που τρέφουν τέτοιου είδους συναισθήματα σε οργανώσεις καθίσταται ευκολότερη.

Κατά τη μελέτη των κοινωνικών κινήματων η οργανωτική δημογραφία προσφέρει μια νέα οπτική στην εκτίμηση των οργανώσεων προτείνοντας τρόπους με τους οποίους τα κινήματα συναγωνίζονται με πολλούς τρόπους για την προσέλκυση ενδιαφέροντος, πηγών και υποστήριξης (Minkoff, 1995). Οι μεγάλες εθνικές οργανώσεις έχουν μεγάλη επίδραση στα συλλογικά υποκείμενα καθώς αναζητούν την ενίσχυση των συνασπισμών ανάμεσα σε ποικίλους οπαδούς ανάκτησης χαμένων πατριδών και ομάδων διασποράς σε ευρύτερα πανεθνικά κινήματα.

Η ομαδική ταυτότητα είναι ταυτόχρονα σημαντική στρατηγική δράσης αλλά και αποτέλεσμα δράσεων. Ιδιαίτερα οι οργανωτικές δράσεις αρθρώνουν αιτήματα και ακολουθούν κινήματικές πλαισιώσεις επικαλούμενες ένα ή περισσότερα εθνικά πολιτιστικά θέματα, δικαιώματα αυτοκαθορισμού, επέκτασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και βασικά δικαιώματα εθνικής κυριαρχίας. Τέτοιου είδους διεκδικήσεις συνήθως αναφέρονται σε κοινές εμπειρίες ενός λαού, οι οποίες δεν είναι αναγκαίο να έχουν αντικειμενική βάση. Στο Κόσοβο για παράδειγμα λειτούργησαν δύο εκδοχές του εθνικισμού, δύο συνεπακόλουθες αντιλήψεις περί κυριαρχίας - ο κυρίαρχος επεκτατικός σερβικός και ο αλβανικός αλυτρωτικός -αποσχιστικός. Ως μέσο κίνησαν δυο διαφορετικές μορφές τρομοκρατίας: τη σερβική κρατική (και παρακρατική) και την UCKάδικη. Λειτούργησε και για τους μεν και για τους δε η λογική των 'ιστορικών δικαίων' που είναι εξορισμού αυθαίρετα σχετικιστική (Πεσμαζόγλου, 2000). Από αυτήν την άποψη η εθνική ταυτότητα είναι θεμελιώδες αποτέλεσμα συλλογικής δράσης, το οποίο κατασκευάζεται κοινωνικά, διατηρείται και καταλύεται.

Σε αντίθεση με τις στατικές πρωτόγονες όψεις της ομαδικής ταυτότητας οι δομιστές βλέπουν τις κατηγορικές εθνικές ταυτότητες περισσότερο σαν αποτέλεσμα παρά σαν αιτία εθνικής πολιτικής

κινητοποίησης (Cornell and Hartmann, 1988). Αυτή η προοπτική επιτρέπει στους ερευνητές να εξετάσουν πως οι κοινωνικοί μηχανισμοί και άλλες μορφές αλληλεπίδρασης επιδρούν στην ανάπτυξη νέων εθνικών ή φυλετικών κατηγοριών. Καθώς οι εθνικές συγκρούσεις επανεμφανίζονται με τον καιρό όλο και αυξανόμενοι διαχωρισμοί ενισχύουν τις μέχρι πρότινος ρευστές ταυτότητες σε θεσμοποιημένες φυλετικές και εθνικές κατηγορίες (Mc Adam, Tarrow, Tilly, 2001). Καθώς η βία και η εκδίκηση κλιμακώνουν τη σύγκρουση σε κάθε πλευρά, μικρής κλίμακας επεισόδια επαναπροσδιορίζονται σαν συλλογικά συμβάντα που απαιτούν μια απάντηση. Τελικά η κλιμακούμενη βία οδηγεί σε εμφύλιο πόλεμο.

Κάτω από ορισμένες συνθήκες η επανάληψη των διαφωνιών κλιμακώνεται με τη μορφή συλλογικών συγκρούσεων. Με αυτόν τον τρόπο οι σποραδικές συγκρούσεις μετατρέπονται σταδιακά σε παρατεταμένες συγκρούσεις με τη μορφή εθνικών οργανώσεων, ηγετών και οπαδών, τα οποία έρχονται να πλαισιώσουν τα "γιγνόμενα" προσδίδοντάς τους εθνικό υπόβαθρο. Μέσα από αυτή τη διαδικασία αναδύονται νέα στοιχεία που μεταβάλλουν άλλοτε σε μεγάλο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό την ποιότητα των ταυτοτήτων αλλά και των συγκρούσεων (Mc Adam, Tarrow, Tilly, 2001). Η αδυναμία αυτής της θεωρίας έγκειται στη δυσκολία καθορισμού της αιτιώδους διάταξης των αναδυόμενων ομαδικών ταυτοτήτων και εθνικών κινητοποιήσεων. Κατά τον Smith (2000:70) οι δομικές θεωρίες δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στις μοντέρνες πλευρές της εθνικότητας αγνοώντας τις συμβολικές πλευρές των ταυτοτήτων που έχουν τις ρίζες τους στην προνεοτερική περίοδο.

Μελετώντας την επίδραση των εθνικών ταυτοτήτων στα εθνικά κινήματα, ο Smith (1984) παρέχει ένα πλαίσιο που μπορεί να διευκάνει τα αιτιώδη βήματα που υποδηλώνονται από αυτή τη διαδικασία. Παραθέτει αρκετές λειτουργίες, των ταυτοτήτων, οι οποίες εξυπηρετούν στον προσδιορισμό βασικών πολιτιστικών επιδόσεων που συνδέουν

παρελθούσες και παρούσες ιστορίες μέσα στον τόπο και τον χρόνο. Επιπλέον ακριβώς λόγω του ηθελημένου χαρακτήρα της εθνικής ταυτότητας, τουλάχιστον εν μέρει, τα μέλη αυτής της ταυτότητας μπορούν να μπουν ή να βγουν από την εθνική τους ιδιότητα δημιουργώντας δυναμικό για την κινητοποίηση νέων μελών και υποστηρικτών.

Ο Smith (1984) αναφέρει επίσης ένα σύνολο συνθηκών κάτω από τις οποίες η εθνική ταυτότητα είναι πιθανόν να ενεργοποιηθεί. Σε αυτές περιλαμβάνονται διαστήματα κατά τη διάρκεια παρατεταμένων συγκρούσεων και εχθροπραξιών, όπου συλλογικές ταυτότητες καταδιώκονται ή απειλούνται από άλλες. Η ιδεολογία του εθνικισμού διαχέεται στις επιμέρους περιοχές, νομιμοποιημένη από τη ρητορική του εθνικού αυτοκαθορισμού, της αυτοκυριαρχίας και των ομαδικών διακρίσεων. Παρόμοια οι κινηματικές τακτικές, οι οργανισμοί και οι διεκδικήσεις δημιούργησαν μια ποικιλία διεθνών δικτύων με κοινά θέματα, πόρους και μέλη.

Οι Olzak και Tsutsui (1998) αναφέρουν ότι αν και η ένταξη σε ένα παγκόσμιο σύστημα δύναμης και κυριαρχίας ενισχύει τα εθνικά κινήματα, οι επιδράσεις αυτές ποικίλουν σημαντικά από χώρα σε χώρα. Επιπλέον, η διάχυση του εθνικισμού έστρεψε το διεθνές ενδιαφέρον σε αυτές τις οργανώσεις μεταβάλλοντας τα σε διεθνή θέματα υψηλής συγκρουσιακής έντασης. Εξάλλου, όσο τα έθνη κράτη συνδέονται μεταξύ τους τόσο τα σύνορα αποδυναμώνονται και το πολιτικό καθεστώς καθίσταται τρωτό στις εθνικές και εξωτερικές προκλήσεις. Οι ίδιες δυνάμεις που ενθαρρύνουν τη διάχυση του εθνικισμού σαν ιδεολογία επιδρούν, ακόμη, και στα εθνικές οργανώσεις μέσα και ανάμεσα στα κρατικά σύνορα. Αυτές οι διαδικασίες εθνικής ανύψωσης δεν είναι νέες αλλά μπορεί να ενταθούν καθώς οι πολιτικοί οργανισμοί αντικαθιστούν λειτουργίες ελεγχόμενες κάποτε από τις κρατικές πολιτικές. Αυτή η

αλλαγή αντικατροπτίζεται και στον τρόπο αντιμετώπισης των εθνικών οργανώσεων που οδηγούν στο άνοιγμα των συνόρων, τα οποία κάποτε καλούνταν λυτρωτικά, ενώ τώρα είναι περισσότερο πιθανόν να θεωρηθούν κινήματα εθνικής διασποράς (Brass, 1985).

Η υψηλή διάχυση της συγκρουσιακότητας στις όμορες χώρες αποσταθεροποιεί τα κοντινά καθεστώτα (Sambanis, 2001). Η παράνομη φύση αυτών των συνδιαλλαγών που εντείνουν το κλίμα της βίας καθιστά δυσχερή την έρευνα αυτών των σχέσεων αλλά και εξαιρετικά σημαντική την εξέταση των δικτύων διακίνησης όπλων, στρατιωτών και χρημάτων που τροφοδοτούν τους εθνικούς πολέμους στις όμορες χώρες (Brown, 1996). Ο Olzak (1998) ισχυρίζεται ότι ο τύπος των εθνικών κινητοποιήσεων διαμορφώνεται ανάλογα με τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο εθνοτικό κέντρο και στις περιφέρειές του με βάση την εθνική στρατηγική, την οικονομική ανισότητα και τις οικονομικές εξαρτήσεις. Η αυξημένη πολιτική πρόσβαση και η μείωση των ανισοτήτων διαμορφώνουν τη φύση της εθνικής διαμαρτυρίας.

Αν και υπάρχει αυξανόμενη παραδοχή ότι οι διεθνείς δυνάμεις διαμορφώνουν την τροχιά διαφόρων οργανώσεων (Meyer, Boli, Ramirez, 1997), αυτή η οπτική δεν έχει εφαρμοστεί στις εθνικές οργανώσεις. Είναι πιθανόν ότι οι περισσότερες μορφές εθνικών συγκρούσεων δημιουργούν τις βάσεις για νέους συνασπισμούς και ομάδες αλληλοεξαρτώμενων σχέσεων ανάμεσα στις χώρες. Κάθε νέα συμμαχία ανοίγει τη δυνατότητα επανασχεδιασμού των δικαιωμάτων του πολίτη, του πολιτικού ασύλου και της εξορίας και δημιουργεί διαφορετικά συμμαχικά δίκτυα μεταξύ προηγούμενων εχθρικών πεδίων. Το αντίστροφο είναι, επίσης, πιθανόν καθώς νέοι εχθροί προβάλλουν στον παγκόσμιο σύστημα της πολιτικής διπλωματίας.

Πρόσφατες έρευνες πάνω στις διεθνείς ρίζες των συγκρούσεων τείνουν να επικρατήσουν έναντι εκείνων που τις αναζητούν στο

εσωτερικό των κρατών. Φαίνεται ότι οι εσωτερικές δυνατότητες συναλλαγής ενός κράτους με τους διεκδικητές της εξουσίας του επηρεάζουν την επιτυχία πολλών εθνικών οργανώσεων. Ακόμη πολλές αλλαγές στην εσωτερική δύναμη ενός κράτους μπορεί να οφείλονται στις διεθνείς εντάσεις και αλληλεπιδράσεις. Πολλές από αυτές τις αλλαγές οδηγούν στην επάνδρωση των εθνικών στρατών με στρατιώτες συντελώντας στην απομάκρυνση των τρεχόντων εξουσιών ή καθεστώτων. Είναι ευρύτερα γνωστό ότι οι παγκόσμιοι πόλεμοι καθώς και οι εμφύλιοι πόλεμοι παρέχουν ένα σταθερό ρεύμα πολιτικών προσφύγων που αναζητούν άσυλο (Schmeidl, 1997), το οποίο αποτελεί αιτία και συνέπεια μελλοντικής πολιτικής αστάθειας. Τα όσα διαδραματίστηκαν στη Βοσνία αποτελούν ένα τέτοιου είδους παράδειγμα αφού οι συγκρούσεις προκάλεσαν έναν τεράστιο αριθμό προσφύγων στην Ιταλία, τη Γερμανία, την Ουγγαρία και την Αυστρία.

Εξετάζοντας το περιεχόμενο της διεθνούς πολιτικής ο Horowitz (1985) δίνει έμφαση στη φυγόκεντρο δύναμη των εθνικών πολιτικών κομμάτων, τα οποία διατηρούν την εθνική προσήλωση μέσω θεσμικών διευθετήσεων και σχέσεων πατρωνίας. Τέτοιου είδους δυνάμεις είναι ιδιαίτερα ισχυρές, όταν γλώσσα, θρησκεία ή άλλου είδους στοιχεία μπορούν να διαφοροποιήσουν τον πληθυσμό που βρίσκεται σε μια περιοχή. Παρόλα αυτά κατά τον Brown (1996) η τοπικά συμπαγής παρουσία εθνικών ομάδων δεν οδηγεί απαραίτητα στην εκδήλωση βίας. Οι μεταβολές στην πολιτική εξουσία, η κατάρρευση καθεστώτων καθώς και η μετάβαση σε δημοκρατικά πρότυπα διακυβέρνησης και οικονομίες της αγοράς είναι όμως μηχανισμοί πυροδότησης βίαιων συγκρούσεων (Levine, 1996). Κατά τον Gurr (1993) αυτές οι αντιδράσεις είναι απόρροια του κενού εξουσίας που αφήνουν οι προηγουμένως πανίσχυροι κρατικοί μηχανισμοί. Καθώς οι προηγούμενες στρατιωτικές και διοικητικές δομές

υποχωρούν, οι τοπικές ελίτ ενεργοποιούν τις εθνικές προσδοκίες και επωφελούνται από αυτό το κενό.

Η στρατιωτική αλληλεξάρτηση μαρτυρά, ακόμη, το πώς οι διεθνείς σχέσεις επηρεάζουν τις ενδοκρατικές συγκρούσεις. Αν και αυτές οι τεχνικές δεν είναι καινούργιες, όπως ο Enloe (1980) επεσήμανε στο *Ethnic Soldiers* και ο Tilly (1993) επανέλαβε στο *European Revolutions*, οι μεγάλες δυνάμεις εξοπλίζουν και εκπαιδεύουν εθνικές ομάδες με σκοπό να σταθεροποιήσουν ή σε μερικές περιπτώσεις να αποσταθεροποιήσουν καθεστώτα. Η στρατιωτική αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα κράτη είτε είναι κεκαλυμμένη είτε ανοιχτή ενισχύει τις εθνικές συγκρούσεις με λιγότερο εμφανή τρόπο. Οι διακρατικοί αμυντικοί οργανισμοί μειώνουν τη σημασία των επιμέρους κρατών. Εάν ο Tilly (1993) επαληθευτεί στις προβλέψεις του, οι συνασπισμοί αυτοί θα μειώσουν τη σπουδαιότητα της οργανωτικής μορφής των εθνικών κρατών στις προσεχείς δεκαετίες. Εάν θα υπάρξουν περισσότεροι εθνικοί εμφύλιοι πόλεμοι σαν της πρώην Γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας ή αν οι εθνικές εντάσεις θα οδηγήσουν στην αυξανόμενη εγκαθίδρυση εθνικά ομογενών ημικρατιδίων δεν είναι γνωστό. Παρόλα αυτά έχει καταστεί σαφές από τα γεγονότα ότι οι εθνικές συγκρούσεις δεν μειώνονται σταθερά με τη διάλυση ή το διαχωρισμό των πολυεθνικών κρατών.

ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ

Η φυσική καταστροφή των ισλαμικών κοινοτήτων στα Βαλκάνια είναι μια διαδικασία που ξεκίνησε από τη στιγμή που η οθωμανική αυτοκρατορία άρχισε να τεμαχίζεται. Κατά τον Jovan Cvijič οι Σλάβοι Μουσουλμάνοι αντιμετωπίζονταν παραδοσιακά από τους Ορθόδοξους Σέρβους σαν « ούτε Σέρβοι, ούτε Τούρκοι, ούτε νερό ούτε κρασί, αλλά

μισητοί λιποτάκτες ». Ο αγώνας απαλλαγής από τους Μουσουλμάνους έγινε σημαντικό κομμάτι αυτοκαθορισμού για τους Χριστιανούς των Βαλκανίων. Μεγάλο μέρος της εχθρότητας εναντίον των Μουσουλμάνων χρησιμοποιήθηκε στα ρεπερτόρια των εθνικιστών για τη δημιουργία τεχνητής δυσπιστίας ενάντια στους Μουσουλμάνους που συνέχιζαν να ζουν στη Βαλκανική περιοχή. (Carmichael, 2002).

Οι αντιλήψεις αυτές ήταν και ο λόγος της ιδιότυπης συνεργασίας Σέρβων και Κροατών στα πρώτα στάδια του πολέμου στη Βοσνία. Ο Boban και ο Σερβοβόσνιος ηγέτης Radovan Karadzic συναντήθηκαν τον Μάιο του 1992 στο Graz της Αυστρίας για να συζητήσουν τον αμοιβαίο στόχο του διαχωρισμού της Βοσνίας. Το καλοκαίρι του 1992 οι κροατικές δυνάμεις νοίκιασαν πυροβολικό από τους Σέρβους, το οποίο αργότερα θα χρησιμοποιούσαν στην επίθεση εναντίον των Βοσνιακών κυβερνητικών δυνάμεων. Κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων οι Κροάτες πωλούσαν στους Σέρβους απαραίτητα αγαθά. Οι Tudjman και Milosevic συναντήθηκαν στις 16 Ιουνίου για να συζητήσουν το διαμελισμό της Βοσνίας (Misha, 2000).

ΑΛΒΑΝΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Οι αλβανικές εθνικές οργανώσεις αρχίζουν να εμφανίζονται με τον συνασπισμό του Prizren, ο οποίος δημιουργήθηκε τον Ιούνιο του 1878 για να διεκδικήσει την ένταξη όλων των αλβανικών εδαφών σε ένα μόνο βιλαέτι με αλβανόφωνους αξιωματούχους και αλβανόφωνα σχολεία. Ο συνασπισμός έκανε το αρχικό βήμα για τη δημιουργία ενότητας μεταξύ των βόρειων και των νότιων Αλβανών καθιστώντας δυνατή τη διοχέτευση

των προσπαθειών τους προς έναν κοινό στόχο, αν και μέσα στους κόλπους της Οργάνωσης οι ελίτ ήταν διαιρεμένες σε συντηρητική και ριζοσπαστική πτέρυγα για το θέμα της αυτονομίας. Έχοντας συγγενείς στην Πύλη πολλοί θεωρούσαν ότι τα συμφέροντά τους θίγονταν και δεν επιθυμούσαν τη διάσπαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Πίσω από αυτές τις πρώιμες εκφράσεις εθνοτικών διεκδικήσεων βρίσκεται, εξάλλου, περισσότερο η ανάγκη αυτοσυντήρησης παρά η επιθυμία διατάραξης του status-quo. (Vickers, 2005)

Μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων η ανάγκη ισχυρής ηγεσίας ήταν έντονη καθώς δεν ικανοποιούνταν τα αλβανικά αιτήματα για την εκχώρηση αυτονομίας. Το παράδοξο είναι ότι πολλά μέλη του συνασπισμού του Prizren ήταν ταυτόχρονα μέλη της ομάδας των Νεοτούρκων. Το πραξικόπημα που έριξε από την εξουσία τον Σουλτάνο και έφερε τους Νεοτούρκους στην εξουσία τον Ιούλιο του 1908 ενισχύθηκε από Αλβανούς, ιδιαίτερα Κοσοβάρους, καθώς οι Νεοτούρκοι τους είχαν υποσχεθεί ανακούφιση από τη βαριά φορολογία και ως ανταμοιβή εκχώρηση θεσμικών δικαιοδοσιών και προνομίων. Τους διαβεβαίωσαν, επίσης, ότι θα συνέχιζαν να κατέχουν όπλα και θα επέτρεπαν τη λειτουργία αλβανόφωνων σχολείων (οι Αλβανοί ήταν η μόνη εθνότητα που δεν επιτρεπόταν να διδάσκεται στη γλώσσα της). Οι εκλογές στη νέα Βουλή φαινόταν ότι θα έδιναν τέρμα στο απολυταρχικό οθωμανικό καθεστώς. Στη νέα Βουλή συμμετείχαν 26 Αλβανοί, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν σημαίνουσες προσωπικότητες με ισχυρά ερείσματα στις τοπικές κοινωνίες. Όταν η εθνότητα άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι τα προνόμια αυτά δεν επρόκειτο να της δοθούν άρχισαν οι αναταραχές. Στα 1909 τοπικές συγκρούσεις πήραν χαρακτήρα επανάστασης εναντίον της αυτοκρατορίας. Οι Μαυροβούνιοι ενίσχυσαν αυτές τις τάσεις στοχεύοντας ταυτόχρονα στην αποδυνάμωση Αλβανών και Οθωμανών

(Vickers, 2005). Με ποιους μηχανισμούς κινητοποιήθηκαν οι τοπικοί παράγοντες;

Οι εκπρόσωποι των Αλβανών στο Οθωμανικό Κοινοβούλιο διασπορήστηκαν στα μέρη καταγωγής τους. Ο Abdul Frasherî επέστρεψε για παράδειγμα στον τόπο του όπου ήρθε σε επαφή με τους Bekktashi tekke εκεί. Ήταν βέβαιος ότι η πλειοψηφία των Αλβανών Μουσουλμάνων του νότου θα υποστήριζε τον συνασπισμό του Prizren, αν κατάφερε να πείσει τους Bekktashi Babas, να ενισχύσουν τον οργανισμό και να επηρεάσουν τους Αλβανούς ευγενείς (Vickers, 2005).

Ο Σύγχρονος UCK

Η δράση του UCK και των παραφυάδων του, όπως ο αλβανικός απελευθερωτικός στρατός (NLA) που πρωτοστάτησε στον εμφύλιο στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία το 2001 και ο Αλβανικός Εθνικός Στρατός (ANA), ο οποίος έκανε την εμφάνισή του στον πόλεμο της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας και δύο χρόνια αργότερα χτύπησε στη νότιο Σερβία, απέδειξε ότι ο αλβανικός παράγων προσφέρεται για τη χρησιμοποίησή του ως μοχλού αποσταθεροποίησης της περιοχής και αναδιάταξης συνόρων και συσχετισμών από τρίτες δυνάμεις. λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που συγκεντρώνει: 1) Μεγάλη γεωγραφική διασπορά 2) Πολυάριθμους πληθυσμούς εκτός συνόρων εθνικού κράτους 3) Αλυτρωτισμό σε έξαρση 4) Αδύναμους θεσμούς 5) Έντονη δραστηριότητα εγκληματικών οργανώσεων και εμπλοκή τους στην πολιτική. Οι παράγοντες αυτοί συντελούν στη δημιουργία ισχυρών οργανωτικών δεσμών με μεγάλη δυνατότητα δικτυακής εξάπλωσης.

Προϋπόθεση για τη διεξαγωγή παρατεταμένης διεκδίκησης είναι η οργανωτική επάρκεια, η ύπαρξη ισχυρών οργανωτικών δομών. Ο UCK της

Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας και ο αντίστοιχος του Κοσόβου στηρίζονται σε εξωτερικούς παράγοντες. Υποστηρίζεται ότι η χρηματοδότησή τους γίνεται από τρεις πηγές. Η πρώτη είναι η αλβανική διασπορά της Ευρώπης και των ΗΠΑ, η δεύτερη τα αλβανικά πολιτικά κόμματα και η τρίτη οι οργανώσεις με δραστηριότητες, όπως το λαθρεμπόριο ναρκωτικών, καυσίμων, τσιγάρων και παράνομης διακίνησης προσώπων. Ως πρώτη οργανωτική αρχή του αλβανικού παράγοντα αναφέρεται η Εθνική Επιτροπή για την Απελευθέρωση και την Άμυνα των αλβανικών εδαφών (FNUA) (Rusi, 2004).

Η αύξηση των μεγεθών και των δικτύων αυξάνει, εξάλλου, το δυναμικό των ανθρώπων που θα μπορούσαν να συμμετάσχουν σε ένα κίνημα. Αυξάνεται η πιθανότητα ομάδες μειοψηφίας της άρχουσας τάξης να αναζητήσουν συμμάχους εκτός των υπάρχοντων θεσμικών ορίων. Αυτό το άνοιγμα προς τα έξω παρέχει ευκαιρίες σε κάθε οργανωμένη ομάδα να αυξήσει την αξιοπιστία της και τη δύναμή της (recruitment channels) (Tarrow, 1998). Μια από αυτές είναι η ευμενής πολιτική συγκυρία της απήχησης του Κοσόβου στη διεθνή κοινότητα. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι ομοιότητες μεταξύ των UCK της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας και του Κοσσυφοπεδίου εκτείνονται και πολύ πιο πίσω από τα ίδια αρχικά.

Οι ιδεολογικές και οργανωτικές ρίζες τους είναι ταυτόσημες, και ο UCK της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας μπορεί να ιδωθεί, με πολλούς τρόπους, σαν μια προσπάθεια αντιγραφής της οργάνωσης του Κοσόβου. Όταν άρχισαν να εμφανίζονται οι πρώτες εθνικιστικές εξεγέρσεις ενάντια στη γιουγκοσλαβική κυριαρχία στην Πρίστινα στις αρχές της δεκαετίας του 80', Αλβανοί διανοούμενοι, με την υποστήριξη της διασποράς, ίδρυσαν το κόμμα *Levizja Populare e Kosoves* (LPK). Το κόμμα αυτό συνένωνε, μέσω ενός αλβανικού εθνικισμού νέου τύπου, ομάδες αποστατών με μαρξιστικές και λενινιστικές καταβολές σε μια

πολιτικοστρατιωτική οργάνωση. Ο πρώτος πρόεδρος του κόμματος ήταν ο Fazli Veliu, ο οποίος καταγόταν από το χωριό Zajas, κοντά στο Kicevo στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία. Ήταν ο πνευματικός ηγέτης και συνιδρυτής του UCK στο Κόσοβο και έξι χρόνια αργότερα στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία (Raufert, 2003).

Πολιτικές και στρατιωτικές πρωτοβουλίες, πριν και κατά τη διάρκεια του πολέμου στον Κόσοβο, ενίσχυσαν τη μιλιταριστική ηγεσία του LPK και του UCK του Κοσσυφοπέδιου. Ο συσχετισμός αυτός, όμως, άλλαξε σημαντικά στις τοπικές εκλογές. Τα κόμματα που δημιουργήθηκαν από τον UCK, δηλαδή το PDK του Hashim Thaci's και το AAK του Ramush Haradinaj's, ηττήθηκαν παταγωδώς στις εκλογές. Η πλειοψηφία του αλβανικού πληθυσμού του Κοσόβου προτίμησε να εμπιστευτεί τις κρατικές και κοινωνικές δομές στον Ρουγκόβα. Η πολιτική ήττα της στρατιωτικής πτέρυγας στο Κόσοβο οδήγησε σε στρατηγικό επανασχεδιασμό (Rusi, 2004). Οι Zald και Ash (1996) υποστηρίζουν ότι οι οργανώσεις αλλάζουν ποικιλότροπα απέναντι σε εξωτερικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες αλλά και σε εσωτερικές διαδικασίες. Οι ηγέτες μεταβάλλουν τη στοχοθεσία των μελών της ομάδας άλλοτε προς μια ριζοσπαστικότερη και άλλοτε προς μια πιο συντηρητική κατεύθυνση.

Ο στόχος ήταν να επιτευχθεί μέσω της αποσταθεροποίησης μεγαλύτερη διαπραγματευτική ικανότητα του αλβανικού στοιχείου. Οι εθνοτικές οργανώσεις εισήγαγαν την κρίση στη χώρα οδηγώντας τη στα πρόθυρα εμφυλίου πολέμου με τον αλβανικό πληθυσμό να διεκδικεί πιο έντονα τα δικαιώματα που απολάμβανε κάτω από το κομμουνιστικό καθεστώς. Η ηγεσία του UCK δούλεψε, λοιπόν, για να διαμορφώσει ένα διεθνές προτεκτοράτο αλβανικών κοινοτήτων στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία. Το Κόσοβο ήταν το μοντέλο, ιδιαίτερα όσον αφορά τις στρατιωτικές τακτικές (Rusi, 2004). Η ένταση αυτή κορυφώθηκε με την αθρόα άφιξη Αλβανών από το Κοσσυφοπέδιο κατά τα χρόνια 1978 – 1981.

Το αλβανικό αποσχιστικό κίνημα επεκτάθηκε στη Δημοκρατία και επηρέασε τους Τσιγγάνους, Τούρκους και Μουσουλμάνους Σλαβομακεδόνες πολλοί εκ των οποίων δηλώθηκαν Αλβανοί στην απογραφή του 1981. Κατά το διάστημα αυτό η Γιουγκοσλαβική ασφάλεια έθεσε εκτός νόμου δύο αλβανικές αποσχιστικές οργανώσεις, οι οποίες δρούσαν στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία μοιράζοντας παράλληλα και αλυτρωτικά κείμενα ιδίως στις δυτικές επαρχίες.

Με το Dayton το θέμα του Κοσόβου με το μεγάλο ποσοστό αλβανοφώνων έμεινε ανεπίλυτο και έγινε μείζον θέμα στη διεθνή σκηνή, όταν ο Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσόβου (KLA) άρχισε να οργανώνει ένοπλη αντίσταση στο καθεστώς Milošević στα 1998. Η αδυναμία επίλυσης αυτού του θέματος προκάλεσε μια σειρά από διεθνείς διαβουλεύσεις, οι οποίες κυριάρχησαν στο Rambouillet Γαλλία στα 1999 και κατέληξαν στις αεροπορικές επιθέσεις του NATO το Μάρτιο.

ΚΡΟΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΕΡΒΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Οθωμανική περίοδος

Οι μεγάλης κλίμακας ταυτότητες γίνονται πιο σημαντικές όταν η πολιτική δραστηριότητα βασίζεται σε εθνικά χαρακτηριστικά. Σε αυτήν την περίπτωση οι ομάδες πρέπει να οργανωθούν εθνικά για να διεκδικήσουν αποτελεσματικά τους κρατικούς πόρους (Brubaker, 1996). Στο πλαίσιο αυτό έντονη εκπαιδευτική δραστηριότητα παρατηρείται στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας, η οποία έγινε το κέντρο του εθνοτικού ανταγωνισμού μέσω της διδασκαλίας και της προπαγάνδας (Benson, 2002). Κατά τον Brubaker (1996) ο εθνικισμός τείνει να αντανakλά τρεις μεγάλες κατηγορίες συλλογικής δράσης κινητοποιούμενες από εθνικές μειονότητες, εθνικά κράτη και εξωτερικές εθνικές πατρίδες. Αυτές οι τρεις μορφές εθνικισμού αποκλίνουν ανάλογα με το βαθμό διεκδίκησης πλήρους κυριαρχίας με τη μορφή της κρατικής οντότητας ή μερικής κυριαρχίας βάσει συλλογικής ταυτότητας. Η πιο συνήθης από αυτές τις μορφές αφορά τις διεκδικήσεις εθνικών μειονοτήτων μέσα ή ενάντια στις υπάρχουσες δομές.

Πολυάριθμες μυστικές οργανώσεις αναδύθηκαν, οι οποίες παρά τον κοινό στόχο της αποτίναξης του οθωμανικού ζυγού δρούσαν ανταγωνιστικά η μια απέναντι στην άλλη. Ανάμεσα στις πιο πειθαρχημένες και πολιτικά συνειδητοποιημένες ομάδες κάποιες φιλοδοξούσαν την ένωση με τη Βουλγαρία, ενώ κάποιες άλλες μεταξύ των οποίων και η Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση (IMRO – VMRO) επεδίωκαν αυτονομία. Αυτές οι διαστάσεις του πολιτικού περιβάλλοντος παρείχαν κίνητρα δράσης συμβάλλοντας στη διεύρυνση της διάχυσης της συγκρουσιακότητας. Η Σερβία για λόγους τακτικής για παράδειγμα υποστήριξε την καθοδηγούμενη από το IMRO αιματηρή εξέγερση του Ilinden (Ημέρα του Αγίου Ηλία) στις 2 Αυγούστου του 1903 ως απάντηση στη βουλγαρική υπεροχή.

Οι προσπάθειες των μεγάλων δυνάμεων να φέρουν την τάξη μετά την απομάκρυνση της οθωμανικής κυριαρχίας δεν απέτρεψαν τη βύθιση της περιοχής στο αίμα και τις λεηλασίες (Glenny, 2000). Κατά τη διάρκεια περιόδων κρατικής διαμόρφωσης, εξάλλου, το περιεχόμενο των εθνικών διεκδικήσεων συχνά τις φέρνει αντιμέτωπες με εθνικά κράτη που δεν έχουν πλήρως κερδίσει τους κατοίκους της διεκδικούμενης περιοχής. Τα αποτελέσματα εξαρτώνται από πολύπλοκες διαπραγματεύσεις μεταξύ αντιπάλων, εξωτερικών παραγόντων και δημιουργών εθνικών κρατών, οι οποίοι μπορεί να ενισχύουν τη μια ή την άλλη πλευρά. Οι κυρίως αλβανόφωνοι κάτοικοι στο Βιλαέτι του Κοσόβου, που δημιουργήθηκε με τη Συνθήκη του Βερολίνου, ενεπλάκησαν επομένως αναπόφευκτα στα επαναστατικά εθνικά κινήματα γύρω τους.

Ustaše / Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ

Ο Pavelić ίδρυσε την Ustaše, μια οργάνωση που ήταν αφιερωμένη στη χρήση όλων των αναγκαίων μέσων, συμπεριλαμβανομένης της τρομοκρατίας, για την επίτευξη του στόχου δημιουργίας ανεξάρτητου Κράτους. Η οργάνωση αυτή ακολουθούσε το μοντέλο της Εσωτερικής Μακεδονικής Επαναστατικής Οργάνωσης και αποτελούσε το αποκορύφωμα των εθνικιστικών δράσεων του επικεφαλής της. Η καταδίκη του σε θάνατο για τις εθνικιστικές δραστηριότητές του ενάντια στο Γιουγκοσλαβικό κράτος ενίσχυσε τη θέση του ανάμεσα στους εθνικιστές. Οι οργανωτικοί πόροι που αντλούσε ο Pavelić ήταν η οικονομική υποστήριξη και προστασία της ιταλικής κυβέρνησης, της οποίας τις φασιστικές αντιλήψεις υιοθέτησε στα τέλη της δεκαετίας του 30' αλλά και η υποστήριξη της Ουγγαρίας, η οποία παραχώρησε μια περιοχή με την ονομασία Janka Puzta για την εκπαίδευση των ενόπλων

ομάδων της οργάνωσης Ο Pavelić είχε ακόμη την πλήρη υποστήριξη Κροατών μεταναστών όπως του Perčec και του Ivan Perčević, ενός πρώην αντισυνταγματάρχη της Αυστροουγγαρίας. (Tomasevich, 2000) Ποιο ήταν το πορτρέτο των υποκειμένων που στρατολογήθηκαν στους κόλπους της οργάνωσης;

Τα πρώτα χρόνια η Ustashe ήταν μια εξαιρετικά μικρή οργάνωση που δεν είχε μαζικό χαρακτήρα αλλά αποτελούσε έναν πυρήνα, του οποίου ο κεντρικός στόχος ήταν να προκαλέσει αστάθεια μέσω της βίας. Όσοι γίνονταν μέλη των στρατοπέδων ήταν μέλη μιας μαχόμενης ελίτ με 600 περίπου μέλη στις αρχές του 1934. Φορούσαν γκρι στολή και καπέλα που έμοιαζαν με τα σερβικά στρατιωτικά. Ήταν όμως ειδικά σχεδιασμένα για να καλύπτουν το πρόσωπο του στρατιώτη και ήταν ραμμένο πάνω τους ένα μεταλλικό «U», το αρχικό της οργάνωσης. Τα μέλη της ηγεσίας προέρχονταν κυρίως από το μικρο αστικό περιβάλλον του Ζαγκρεμπ και από το Zagorje στην ενδοχώρα. Τα κατώτερα στελέχη της οργάνωσης ήταν όμως νέοι, αγρότες και εργάτες από τις φτωχότερες περιοχές της Κροατίας, ιδιαίτερα την ενδοχώρα της Δαλματίας. Το αγροτικό στοιχείο ήταν κεντρικό για την οργάνωση. Στην παράγραφο 12 των αρχών της Οργάνωσης, οι οποίες δημοσιεύτηκαν από τον Pavelić στα 1933 αναφέρεται ότι « οι αγρότες δεν είναι μόνο η βάση και η πηγή της ζωής μας αλλά και η ίδια η ύπαρξη του Κροατικού λαού... σε τελική ανάλυση όλος ο Κροατικός λαός απαρτίζει ένα ολόκληρο έθνος καθώς όσοι έχουν κροατικό αίμα έχουν στην επαρχία όχι μόνο τις ρίζες τους αλλά και μόνιμους οικογενειακούς δεσμούς. Η ιδεολογία αυτή ήταν απαραίτητη για τη στρατολόγηση μελών. Από πού προέρχονταν όμως οι οργανωτικοί πόροι;

Ο Pavelić περιέλαβε χαρακτηριστικά τρομοκρατίας στο πρόγραμμα της οργάνωσης γιατί ήθελε να προκαλέσει όσο μεγαλύτερη βλάβη γινόταν στη Γιουγκοσλαβία. Έστησε στρατόπεδα εκπαίδευσης στην

Ιταλία και την Ουγγαρία στρατολογώντας Κροάτες μετανάστες και συγκεκριμένα εργαζομένους στο Βέλγιο, τη Γαλλία και άλλες χώρες. Οι περισσότεροι πόροι της οργάνωσης αντλούνταν από την Ιταλική κυβέρνηση και από Κροάτες εργάτες, οι οποίοι ανήκαν σε οργανώσεις της Ustasha που στήθηκαν στη Δυτική Ευρώπη, την Αργεντινή των Καναδά και τις ΗΠΑ (Tomasevich, 2000, Misha, 1999)

Ο Μουσολίνι υποστήριζε τα στρατόπεδα εκπαίδευσης της Ustasha. Σε έναν Γάλλο διπλωμάτη στη Ρώμη είχε δηλώσει ότι « Η Γιουγκοσλαβία δεν υπάρχει. Είναι μια ετερογενής συνένωση, την οποία συνενώσατε στο Παρίσι »(Meštrović, 1961). Η βία που κυριάρχησε στα πρώτα τρία χρόνια της βασιλικής δικτατορίας έπειθε τον Μουσολίνι ότι ήταν μόνο θέμα χρόνου να πάψει η Γιουγκοσλαβία να υπάρχει. Όταν αυτό συνέβαινε, ο Μουσολίνι ήθελε να ήταν σίγουρος ότι θα ασκούσε έλεγχο πάνω στη Μεγάλη Κροατία, η οποία ήταν σίγουρος ότι θα αναδυόταν από τις στάχτες (Misha, 1999).

Οι επιχειρήσεις της Ustasha ενάντια στο Γιουγκοσλαβικό κράτος ξεκίνησαν σχεδόν αμέσως μετά την ίδρυση της οργάνωσης. Ανάμεσα στις δραστηριότητές τους η Ustasha ανέπτυξε δράση βάζοντας βόμβες σε τραίνα που κατευθύνονταν στη Γιουγκοσλαβία. Μερικές προκάλεσαν το θάνατο και σημαντικές υλικές ζημιές. Στο ρεπερτόριο δράσης της οργάνωσης εντάχθηκε και η υποκίνηση ένοπλων εξεγέρσεων. Το Σεπτέμβρη του 1932 μια μικρή εξέγερση έλαβε χώρα στη Lika, βορειοδυτικά της Κροατίας με τη βοήθεια μελών της οργάνωσης που εισήλθαν μυστικά στη χώρα μέσω της Ιταλίας. Οι Γιουγκοσλαβικές αστυνομικές αρχές κατέστειλαν την εξέγερση με ιδιαίτερα σκληρά μέτρα δίνοντας μεγάλη δημοσιότητα στο γεγονός και πιθανόν ενίσχυσαν το γόητρο της οργάνωσης (Tomasevich, 2000, Misha, 1999).

Στις 23 Μαρτίου 1929 ο Toni Schlegel, ο Κροάτης εκδότης της εφημερίδας Novosti και προσωπικός φίλος του βασιλιά Αλέξανδρου, δολοφονήθηκε από μέλος της κροατικής ασφάλειας. Σύμφωνα με τον Κροάτη συγγραφέα Josip Horvat η δολοφονία αυτή έδωσε το έναυσμα για την έναρξη τρομοκρατίας σε όλα τα επίπεδα. Ο βασιλιάς Αλέξανδρος έδωσε διαταγή σύλληψης μελών των κροατικών πολιτικών κομμάτων. Το αποτέλεσμα ήταν η δολοφονία του Βασιλιά Αλέξανδρου και του Γάλλου Υπουργού Εξωτερικών Louis Barthou στη Marseille στις 9 Οκτωβρίου 1934. Ο εκτελεστής Veličko Georgiev Kerin ήταν εκπαιδευτής στο στρατόπεδο Janka Puzsta της Ustasha. Οι δολοφονίες είχαν οργανωθεί από τον Vanke Mihailon του VMRO και τον Pavelic (Tomasevich, 2000, Glenny, 1999).

Στα 1941, όταν οι Κροάτες συνεργάτες των Γερμανών ναζί άρχισαν το έργο της κάθαρσης των Κροατικών περιοχών από τους Σέρβους. Η κροατική φασιστική οργάνωση, στην προσπάθεια δημιουργίας ενός ομοιογενούς καθολικού κράτους, εφάρμοσε συστηματικά την εγκληματική πολιτική που έγινε γνωστή με το μότο "προσηλυτισμός με τη βία του ενός τρίτου, εκδίωξη του ενός τρίτου και δολοφονία των υπόλοιπων" —πολιτική που οδήγησε πράγματι στο βίαιο προσηλυτισμό περίπου 350.000 Σέρβων και τη δολοφονία άλλων τόσων (Glenny, 1999, Krizman, 1980).

Cetnik- Partisans / Β' Παγκόσμιος

Κατά τη διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου η Γιουγκοσλαβία ήταν διαμελισμένη. Τμήματα της χώρας προσαρτήθηκαν στο Γερμανικό Ράιχ, η ακτή δόθηκε στην Ιταλία και το μεγαλύτερο μέρος της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας προσαρτήθηκε στη Βουλγαρία. Το Κόσοβο

δόθηκε στην Αλβανία και μικρά τμήματα στο βορρά ήρθαν στην ουγγρική δικαιοδοσία. Δύο «ανεξάρτητα» κράτη δημιουργήθηκαν - η Κροατία και η Σερβία – διοικούμενες από τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής (Misha, 1999).

Κατά τη διάρκεια του πολέμου δύο μεγάλες οργανώσεις δημιουργήθηκαν. Τα μέλη της μιας ομάδας – οι Chetnics ήταν βασιλικοί που πολεμούσαν για την αποκατάσταση της μοναρχίας στη Γιουγκοσλαβία και ανέπτυξαν δράση μόνο στα σερβικά τμήματα. Η άλλη οργάνωση – γνωστή ως Partisan είχε επικεφαλής τον Marshal Josip Broz Tito και ανέπτυξε δράση σε όλα τα εδάφη που αποτελούσαν εδάφη της Γιουγκοσλαβίας. Πολεμούσαν για μια νέα, διαφορετική Γιουγκοσλαβία. Αναγνωρίζοντας ότι το προηγούμενο συγκεντρωτικό κράτος δεν ήταν κατάλληλο για την ποικιλότητα των εθνών που περιέκλειε οι Παρτιζάνοι δήλωναν στα 1943 την πρόθεσή τους να οργανώσουν τη μελλοντική Γιουγκοσλαβία σε ομοσπονδιακή μορφή (Griffiths and Nerenberg, 2005).

Το Σεπτέμβρη του 1941, ο Τίτο εγκατέστησε το αρχηγείο του στη Δυτική Σερβία. Οι Παρτιζάνοι εξελίχθηκαν σε ιδιαίτερα αποτελεσματική πολεμική δύναμη και όπου και να πήγαιναν δημιουργούσαν διοικητικές δομές και προσπαθούσαν να διασφαλίσουν τη λειτουργία σε ικανοποιητικό βαθμό της τοπική οικονομία και ποικίλη κοινωνική ζωή. Αναγνώριζαν ότι ένας δυσαρεστημένος πολεμιστής είναι αναξιόπιστος πολεμιστής. Σε αντίθεση με τους Chetniks η ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος αφιέρωσε πολύ ενέργεια στην προπαγάνδα και στην ενίσχυση του ηθικού των πολεμιστών συχνά σε συνθήκες καταστροφής (Misha, 1999).

Παρόλα αυτά η υποστήριξη των Chetniks από τον αγροτικό πληθυσμό της Σερβίας ήταν πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη των Κομμουνιστών. Ποιος όμως θα ηγείτο το αγώνα ενάντια στους Γερμανούς; Ο Mihailovic, αρχηγός των Chetniks, αρνήθηκε την πρόταση του Τίτο για συνεργασία σκεπτόμενος ότι ο Τίτο θα του εκχωρούσε τον

στρατιωτικό έλεγχο, όταν θα ανακτούσε τον πολιτικό. Οι Παρτιζάνοι όμως αποδείχθηκαν πιο αποτελεσματικοί από τους Chetniks γιατί χρησιμοποιούσαν πιο αποτελεσματικές τακτικές. Δεν ανήκαν σε κάποια συγκεκριμένη περιοχή και έτσι ακολουθούσαν υπάκουα σε όποια περιοχή τους υποδείκνυε η ηγεσία. Αμύνονταν και προετοίμαζαν τη Σοσιαλιστική Επανάσταση. Αντίθετα οι Chetniks ήταν προσκολλημένοι σε συγκεκριμένες περιοχές και επιδίωκαν τη βιολογική επιβίωση του Σερβικού έθνους και τη δημιουργία της Μεγάλης Σερβίας (Griffiths and Nerenberg, 2005).

Το καλοκαίρι του 1941, η ένταση μεταξύ Παρτιζάνων και Chetniks στη δυτική Σερβία μεγάλωσε. Η δυσπιστία μεταξύ τους οδήγησε σε σημαντική ένοπλη εξέγερση τον Οκτώβριο. Ο Χίτλερ αντελήφθη τη σπουδαιότητα της συμπλοκής γιατί προκαλούσε εμπόδια στις επικοινωνίες. Ένα μήνα αργότερα εξέδωσε διαταγή, κατά την οποία ένα εκατομμύριο Σέρβοι θα θανατώνονταν για το θάνατο ενός Γερμανού και πενήντα για έναν τραυματισμό Γερμανού. Στα μέσα Οκτώβρη ενωμένη στρατιωτική δύναμη Chetniks και Παρτιζάνων έστησε παγίδα σε 2.200 Γερμανούς φρουρούς στη μικρή πόλη Kraljevo, τους οποίους και πυροβόλησαν από το εσωτερικό της πόλης. Οι σφαγές που ακολούθησαν από τη Wehrmacht δεν εμπόδισαν τον εμφύλιο μεταξύ των δύο αντίπαλων ομάδων (Misha, 1999).

Οι Παρτιζάνοι του Τίτο κέρδισαν διεθνή αναγνώριση που τους ενδυνάμωσε εσωτερικά. Με πολύ μικρή βοήθεια από τα Συμμαχικά Στρατεύματα κατάφεραν να απελευθερώσουν όλα τα εδάφη της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Στις 29 Νοέμβρη του 1945 η χώρα ανακηρύχθηκε σε « Ομόσπονδη Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας » και το Σύνταγμά του 1946 της έδωσε Ομοσπονδιακή μορφή (Griffiths and Nerenberg, 2005)

Γιουγκοσλαβία

Η σταλινιστική εθνοτική πολιτική, η οποία κωδικοποιήθηκε στο Γιουγκοσλαβικό Σύνταγμα του 1946, οδήγησε στην ειρήνευση την περιοχή. Επιπλέον πάγωσε θέματα όπως το καθεστώς του Κοσόβου και δεν έδωσε επαρκείς απαντήσεις σε σημαντικά ερωτήματα όπως το ζήτημα των μειονοτήτων στην Krajina. Η περίοδος μεταξύ των ετών 1945-1985 ήταν η πιο ειρηνική που γνώρισε η περιοχή τα τελευταία διακόσια χρόνια. Το τέλος του Κομμουνισμού έφερε μαζί του την κληρονομιά της πολυεθνικότητας και τη στροφή της ελίτ των Κομμουνιστών στον εθνικισμό. Η μετάβαση από τον Κομμουνισμό στον εθνικισμό είχε σημαντικές συνέπειες για την περιοχή καθώς οι μεγαλύτερες εθνοτικές ομάδες ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για τη ρύθμιση των συνόρων και το καθεστώς των μειονοτήτων. (Carmichael, 2002)

Οι δομικές αλλαγές που προήλθαν από την πτώση του Γιουγκοσλαβικού Κομμουνιστικού Κόμματος προκάλεσαν διλήμματα ασφαλείας. Την πτώση του Γιουγκοσλαβικού Κομμουνιστικού Κόμματος υπήρχε φόβος ότι θα ακολουθούσε η σερβική ηγεμονία. Κάνοντας χρήση του ελέγχου πάνω στα μέσα μαζικής ενημέρωσης ανέσυραν αιματηρές ιστορίες και διέδωσαν ψέματα για να καταβάλουν με φόβο τους υποστηρικτές τους. Στην ουσία το άτομα κινητοποιούνταν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα των ελίτ μέσω του φόβου (Benson, 2004).

Στα 1971 το Κροατικό Κομμουνιστικό Κόμμα είχε απαλλαγεί από ηγέτες που επεδίωκαν μεγαλύτερη αυτονομία (Posen, 1993). Οι επικεφαλής της κροατικής ηγεσίας έκριναν αναγκαία την απόσχιση παρά τις ελλιπείς στρατιωτικές προετοιμασίες φοβούμενοι την αιφνιδιαστική επίθεση του γιουγκοσλαβικού στρατού. Οι Σέρβοι από την άλλη, ιδιαίτερα όσοι ζούσαν στην Krajina, δεν ήταν πρόθυμοι να συγκρουστούν με τους Κροάτες γείτονές τους αλλά εξωθήθηκαν προς τη συγκρουσιακή δράση

από την παρουσία και τις στρατηγικές εξωτερικών Σέρβων εξτρεμιστών. Στην Krajina οι σχέσεις ήταν καλές μέχρι την άνοιξη του 1991, όταν τα γεγονότα οδήγησαν σε ταχεία πόλωση. Ο πρόσφατα εκλεγμένος Tudjman, η προπαγάνδα και η παρουσία Σέρβων εθνικιστικών παραστρατιωτικών ομάδων προκάλεσαν πανικό στους Σέρβους της Krajina.

Οι μέσοι Σέρβοι κινητοποιήθηκαν από το κλίμα φόβου που επικρατούσε, την ελίτ και τις παραστρατιωτικές οργανώσεις. Παρόλα αυτά υπάρχουν κάποια στοιχεία στον Κροατοσερβικό πόλεμο που εκτείνονται πέραν του φόβου και ιδιαίτερα όσον αφορά το δίλημμα της ασφάλειας. Σε αυτές τις συνθήκες οι προσπάθειες της άλλης πλευράς αντιμετωπίζονται περισσότερο ως απειλητικές και προσβλητικές παρά ως αμυντικές. Όταν κάποιος καθοδηγείται από τον φόβο, ο στόχος είναι είτε να υπερασπίσει τον εαυτό του είτε να διευθετήσει τις διαφορές. Οι ενέργειες της νεοεκλεγείσας κυβέρνησης του 1990 ακολούθησαν την πρώτη κατεύθυνση. Σε αυτή τη φάση εξάλλου οι οργανώσεις που εκπροσωπούσαν τις εθνοτικές διεκδικήσεις ήταν τα πολιτικά κόμματα και οι παραστρατιωτικοί.

Τον Ιούλιο του 1990 η παραδοσιακή κοκκινόμαυρη σκακιέρα sahonnika, το παραδοσιακό σύμβολο της Κροατίας, αντικατέστησε το εμβληματικό κόκκινο αστέρι της γιουγκοσλαβικής σημαίας. Οι Σέρβοι ταύτισαν, έτσι, το sahonnika με το κράτος της Ustaše του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Εξάλλου όσοι δρόμοι και δημόσιοι χώροι είχαν βαπτιστεί από θύματα του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου πήραν ονόματα προσωπικοτήτων που σχετιζόνταν με το προ-χιτλερικό καθεστώς του Pavelić. Επιπλέον, το συνταγματικό καθεστώς της Κροατικής σερβικής μειονότητας υποβιβάστηκε από συντακτικό έθνος σε εθνική μειονότητα. Στις αρχές του 1991 οι Σέρβοι απομακρύνθηκαν από

την αστυνομία, την εκπαίδευση και την υγεία ακόμα και από κάποιες ιδιωτικές εταιρείες.

Η άνοδος του Milosevic αναπόφευκτα αφύπνισε τις κροατοσερβικές εντάσεις μειώνοντας το κόστος δράσης της συγκεκριμένης εθνοτικής ομάδας. Κατά τον Berejikian (1992) το εν δυνάμει κόστος αδράνειας των συλλογικών υποκειμένων είναι ισχυρότερο του κόστους δράσης. Στις εθνικές συγκρούσεις το κόστος αδράνειας κυριαρχεί τις περισσότερες φορές καθώς οποιαδήποτε απειλή ενάντια στην ιδέα του έθνους είναι ισχυρή κινητήριο δύναμη που υπερισχύει το αντίπαλο πόλου, δηλαδή του κόστους δράσης. Ακόμη και αν η αιτία της ανάπτυξης εθνικιστικής συγκρουσιακής δράσης είναι ιμπεριαλιστική, προέρχεται δηλαδή έσωθεν της εθνότητας, η αφορμή έναρξης των επεισοδίων παρουσιάζεται ως έξωθεν απειλή.

Στα χρόνια μεταξύ 1991 και 1999 ο πόλεμος και οι γενοκτονίες άλλαξαν τον ανθρώπινο χάρτη στην Κροατία, τη Σερβία, τη Βοσνία και το Κόσοβο. Η αιτία αυτών πολέμων ήταν η δυσαρέσκεια των σερβικών κοινοτήτων σε όλες τις περιοχές για την αποσύνθεση του Κομμουνιστικού Κράτους και την απώλεια της προστασίας τους από το Βελιγράδι. Αυτούς τους φόβους χρησιμοποίησε ο Slobodan Milošević για να κερδίσει δύναμη κινητοποιώντας τους Σέρβους του Κοσόβου στα 1987. Η γενική ανομία και οι πόλεμοι στην Κροατία και τη Βοσνία μεταξύ των ετών 1991-1995 οδήγησαν σε ένα αστυνομικό καθεστώς στο οποίο οι παραστρατιωτικές οργανώσεις κυριαρχούσαν (Carmichael, 2002). Παραστρατιωτικοί και ένοπλες ομάδες του πρώην Γιουγκοσλαβικού Λαϊκού Στρατού μεταφέρθηκαν από την Κροατία στη Σερβία με καταστροφικές συνέπειες.

Στο Κόσοβο τον Μάη του 1998 ο Milošević άρχισε διαπραγματεύσεις με τον Ibrahim Rugova για το μελλοντικό καθεστώς με αντάλλαγμα την άρση του εμπάργκο απαγόρευσης επενδύσεων από τους Δυτικούς. Όταν οι διαπραγματεύσεις απέτυχαν άρχισε στρατιωτική επίθεση εναντίον του

αποσχιστικού Απελευθερωτικού Στρατού τον Αύγουστο του 1998. Η σύγκρουση προκάλεσε την απώλεια εκατοντάδων ανθρώπων και 200.000 πολιτικούς πρόσφυγες. Οι Νατοϊκοί βομβαρδισμοί εντάθηκαν για την αποτροπή «εθνοκάθαρσης» του αλβανικού πληθυσμού από τους Σέρβους. Το ερώτημα που προκύπτει είναι κατά πόσον η δυτική ανάμειξη ενίσχυσε με κάποιον τρόπο την εκδήλωση ακραίας εθνικιστικής δράσης είτε από παραστρατιωτικές οργανώσεις είτε από εθνικούς ηγέτες.

Ο ρόλος της Δύσης στην ενίσχυση των εθνικιστικών οργανώσεων

Το ερώτημα που αναδύεται, με καταλύτη το Κόσοβο, είναι τι προκύπτει για την υφή, για την ποιότητα της δημοκρατίας στη Δύση; Η έννοια της 'κοινωνίας πολιτών' προτάσσεται ως γνωστόν από τη Δύση τη δεκαετία του 1980 σε αντιδιαστολή με την κρατικοποιημένη κοινωνία του υπαρκτού σοσιαλισμού: τα βασικά της συστατικά: η ελεύθερη αγορά και οι αυτόνομες επιχειρηματικές μονάδες, τα ανεξάρτητα επικοινωνιακά μέσα, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (NGOs), τα ανθρώπινα και εθνοτικά δικαιώματα στην αυτοοργάνωση και αυτοδιάθεσή τους (πάντα σε αντιδιαστολή με την ολοκληρωτική επιβολή του κράτους επί του ατόμου και των οργανώσεών του). Πρόκειται για όλα τα σημαντικά κεκτημένα μιας δημοκρατικής ευρωπαϊκής δυτικής παράδοσης που φυσικά και δεν αμφισβητούνται (Πεσμαζόγλου, 2000).

Αυτό που κρίνεται είναι ο έκδηλος δυτικός ναρκισσισμός σε κάθε διδασκαλία, σε κάθε λόγο περί κοινωνίας πολιτών όπως επίσης και ο συναφής ακκισμός για τις ανεξάρτητες από το κράτος 'ΜΗ Κυβερνητικές Οργανώσεις'. Τι προκύπτει στον καθρέφτη του Κοσόβου; Σειρά δυτικών και διεθνών NGOs να μετατρέπονται από 'μη Κυβερνητικές' σε υπερκυβερνητικές ή σε Νατοϊκότερες των Νατοϊκών. Παρουσιάζεται η

αμφίσημη λειτουργία ανθρωπιστικών οργανώσεων και NGOs που παρακολουθούσαν από κοντά την κατάσταση των πραγμάτων ως προς τα ανθρώπινα και εθνικά δικαιώματα, ιατρικών NGOs όπως οι 'Γιατροί χωρίς Σύνορα', ειρηνόφιλες οργανώσεις, περιβαλλοντικά κινήματα και πράσινα κόμματα. Λειτουργήσαν αμφίσημα καθόσον από τη μια, όπως λέγεται στήριξαν τους Αλβανούς Κοσοβάρους στη διάρκεια των φοβερών διωγμών τους από τον σερβικό στρατό και τους Σέρβους παραστρατιωτικούς, αλλά από την άλλη κακώς αδιαφόρησαν για συναφή με το αντικείμενο των ενδιαφερόντων τους ζητήματα που προέκυψαν από τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς ενάντια στους Σέρβους (εγκλήματα πολέμου) (Πεσμαζόγλου, 2000).

Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται είναι κατά πόσο σε περιόδους κρίσης είναι δυνατόν να παραβλέπονται ή/και να καταστρατηγούνται διεθνείς νόμοι, εσωτερικά συντάγματα, διεθνώς συμπεφωνημένες διαδικασίες και θεσμοί υλοποίησής τους; Τι απεκάλυψε λοιπόν το Κόσοβο; Την παραβίαση σε όλα τα επίπεδα και τα πεδία της εσωτερικής και διεθνούς έννομης τάξης. Επισημαίνεται πως το διπλά τραγικό στο Κόσοβο είναι πως η επίκληση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ήταν προσχηματική, όχι επειδή δεν είχαμε ένα καθεστώς βίαιων εθνοκαθαρτικών πρακτικών αλλά επειδή ακριβώς είχαμε ήδη μια κόλαση στην οποία επικάθισε μια άλλη (εκείνη των βομβαρδισμών). Ο κίνδυνος, λοιπόν που διαγράφεται είναι η διαχείριση και πατρωνία ενός ευρύτατου φάσματος δικαιωμάτων, θρησκευτικών ελευθεριών, περιβαλλοντικών ζητημάτων και τρομοκρατικών ενεργειών, σύμφωνα με τις κατά περίπτωση ερμηνείες που θα δίδονται να εξυπηρετούν τα συμφέροντα του ισχυρότερου (Πεσμαζόγλου, 2000).

Ζ. ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Αντιπροσωπευτική της τεράστιας σημασίας που αποδίδεται στην ανάλυση λόγου και ιδεολογίας είναι η άποψη του Alberto Melucci (1996) ότι "η πράξη του ονοματισμού αποτελεί καθοριστικό παράγοντα συγκρότησης της κοινωνικής ζωής". Ο όρος "ιδεολογία" αναφέρεται, ωστόσο, κατά βάση σε λειτουργίες αναπαραστατικές: στους τρόπους με τους οποίους τα κινηματικά υποκείμενα παρουσιάζουν (αφηγούνται) τον εαυτό τους, τις επιδιώξεις τους και τους αντιπάλους τους (Touraine 1977, Melucci 1996). Οι ιδεολογικές δράσεις, από τις βασικότερες μέριμνες των κινηματικών ηγεσιών, (α) οροθετούν την κινηματική συλλογικότητα, (β) περιγράφουν την ανεπιθύμητη κατάσταση πραγμάτων που καθιστά τη διεκδικητική δράση αναγκαία και (γ) συνδέουν τα άμεσα κινηματικά αιτήματα με γενικά αποδεκτές, πανανθρώπινες αρχές (Seferiadis, 2006).

Ο Melucci υποστήριξε ότι η ιδεολογία καλείται και πάλι να επιτελέσει δύο βασικές λειτουργίες: (1) η πρώτη συνίσταται στην εσωτερική ομογενοποίηση του κινήματος μέσω της επεξεργασίας πρακτικών κανόνων δράσης, και της δημιουργίας κινηματικής ηθικής. (2) η δεύτερη λειτουργία είναι στρατηγική και στοχεύει σε βελτίωση της θέσης του κινήματος στην κοινωνία. Βασική τεχνική είναι η συστηματική υπονόμηση των αντιπάλων, στους οποίους αποδίδονται ευθύνες τόσο για την "αρνητική συγκυρία" όσο και για τυχόν επιπτώσεις των διεκδικητικών δράσεων (Seferiadis, 2006).

Οι φαινομενολόγοι δείχνουν να θεωρούν τις δυνατότητες του ιδεολογικού λόγου τεράστιες. Εκτιμούν πως το συμβολικό εγχείρημα (ως απόπειρα ανασκευής των βασικών νοηματοδοτήσεων της πραγματικότητας) συνιστά πολιορκητικό κριό για την αποκάλυψη του αυθαίρετου χαρακτήρα της εξουσίας. "Και είναι αρκετό να δομηθεί η

πραγματικότητα με διαφορετικές λέξεις ώστε το μονοπώλιο της εξουσίας να αρχίσει να παραπαίει", έγραψε ο Melucci (1996: 358). Σε κάθε περίπτωση, και παρά τα όποια προβλήματα, οι φαινομενολόγοι επισημαίνουν μια ειδική κινηματική λειτουργία που οι πιο εμπειρικά προσανατολισμένοι συνάδελφοί τους μάλλον υποτιμούν: την πρόκληση της συμβολικής επανομογενοποίησης των ανθρώπινων ταυτοτήτων εναντίον αυταρχικών εξουσιών (Seferiadis, 2006).

Η φαινομενολογική άποψη για τη σημασία του ιδεολογικά φορτισμένου λόγου και της χρήσης του από τους ηγεστές φαίνεται ότι είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την εξέταση των γιουγκοσλαβικών εθνικισμών έτσι όπως αποτυπώνονται στον πολιτικό λόγο των πρωταγωνιστών των Σερβο-Κροατικών συγκρούσεων. Ο ρόλος της ιδεολογίας κατά τον Melucci επιτελεί ιδιαίτερα στην περίπτωση των εθνικισμών τους σκοπούς της ομογενοποίησης των εθνικών ομάδων και της βελτιστοποίησης της θέσης τους υπονομεύοντας τον αντίπαλο που ευθύνεται για την αρνητική τροπή των πραγμάτων.

Κατά τη δημιουργία αξιακών πλαισιώσεων στο κάλεσμα αναβίωσης του έθνους στο τέλος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας επιχειρήθηκε η ένταξη συμβόλων με συγκινησιακό περιεχόμενο για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή αποτελεσματικότητα ως προς την επίδρασή τους στην εθνική ομάδα (Tarrow, 1998). Ο σερβικός εθνικισμός ως προς το περιεχόμενό του ήταν στρατιωτικός και ορθόδοξος συνδεδεμένος με μυθοποιητικές ιστορίες που εξύψωναν την πληρότητα της αυτοκρατορίας κάτω από την ηγεσία του Στέφανου Ντουςάν (1331-55)(Benson, 2004). Ο εθνικισμός που χτίστηκε, επιπλέον, γύρω από την ήττα στο Κόσοβο καλλιέργησε μια κουλτούρα γύρω από θέματα εξαγνισμού και εκδίκησης.

Οι πλαισιώσεις αυτές του εθνικού κινήματος απετέλεσαν μια μορφή επικοινωνιακής διαδικασίας. Μέσα στα όρια της ανθρώπινης αντίληψης περί πραγματικότητας, η θέαση των γεγονότων μπορεί να

πλαισιωθεί ποικιλότητα αποδίδοντας ευθύνη με διάφορους τρόπους. Κατά αυτόν τον τρόπο τα μέλη της εθνότητας χτίζουν μέσω των αξιακών πλαισιώσεων τη δική τους αντίληψη για το έθνος τους γύρω από τα ιστορικά γεγονότα. Τα μέλη της εθνότητας που ανέγνωσαν την ήττα στο Κόσοβο στα πλαίσια αυτά σαν ανάγκη εξαγνισμού ήταν πιο πιθανόν να οδηγηθούν σε εθνικιστική δραστηριότητα. Κατά συνέπεια και οι στόχοι του σερβικού εθνικισμού συμπεριλάμβαναν την ανάκτηση του Κοσόβου και άλλων παλαιότερων εδαφών και την ένωση όλων των Σέρβων σε ένα ενιαίο κράτος.

Η σερβικότητα ήταν αντιμέτωπη, όμως, και με τις απειλές ενός πολιτικού τοπίου αντιπαλοτήτων ανάμεσα σε εμπόλεμες αυτοκρατορίες και έχρηζε ενδυνάμωσης. Ποιος ήταν ο ρόλος του λόγου της ελίτ στην ενίσχυση του εθνικού ιδεώδους;

Η ελίτ άρχισε να κάνει συστηματικά την εμφάνισή της στα 1844 υπό τον Σέρβο πολιτικό Pija Garašanin, ο οποίος δημοσίευσε το κείμενο Načertanije, μια επιτομή του σερβικού επεκτατισμού, για τη μελλοντική μεγάλη Σερβία, η οποία περιελάμβανε το Κόσοβο, τη βόρειο Αλβανία, τη Βοσνία Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο, τη Μακεδονία και τη Vojvodina.

Η ελίτ στην Κροατία-Σλοβενία ανέπτυξε παρόμοια δράση, αν και σε αντίθεση με την κατάσταση στη Σερβία και τη Βοσνία η οθωμανική κυριαρχία ήταν πάντοτε περισσότερο αδύναμη. Οι Κροάτες εμφανίζονται σαν μια οργανωμένη, ανεξάρτητη κοινότητα το 10^ο αιώνα αλλά όταν η τύχη τους αναμείχθηκε με την Ουγγαρία, στον βασιλιά της οποίας προσφέρθηκε το στέμμα της Κροατίας στα 1102, εγκαινιάστηκε μια σύνδεση που διήρκησε πάνω από 800 χρόνια καταστέλλοντας την εξέλιξη της κροατικής εθνικής ταυτότητας. Η ουγγρική πολιτική αφομοίωσης χτύπησε τον κροατικό εθνικισμό, του οποίου οι ρίζες αναφέρονταν στην ιδέα ενός αριστοκρατικού κροατικού έθνους (Pearson, 1983). Πώς λοιπόν

αρθρώνεται στον λόγο των σύγχρονων πολιτικών ηγετών η εθνικιστική ιδεολογία ;

Όπως πολλοί σύγχρονοί του ο Karadzic, για παράδειγμα, είχε ιστορικές γλωσσικές και φυλετικές απόψεις πάνω στην έννοια του έθνους. Δήλωνε ότι υπήρχαν πέντε εκατομμύρια άνθρωποι που μιλούσαν την ίδια γλώσσα stokavski αλλά ήταν διαιρεμένοι από τα θρησκευτικά τους πιστεύω. Προσέθετε « μόνο τα τρία εκατομμύρια ορθοδόξων θεωρούν τους εαυτούς τους Σέρβους.... (οι Μουσουλμάνοι) πιστεύουν ότι είναι αληθινοί Τούρκοι και αποκαλούν έτσι τους εαυτούς τους παρά το ότι λιγότερο από το ένα τοις εκατό ανάμεσά τους γνωρίζει Τούρκικα.» Η οπτική του για τη Σερβικότητα συνέδεε αντιλήψεις για τα αρχέγονα έθνη με την Ερντεριανή γλωσσική συνείδηση. Στο μυαλό του και τα πέντε εκατομμύρια ήταν Σέρβοι είτε το γνώριζαν είτε όχι. Ήταν όμως ένας από τους πρώτους συγγραφείς που χρησιμοποίησαν τη λέξη κάθαρση (ocistiti) με τους χριστιανικούς επιτονισμούς της λυτρωτικής δύναμης του βαπτίσματος για την περιγραφή της σφαγής των Μουσουλμάνων στο Βελιγράδι στα 1806 (Bensie, 2004).

Στα 1990 η προπαγάνδα νομιμοποίησε πολλές εθνοποιητικές δραστηριότητες πολλές εξ αυτών βίαιες. Η Marjan Malesic και μια ομάδα ερευνητών αξιοποίησε 213 άρθρα από τη Σερβία και την Κροατία (μεταξύ Αυγούστου 1991 και Ιανουαρίου 1992). Μέσω ποσοτικής ανάλυσης σχημάτισαν πίνακες απεικονίζοντας τη συχνότητα μερικών όρων και θεμάτων που χρησιμοποιήθηκαν που χρησιμοποιήθηκαν από τα τοπικά μέσα ενημέρωσης σε κάθε χώρα. Στην Κροατία η ομάδα εντόπισε συχνή αναφορά μεταφορών που σχετίζονται με την πατρίδα, οι οποίες βασιζόνταν σε σχήματα λόγου που αφορούσαν το κροατικό αίμα και έδαφος. Τα μέσα περιέγραφαν τις δραστηριότητες της κυβέρνησης και των κροατικών δυνάμεων σαν ενέργειες που στόχευαν στην ειρήνευση και αντιδρούσαν στις κατηγορίες εναντίον του Tudjman για φασισμό.

Παρόμοια θεματολογία εντοπίστηκε και στο σερβικό τύπο, ο οποίος έδινε έμφαση στην αμυντική φύση των κρατικών ενεργειών. Ο Tudjman συχνά αποκαλείτο φασιστής, ενώ συνεχώς δινόταν βαρύτητα στη καταδίωξη των Σέρβων στην Κροατία. Τα ερευνητικά συμπεράσματα κατέληξαν στο ότι οι επικοινωνίες σε ανώμαλες και ακραίες συνθήκες χαρακτηρίζονται από γενικεύσεις οι οποίες συνδυάζονται με συναισθηματικά φορτισμένα στερεότυπα, τα οποία ενέχουν ισχυρή δύναμη κινητοποίησης. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης επιτέλεσαν το ρόλο της πολιτικής προπαγάνδας και της διασποράς πολεμικού κλίματος ακολουθώντας πολιτικές εντολές (Mc Donald, 2002).

Κροατικός πολιτικός λόγος

Οι Κροάτες προπαγανδιστές εστίαζαν τις περισσότερες από τις επιθέσεις τους στη Σερβία, η οποία είχε ως στόχο να εισχωρήσει και καταλάβει το ένα τέταρτο της νέας ανεξάρτητης χώρας τους. Οι κροατικές ιστορικές αποτιμήσεις συχνά περιείχαν τον εξορκισμό της Μεγάλης Σερβίας – η οποία απεικονιζόταν σαν ο δαιμονικός επεκτατικός, καταστροφικός Άλλος, ο οποίος είχε ως στόχο να εισχωρήσει, να σκλαβώσει και να αφανίσει τον Κροατικό λαό. Υποτίθεται ότι από την εποχή του σχίσματος μεταξύ ορθοδόξων και καθολικών οι Κροάτες ήταν αντιμέτωποι με τη Σερβική επιθυμία αφανισμού μικρών και ειρηνικών λαών.

Άλλες ιστορικές φάσεις που χρησιμοποιούσε ο κροατικός προπαγανδιστικός λόγος ήταν ο 19^{ος} αιώνας, όταν τα ιδανικά της Μεγάλης Σερβίας είχε πραγματοποιηθεί με το σχηματισμό της Πρώτης Γιουγκοσλαβίας μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Άλλοι σημαντικοί μύθοι που κυριάρχησαν ήταν το ιδανικό της «Antemurale Christianitatis», η

άποψη δηλαδή ότι η Κροατία αποτελεί την προφυλακή του ευρωπαϊκού πολιτισμού στο ανατολικά. Σε αυτόν τον διαχωρισμό οι Σέρβοι συχνά παρουσιάζονταν σαν λαός χαμηλότερου επιπέδου με «ασιατική» νοοτροπία, ιδιαίτερα φυλετικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά και διαφορετικές γλωσσικές και πολιτιστικές μορφές ταυτότητας. Οι διαφοροποιήσεις αυτές στήριζαν τα κροατικά επιχειρήματα, κατά τα οποία οι Σέρβοι ήταν πιο οπισθοδρομικοί, βάρβαροι και πολεμοχαρείς. Αυτά τα έμφυτα ή πρωτόγονα χαρακτηριστικά προβλήθηκαν ως η αιτία της Γιουγκοσλαβικής κρίσης στους πολέμους που ακολούθησαν (Mc Donald, 2002) και εντοπίζονται με ακρίβεια στην προσωπικότητα και τον πολιτικό λόγο του επικεφαλής της κροατικής εθνότητας.

Και δεν μπορεί να υπάρξει επιστροφή στο παρελθόν, στην εποχή που οι Σέρβοι έσπειραν τον καρκίνο στην καρδιά της Κροατίας. Καρκίνο που κατέστρεφε το Κροατικό έθνος και που δεν επέτρεπε στον Κροατικό Λαό να είναι αρχηγός στο ίδιο του το σπίτι... και δεν επέτρεπε στην Κροατία να ζει μια ανεξάρτητη και κυρίαρχη ζωή σε αυτήν τη γη, τον μπλε ουρανό και την παγκόσμια κοινότητα των κυρίαρχων λαών... Διώξαμε τους Σέρβους σε τρεις μέρες ... δεν είχαν ούτε την ώρα να πάρουν μαζί τους τα βρομερά τους λεφτά ή τα παντελόνια τους

(Λόγος του Προέδρου της Κροατίας Franjo Tudjman's στο "Freedom Train" Journey μετά την απέλαση 250,00 Σέρβων πολιτών από την Krajina)

Ο Tudjman φυλακίστηκε μετά το Κίνημα της Κροατικής Άνοιξης στα 1971 και αργότερα στα 1980. Ο Tudjman χρησιμοποίησε τον χρόνο που είχε περάσει στη φυλακή για να παρουσιάσει τον εαυτό του ως μάρτυρα του Κροατικού Έθνους και έγραψε εκτενώς για τις εμπειρίες του και το όραμά του για την Κροατία. Αποκηρύσσοντας τον Κομμουνισμό και υιοθετώντας τον Κροατικό Εθνικισμό έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής στην

κροατική διασπορά, η οποία και παρείχε την υλική υποστήριξη για την επάνοδο του εθνικιστικού ιδεώδους. Ο εντυπωσιακός πολεμικός έρμος και η υποστήριξη των μεταναστών ήταν σημαντική για την άνοδό του στον προεδρικό θώκο στα 1990. Ένας από τους χρηματοδότες, εξάλλου, ο Gojko Susak, πρώην Καναδός επιχειρηματίας, έγινε Υπουργός Άμυνας στην μετέπειτα κυβέρνηση (Mc Donald, 2002, Glenny, 1999). Στις 28 Φλεβάρη του 1989 στην πρώτη συνεδρίαση του Κόμματος του Tudjman διανοούμενοι της Maspok (του κινήματος της Κροατικής Άνοιξης) και εθνικιστές συνηγόρησαν υπέρ της αυξανόμενης αυτονομίας και φιλελευθεροποίησης της Κροατίας. Το κόμμα του Tudjman χρησιμοποιούσε αμερικάνου στυλ αφίσες και συνθήματα, τα οποία έμοιαζαν δυτικά και προοδευτικά αυξάνοντας την απήχηση του αρχηγού στο λαό.

Στον προεκλογικό αγώνα ενώ η επανάκτηση του Κοσόβου και της Vojvodina ήταν κεντρικά στη στρατηγική που ακολούθησε ο Milošević στις εκλογές, ο Tudjman έδωσε έμφαση στην προσάρτηση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης λέγοντας ότι η « Κροατία έχει το αφύσικο σχήμα ενός μήλου που κάποιος αφαίρεσε με δαγκωνιά ένα κομμάτι». Η εκλογική νίκη του αντικατόπτριζε με σαφήνεια αυτό που Tom Nairn (1977) είχε ορίσει σαν «λαϊκή επανάσταση» κατασκευασμένη από την ελίτ. Είτε πρόκειται όμως για « Tudjman-ισμό» είτε για Αντιγραφειοκρατική Επανάσταση του Milošević ο μύθος της λαϊκής κινητοποίησης ενάντια στην Κομμουνιστική Καταπίεση ήταν κομβικός για την επιτυχία του εθνικισμού. Ο Tudjman απηχούσε την ευρεία άποψη ότι από το 1970 τα περισσότερα από τα κροατικά τουριστικά κέρδη ιδιοποιούνταν από το Βελιγράδι. Μια ψήφος υπέρ του HDZ έμοιαζε με ψήφο για το τέλος της κομμουνιστικής κακοδιαχείρισης και της οικονομικής αφαιμάξης (Mc Donald, 2002).

Σερβικός Πολιτικός Λόγος

Σύντροφοι, συντρόφισσες. Σε αυτό το μέρος, σε αυτό το μέρος [επανάληψη] στην καρδιά της Σερβίας και το πεδίο του Κοσόβου, πριν έξι αιώνες, έλαβε χώρα μια από τις μεγαλύτερες μάχες. Όπως (όλα τα μεγάλα γεγονότα) [ασάφεια] πολλά ερωτήματα και μυστικά [ασάφεια]. Κάτω από τη δύναμη κοινωνικών γεγονότων αυτή η μεγάλη επέτειος των 600 χρόνων της μάχης του Κοσόβου λαμβάνει χώρα σε μια χρονιά κατά την οποία η Σερβία, μετά από πολλά χρόνια, μετά από δεκαετίες, ξανακέρδισε το κράτος της, την εθνική και πνευματική ακεραιότητά της. Επομένως, δεν είναι δύσκολο για μένα σήμερα να απαντήσω στο παλιό ερώτημα με το οποίο [ασάφεια]. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού της ιστορίας και της ζωής, μοιάζει ότι η Σερβία έχει, ειδικότερα αυτή τη χρονιά, το 1989, (?κερδίζει) την κρατική της οντότητα και αξιοπρέπεια και επομένως γιόρτασε ένα γεγονός του μακρινού παρελθόντος με μεγάλη ιστορική και συμβολική σημασία για το μέλλον. Σήμερα, είναι δύσκολο να ειπωθεί που είναι η ιστορική αλήθεια για τη μάχη του Κοσόβου και που ο μύθος.. (?Σήμερα) δεν έχει πια σημασία. Φορτωμένοι με πόνο και γεμάτοι ελπίδα, ο λαός (?συνήθιζε να υποφέρει και να ξεχνά), όπως, πάνω από όλα, όλοι οι λαοί στον κόσμο κάνουν, και [ασάφεια] ένδοξο ηρωισμό. Επομένως, είναι δύσκολο να ειπωθεί σήμερα κατά πόσον η μάχη του Κοσόβου ήταν ήττα ή νίκη του Σερβικού λαού..... οι απαντήσεις θα αναζητηθούν από την επιστήμη και το λαό. Το σίγουρο είναι ότι από τους περασμένους αιώνες μέχρι σήμερα η δυσαρμονία χτύπησε το Κόσοβο 600 χρόνια πριν. Αν χάσαμε τη μάχη ήταν όχι μόνο λόγω της ανωτερότητας και του πλεονεκτήματος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά και λόγω της διχόνοιας στην ηγεσία του Σερβικού κράτους εκείνη την περίοδο.

... Το έλλειμμα ενότητας θα συνεχίσει να κυριαρχεί στο Σερβικό λαό σαν ένας κακός δαίμονας καθ'όλη τη διάρκεια της ιστορίας του. Ακόμη και στον τελευταίο πόλεμο, η έλλειψη ενότητας και η καταπίεση οδήγησαν το Σερβικό λαό και τη Σερβία σε στιγμές αγωνίας, των οποίων οι συνέπειες από ιστορικής και ηθικής άποψης ξεπερνούν τη φασιστική βιαιότητα.

Τη Σερβία ποτέ δεν την κατοικούσαν μόνο Σέρβοι, Σήμερα περισσότερο από το παρελθόν μέλη άλλων λαών και εθνοτήτων κατοικούν εδώ. Αυτό δεν είναι μειονέκτημα για τη Σερβία. Είμαι βαθύτατα πεπεισμένος ότι είναι πλεονέκτημα.. Η εθνική σύνθεση των περισοτέρων χωρών σήμερα στον

κόσμο, ιδιαίτερα των αναπτυγμένων, αλλάζει προς αυτήν την κατεύθυνση.... Ο Σοσιαλισμός ιδιαίτερα όντας προοδευτικό και δημοκρατικό στοιχείο στην κοινωνία, δεν θα έπρεπε να επιτρέπει στους ανθρώπους να διαχωρίζονται με βάση την εθνική και θρησκευτική τους ταυτότητα. ...

Η Γιουγκοσλαβία είναι μια πολυεθνική κοινωνία, η οποία μπορεί να επιβιώσει μόνο κάτω από συνθήκες πλήρους ισότητας μεταξύ των εθνότητων που την απαρτίζουν. Η κρίση που χτύπησε τη Γιουγκοσλαβία οδήγησε σε εθνικούς διαχωρισμούς αλλά και κοινωνικούς, πολιτιστικούς, θρησκευτικούς και άλλους λιγότερο σημαντικούς. Ανάμεσα σε όλους αυτούς τους διαχωρισμούς, οι εθνικιστικοί αποδείχθηκαν οι περισσότερο δραματικοί. Η επίλυσή τους θα καταστήσει ευκολότερη την απομάκρυνση των διαχωρισμών και την εξομάλυνση των συνεπειών που προκάλεσαν....

Η μάχη του Κοσόβου περιέχει ένα ακόμα σπουδαίο συμβολισμό. Είναι το σύμβολο του ηρωισμού. Ποιήματα, χοροί και ιστορία έχουν αφιερωθεί σε αυτή. Ο ηρωισμός του Κοσόβου εμπνέει τη δημιουργικότητά μας για έξι αιώνες και δεν μας επιτρέπει να ξεχάσουμε ότι κάποτε ήμασταν γενναίοι και από τους λίγους που μπήκαν ανίκητοι στη μάχη.....

Τώρα , έξι αιώνες αργότερα, (? είμαστε πάλι σε)μάχες και (?φιλονικίες). Δεν είναι ένοπλες μάχες, αν και κάτι τέτοιο πια δεν μπορεί να αποκλειστεί. Παρόλα αυτά, χωρίς να έχει σημασία για τι είδους μάχες πρόκειται δεν μπορούν να κερδηθούν χωρίς να επιλυθούν, με γενναιότητα και αυτοθυσία, χωρίς τις μεγαλοπρεπείς αρετές που ήταν παρούσες εδώ στο Κόσοβο στο παρελθόν. Η κύρια μάχη μας τώρα αφορά την υλοποίηση της οικονομικής, πολιτικής, πολιτιστικής και γενικά της κοινωνικής ευημερίας, την εύρεση μιας πιο γρήγορης και πιο επιτυχημένης προσέγγισης σε έναν πολιτισμό στον οποίο οι άνθρωποι (θα μπουν στον 21 αιώνα). Γι' αυτή τη μάχη χρειαζόμαστε ηρωισμό, διαφορετικού βέβαια είδους, αλλά αυτό το θάρρος, χωρίς το οποίο τίποτα σημαντικό δεν μπορεί να επιτευχθεί, παραμένει αναλλοίωτο και επειγόντως απαραίτητο.

Έξι αιώνες πριν, Η Σερβία υπερασπίστηκε τον εαυτό της στη μάχη του Κοσόβου αλλά και την Ευρώπη. Η Σερβία ήταν εκείνη την εποχή το οχυρό που υπεράσπισε την Ευρωπαϊκή κουλτούρα, θρησκεία και γενικά την ευρωπαϊκή κοινωνία. Παρόλα αυτά, σήμερα μοιάζει όχι μόνο άδικο, αλλά και ιστορικά ανακριβές και εντελώς παράλογο να λέμε ότι η Σερβία ανήκει στην Ευρώπη. Η Σερβία ήταν κομμάτι της Ευρώπης ασταμάτητα, τώρα όπως και

στο παρελθόν, φυσικά με το δικό της τρόπο αλλά έτσι ώστε από ιστορικής σημασίας να μη στερείται αξιοπρέπειας.

(Λόγος Milošević , Κόσοβο, 28 Ιουνίου 1989 Μετάφραση στα αγγλικά BBC)

Copyright 1989 The British Broadcasting Corporation * Posted for Fair Use

Only

Ο Slobodan Milošević διαμόρφωσε την καριέρα του σαν ένας απρόσωπος γραφειοκράτης. Αν και είχε καταστήσει σαφή τα εθνικά του συναισθήματα, σχημάτισε τη δημόσια εικόνα του σαν υπερασπιστής του σερβικού λαού μια νύχτα στα τέλη Απριλίου του 1987. Μετά από μια σύγκρουση μεταξύ Σέρβων διαδηλωτών και της αλβανικής αστυνομίας του Κοσόβου, ο Milošević δήλωσε ότι κανένας δεν πρέπει να χτυπήσει αυτούς τους ανθρώπους. Παρά το αληθές περιεχόμενο αυτής της δήλωσης η φράση θεωρήθηκε ως εγγύηση ότι δεν θα επιτρεπόταν στους Αλβανούς να καταδιώξουν τους Σέρβους. Όπως αναφέρει ο Malcolm (2003) από εκείνη την ημέρα η πολιτική του διάσταση άλλαξε. Ο Stambolic απομακρύνθηκε στο τέλος του χρόνου από την πολιτική σκηνή και στην ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος ανήλθε ο Milošević.

Ο Milošević ανήλθε στην ηγεσία του Σερβικού Κομμουνιστικού Κόμματος στα 1986 κατά τη διάρκεια της κρίσης μεταξύ Κοσοβάρων και Σέρβων Ο Milošević προσπάθησε να δημιουργήσει μια περισσότερο συγκεντρωτική Γιουγκοσλαβία κάτω από τη σερβική κυριαρχία οδηγώντας σε έκρηξη αντισερβικών συναισθημάτων στην Κροατία και τη Σλοβενία και την αντίθεση των προέδρων των δύο δημοκρατιών Tujman και Kucan. Ο Milosevic δεν ήταν ούτε ο βασιλιάς Αλέξανδρος ούτε ο Τίτο. Το πιο ισχυρό του όπλο δεν ήταν ο στρατός, η μυστική αστυνομία ή το Κόμμα αλλά η ικανότητά του να προκαλεί μαζικές εξεγέρσεις, η αποκαλούμενη δηλαδή « επανάσταση κατά της γραφειοκρατίας ».

Αφού ο στόχος του Milosevic ήταν επαναφορά του συγκεντρωτισμού της εξουσίας, η στρατηγική του μπορούσε μόνο να λειτουργήσει με την ενίσχυση των τάσεων αυτών στο γιουγκοσλαβικό πολιτικό σύστημα. Ενθαρρύνοντας τις μαζικές διαδηλώσεις, ο Milosevic απομάκρυνε την ηγεσία των αυτονόμων δημοκρατιών του Κοσόβου και της Vojvodina και του Μαυροβουνίου τοποθετώντας στις θέσεις αυτές έμπιστα σε αυτόν πρόσωπα. Καθώς κάθε μία από τις οκτώ ομοσπονδιακές ενότητες ήλεγχε ουσιαστικά μία ψήφο βάσει του ομοσπονδιακού συστήματος του 1974, ο Milosevic είχε τώρα υπό τον έλεγχό του τις τέσσερις από τις οκτώ ψήφους. Μπορούσε, έτσι, να εμποδίζει κάθε ενέργεια που αντέβαινε στα σχέδιά του. Ίσως κάποια μορφή συνομοσπονδίας να έσωζε τη Γιουγκοσλαβία. Δεδομένης, όμως, της φύσης του Milosevic και των εθνικιστικών πεποιθήσεων των υποστηρικτών του ήταν πολύ μικρές οι πιθανότητες σχηματισμού συνομοσπονδίας. Κατά συνέπεια μόνο δύο πιθανές λύσεις παρέμεναν. Η αποδοχή της κεντρικής εξουσίας ή η ανεξαρτησία (Mc Donald, 2002).

Ενώ γενικά αποδίδεται στον Milošević η διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας και η κυριαρχία του εθνικισμού σαν κυρίαρχη ιδεολογία στη Σερβία σίγουρα δεν έδρασε μόνος του. Ενώ ο Milošević χρησιμοποίησε τον εθνικισμό σαν όργανο για να κερδίσει δύναμη στηρίχθηκε στην υποστήριξη πολλών «ιδεολόγων», οι οποίοι απετέλεσαν τη σερβική πολιτική διανόηση. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Σερβίας, δημοσιογράφοι, πολιτικοί, ακαδημαϊκοί, συγγραφείς και στρατιωτικοί ηγέτες συμμετείχαν στην άνοδο του στρατιωτικού εθνικισμού. Ενεργώντας ως η συνείδηση της Σερβίας παρείχαν την αναγκαία πνευματική βάση της πολιτικής του Milošević. (Mc Donald, 2002).

Προκειμένου, όμως, να θεμελιώσει την πολιτική του δύναμη ο ισχυρός άντρας της Σερβίας έπρεπε να είναι αρεστός και στα μη εθνοκεντρικά τμήματα του πληθυσμού και να προάγει μια πολύπλευρη

ιδεολογική στρατηγική. Αυτή ήταν πολύ αποτελεσματική στη συνένωση πολλών φαινομενικά αντίθετων δυνάμεων. Κατά τον Veljo Vujacic (1995) «Η ανάλυση του φαινομένου Milošević η οποία επικεντρώνεται μόνο στη διάσταση της έλξης που ασκούσε στο λαό κινδυνεύει να χάσει το νόημα. Αντίθετα ο συνδυασμός της έλξης που ασκούσε ο Milošević σε διαφορετικού τύπου υποστηρικτές βοηθά στην εξήγηση της επιτυχίας του. Γιουγκοσλαβία ενωμένη και Τιτοϊκή για τους Ορθοδόξους του Κόμματος και τους στρατιωτικούς, Σερβία για τους εθνικιστές, ανασυγκρότηση και αποκατάσταση για τους διανοούμενους, προστασία για τους Σέρβους του Κοσόβου, κοινωνική δικαιοσύνη για τους εργάτες και τους συνταξιούχους – αυτό ήταν το ισοδύναμο του Σέρβου ηγέτη στο απόφθεγμα του Λένιν "ψωμί, ειρήνη και γη"»(Mc Donald, 2002).

Επιπρόσθετα, το καθεστώς Milošević άλλαξε τη νομοθεσία των ΜΜΕ περιορίζοντας την ανεξάρτητη δημοσιογραφία. Νέες διατάξεις του Σερβικού Ποινικού Κώδικα, ειδικότερα το άρθρο 98 ποινικοποιούσε την κριτική στην κυβέρνηση ή την αμφισβήτηση των ηγετών της χώρας.

Κοινά στοιχεία στον πολιτικό λόγο Σέρβων και Κροατών

Στον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οι Σέρβοι και οι Κροάτες κατηγορούσαν ο ένας τον άλλο για συνεργασία με τους Ναζί κατακτητές και για συμμετοχή στο σχέδιο αφανισμού των Εβραίων της Γιουγκοσλαβίας με τη συμμετοχή στις οργανώσεις των Cetniks ή της Ustasha αντίστοιχα. Κάθε πλευρά ισχυριζόταν, επίσης, ότι είχε υποστεί

Ολοκαύτωμα στα χέρια του άλλου – οι Σέρβοι από την Ustasha – στο στρατόπεδο Jasenovac και οι Κροάτες μετά τον πόλεμο στην αυστριακή πόλη Bleiburg όταν οι Κομμουνιστές Παρτιζάνοι έσφαξαν συνεργάτες τους που προσπάθησαν να διαφύγουν (Mc Donald, 2002, Glenny, 1999)

Οι Μουσουλμάνοι της Βοσνίας παρουσιάζονταν και από τις δύο πλευρές σαν ένα επινοημένο έθνος χωρίς ιστορικά δίκαια στην περιοχή. Παρουσιάζονταν συνεπώς ως μέλη είτε του Σερβικού είτε του Κροατικού γνήσιου έθνους, το οποίο σήμαινε ότι η γη τους και η γλώσσα τους θα έπρεπε να επανέλθουν στην εθνική τους «μήτρα». Οι Μουσουλμάνοι παρουσιάζονταν, επίσης, ως οι χειρότεροι προάγγελοι επικίνδυνων ισλαμικών συνωμοσιών που στόχευαν στην κατάληψη των Βαλκανίων και της Δυτικής Ευρώπης (Mc Donald, 2002).

Άλλο ένα κοινό στοιχείο μεταξύ των δύο ηγετών ήταν η δίψα τους για εξουσία και η επιθυμία δημιουργίας ενός εθνικού κράτους στο οποίο θα ασκούσαν τον αποκλειστικό έλεγχο. Όπως και στη Σερβία μια από τις πρώτες ενέργειες της κυβέρνησης ήταν η άσκηση ελέγχου πάνω στα ΜΜΕ. Το άρθρο 17 του κροατικού Συντάγματος του 1990 εκχωρούσε στον Tudjman προεδρικά προνόμια περιορισμού των συνταγματικών δικαιωμάτων « σε περιόδους πολέμου ή ορατού κινδύνου για την ανεξαρτησία και την ενότητα της χώρας », ενώ το άρθρο 101 του επέτρεπε να περνάει διατάγματα χωρίς κοινοβουλευτική έγκριση. Αυτά τα άρθρα του επέτρεψαν να αντικαταστήσει τους συντάκτες των ΜΜΕ και τους διευθυντές σε περιόδους πολέμου, να τιμωρεί δημοσιογράφους και να απαγορεύει μεταδόσεις για παραβίαση πολύ αυστηρών προϋποθέσεων που αφορούσαν τη μετάδοση πολεμικών γεγονότων (Mc Donald, 2002).

Ανακεφαλαίωση

Συμπερασματικά οι αναπαραστάσεις του παρελθόντος αποδείχθηκαν μείζονος σημασίας για την κατανόηση του Σερβικού και Κροατικού Εθνικισμού κατά τη διάρκεια του πολέμου. Κάθε πλευρά ισχυριζόταν ότι είναι θύμα τη άλλη και οι δύο κατά τη διάρκεια της Κομμουνιστικής περιόδου και αργότερα κατά τη διάλυση της Ομοσπονδίας. Ενώ αναφορές σε πρωιμότερες περιόδους της ιστορίας ήταν σημαντικές ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν η πιο σημαντική ιστορική πηγή άντλησης μεταφορών και ιδεών. Κεντρικής σημασίας κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων ήταν η ιδέα ότι οι βιαιότητες κατά τη διάρκεια του πολέμου ήταν η ιστορική συνέχεια του παρελθόντος. Και οι δύο πλευρές κατηγορήθηκαν ότι ενεργούσαν όπως οι γονείς τους και οι παππούδες τους είχαν πράξει σε παλαιότερες φάσεις του 20^{ου} αιώνα. Και στις δύο περιπτώσεις η γενοκτονία παρουσιαζόταν σαν ένα αναπόφευκτο αποτέλεσμα.

Συνοψίζοντας τα κύρια επιχειρήματα των δύο πλευρών καταλήγει κανείς ότι κάθε πλευρά παρουσίαζε τον εαυτό της σαν θύμα και χειραγωγούσε την κοινή γνώμη μέσα στην χώρα της επιτυγχάνοντας τη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας θυματοποίησης επαναλαμβάνοντας αυτή την αντίληψη της πραγματικότητας. Πρόκειται για μια διαδικασία που αναγνωρίζεται τόσο στον Weber όσο και στον Butler. Οι ορισμοί του Campbelli περί αφηγηματικότητας μπορούν πάλι να αναζητηθούν εδώ. Οι Σέρβοι και οι Κροάτες συγγραφείς προσπάθησαν να δημιουργήσουν είδη αφηγήσεων με συγκεκριμένη πλοκή, χαρακτήρες, αποδιδόμενα κίνητρα και μαθήματα από το μέλλον. Και στις δύο περιπτώσεις η παρελθούσα ιστορία θυματοποίησης και γενοκτονιών σκόπιμα κατασκευαζόταν και

παρουσιάζονται στο αντίστοιχο κοινό. αυτές οι ιστορίες αποδείχθηκαν απαραίτητων απαραίτητες για τη πρόκληση και τη διατήρηση του πολέμου.

Η. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα νέα εθνικά κινήματα, τα οποία αναπτύχθηκαν μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας διαμόρφωσαν τα μετακομμουνιστικά εθνικά κράτη μέσα από έντονους συγκρουσιακούς κύκλους. Σε κάθε ιστορική φάση ανάπτυξης διεκδικήσεων στα σλαβικά έθνη παρατηρούνται οι ίδιες δομές που οδηγούν κάθε φορά στην επίταση της συγκρουσιακότητας. Καταπίεση και διευκόλυνση, ελίτ, πολιτικές ευκαιρίες, η ύπαρξη ισχυρών συμμάχων και δικτύων παρίστανται στην εκάστοτε ιστορική συγκυρία διαμορφώνοντας τις προϋποθέσεις διεκδικητικής δράσης ή επίτευξης της σύμβασης μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών.

Η συγκρουσιακή θεωρία, λοιπόν, δίνει μια εικόνα για την ανάδυση της εθνοτικής δράσης μέσα από τον προαναφερόμενο συνδυασμό δομικών παραγόντων που αποκρυσταλλώνουν τον τρόπο ανάπτυξης της σύγκρουσης σε κάθε ιστορική στιγμή. Ενώ στις κλασικές εθνικές θεωρίες η έμφαση δίνεται στα φυλετικά χαρακτηριστικά, η συγκρουσιακή θεωρία

εξηγεί τις δομικές αιτίες της εθνοτικής δράσης, τις οποίες και συναντάμε σε κάθε ιστορική περίοδο. Στη Γιουγκοσλαβία η επανάληψη της συγκρουσιακότητας εμφανίζει τα νέα εθνικά κινήματα σαν συλλογικές αντιδράσεις στην καταπίεση της κεντρικής εξουσίας σε κάθε φάση της ιστορικής πορείας των σλαβικών εθνών.

Η πληρέστερη μελέτη του φαινομένου των εθνοτικών συγκρούσεων, βέβαια, καθιστά αναγκαία τη διερεύνηση του φαινομένου υπό το πρίσμα θεωριών που προσεγγίζουν το φαινόμενο από διαφορετική οπτική. Η μελέτη του φαινομένου των εθνοτικών συγκρούσεων η συγγραφέας θεωρεί ότι αποτυπώνεται πληρέστερα σε συνδυασμό με τις θεωρίες του Michael Hechter (*Containing Nationalism*, Oxford, 2000) και του Rogers Brubaker (*Nationalism Reframed / Nationhood and national question in the New Europe*, Cambridge)

Παρόλα αυτά είτε αυτό το νέο μοντέλο των εθνικών κινήματων επαναληφθεί στο υπόλοιπο του 21^{ου} αιώνα είτε μεταλλαχθεί σε άλλη μορφή πολιτικής διεκδίκησης εντασσόμενο σε ένα διεθνοποιημένο περιβάλλον οι βασικές αρχές της συγκρουσιακής πολιτικής θεωρίας δίνουν το έναυσμα για την εξέταση της διαμαρτυρίας μέσα από την επανάληψη του εκάστοτε εθνοτικού συγκρουσιακού κύκλου.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα νέες ομάδες τακτικής και στόχοι κατά επανάληψη αναδύονται δίπλα στα ήδη διαμορφωμένα κινήματα. Τα μαζικά υπερεθνικά κινήματα βέβαια είναι δύσκολο να κατασκευαστούν και να διατηρηθούν, ενώ οι σχέσεις τους με τα κράτη και τους διεθνείς θεσμούς διαφέρουν σημαντικά από τα υπάρχοντα δίκτυα συλλογικών δράσεων. Μπορεί, όμως, στο μέλλον να ενισχυθούν από τα κράτη και τους διεθνείς θεσμούς με την άνοδο μιας νέας τάξης υπερεθνικών συλλογικών υποκειμένων, η οποία θα βρίσκεται στον αντίποδα των εθνοτικών συγκρούσεων. Εξάλλου οι διεθνείς θεσμοί προσφέρουν πόρους, ευκαιρίες

και κίνητρα για τη δημιουργία των κατάλληλων πολιτικών ευκαιριών (Tarrow, 2001).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Anderson Benedict (1991), *Imagined Communities*, 2nd edition, London
2. Banac Ivo (1984), *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics* (Ithaca, NY: Cornell University Press), σελ. 415.
3. Banac Ivo (1992), The fearful Asymmetry of War: The Causes and Consequences of Yugoslavia Demise, *Daedalus* 121, σελ. 141-75.
4. Bardos Gordon (1999), The Bosnian Cold War: Politics, Society and International Engagement after Dayton, *The Harriman Review* 11 (3), 1-26.
5. Barth, Frederick (1969), *Ethnic groups and boundaries*, Sage: Los Angeles.

6. Beissinger, Mark (1996), How Nationalism Spread: Eastern Europe Adrift the Tides and Cycles of Nationalist Contention, *Social Research*, 63, 97-146.
7. Beissinger, Mark (2002), *Nationalist Mobilization and the Collapse of Soviet State*, Cambridge University Press.
8. Benson, Leslie (2004), *Yugoslavia: a Concise History*, Palgrave MacMillan, σελ.
9. Berejikian, Jeffrey (1992), Revolutionary Collective Action and the Agent Structure Problem, *American Political Science Review* 86:649-57.
10. Blomberg S. Brock and Gregory D. Hess (2002), The temporal links between Conflict and Economic Activity, *Journal of Conflict Resolution*, 46, 74-90.
11. Bonacich, Edna (1972), A Theory of Ethnic Antagonism, *American Sociological Review*, 37, 547/549.
12. Brass, Paul (1985), *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*, Newbury Park, CA: Sage

13. Brown, Michael (1996), The Causes and Regional Dimensions of Internal Conflict in Michael Brown (ed.), *The International Dimensions of Internal Conflict*, Cambridge.
14. Brown Keith (2005), Pragmatism and Political Capital: Assessing Macedonia's Leadership, 1992-2004, *Meeting Report 310*.
15. Brown, Keith (2005), Principle, Pragmatism and Political Capital: Assessing Macedonia's Leadership, 1992-2004, *Meeting Report 310*.
16. Brubaker, Rogers (1996), *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge, Cambridge University Press.
17. Burg L. Steven and Berbaum L Michel., Community, Integration and Stability in Multinational Yugoslavia, *American Political Science Review* 83 (2) (1989), σελ. 535-554.
18. Carnegie Endowment for International Peace, *The other Balkan Wars: A 1913 Carnegie Endowment Inquiry in Retrospect* (Washington, DC: Carnegie Endowment for Peace, 1993), σελ. 151.

19. Carmichael, Cathie (2002), *Ethnic Cleansing in the Balkans: Nationalism and the Destruction of tradition*, Routledge, σελ. 15-18.
20. Collier Paul (2000), *Economic causes of Civil Conflict and their Implications for Policy*, Washington, D. C. World Bank: Development research group.
21. Collier Paul, Anke Hoeffler and Måns Söderbom (2001), *On the duration of Civil War*, D. C. World Bank: Development research group.
22. Conteh Morgan Earl (2004), *Collective political violence: an introduction to the theories and cases of violent conflicts*, Routledge, σελ 43
23. Cornell, Stephen and Douglas Hartmann (1998), *Ethnicity and Race*, Thousand Oaks, CA: Pine Forge.
24. Crossley, Nick (2002), *Making sense of social movements*, Open University Press, σελ. 97.
25. Diani M. (1992), *Analysing movement networks* στο M. Diani and R. Euerman (eds), *Studying Collective Action*, London, σελ. 107 – 35.

26. Donia, R. & Fine, J. (1994). *Bosnia and Hercegovina: A tradition betrayed.* , New York, Columbia University Press.
27. Eisinger P. (1973), "The Conditions of Protest Behaviour in American Cities", *American Political Science Review* 67: 11-23
28. Enloe, C. (1980) *Ethnic Soldiers: state security in divided societies*, Athens: University of Georgia Press
29. Fearon, James (2001), *Why do some civil wars last so much longer than others?*, Presented at the World Bank DECRG Conference on Civil War, University of California, Irvine.
30. Fearon James and David Latin (1996), Explaining Interethnic Cooperation, *American Political Science Review*, 90, 715-35.
31. Fichte J.G. (1968), *Addresses to the German Nation*, Greenwood Publishing Group
32. Gamson, W. A. (1990), *The strategy of social protest*, 2^η έκδοση, Belmont, CA: Wadsworth.

33. Ganz, Marshall. (2000), *Resources and resourcefulness: strategic capacity in the unionization of California agriculture, 1959 – 1966*, *The American Journal of Sociology*, 105(4), 1003 – 62.
34. Gerhards, Jürgen and Dieter Rucht (1992), *Mesomobilisation: Organising and Framing in Two Protest Campaigns in West Germany*, *American Journal of Sociology*, 98 (3), 555 -95.
35. Glenny, Misha (1999), *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804-1999*, New York, Viking, σελ. 154-60, 645
36. Glenny, Misha (1996), *The Fall of Yugoslavia*, Penguin Books, σελ. 31, 62, 183, 235, 243
37. Goldstein, J (1999), *Croatia: A History*, C. Hurst & Co Publishers, σελ 108, 117.
38. Griffiths, Ann Lynn and Nerenberg Karl (2005), *Handbook of Federal Countries*, McGill-Queen's Press, σελ. 296-297

39. Gurr, Ted Robert (1993): *Minorities at Risk. A Global View of Ethnopolitical Conflicts*, Washington: United States Institute of Peace Press. (2000): *Peoples Versus States. Minorities at Risk in the New Century*, Washington: United States Institute of Peace Press.
40. Haines, Herbert (1988), *Black Radicals and the Civil Rights Mainstream 1954-1970*, University of Tennessee, 1 edition.
41. Hardin, Russell (1995), *One for all: The Logic of Group Conflict*, Princeton University Press, σελ. 162.
42. Hayden, Robert (1999), *Blueprints for a House Divided: The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts*, University of Michigan Press, σελ. 49-52.
43. Hechter, Michael (1975), *Internal colonialism*, Berkeley: University of California Press.
44. Hechter, Michael (2000), *Containing Nationalism*, New York, Oxford University Press.
45. Hill Stuart and Rothchild Donald (1992), The Impact of Regime on the diffusion of political conflict in M. Midlarsky, ed. *The*

internationalization of communal strife, London: Routledge, p.p 189-206

46. Horowitz, Donald (1985), *Ethnic Groups in Conflict*, Berkeley: University of California Press.
47. Horowitz, Donald L. (2001), *The Deadly Ethnic Riot*, Berkeley: University of California Press.
48. Hroch, Miroslav, *From National Movement to the Fully Formed Nation*, New Left Review, τχ. 198, σ. 18-20.
49. Jalali, Rita and Seymour M. Lipset (1992-1993), Racial and Ethnic Conflicts: a global perspective, *Political Science Quarterly*, 107 (4), 585-606.
50. Judah Tim (1997), *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, New Haven, Yale University, σελ. 297.
51. Imamovic Mustafa and Mahmutcehajic (1993) *in The Genocide Against the Bosnian Muslims (Serajevo)*, σελ. 13.

52. Ignatieff, Michael (1999). *Annals of Diplomacy: Balkan Physics*, *The New Yorker*, May 10, 68-80.
53. Kedourie Elie, *Ο Εθνικισμός*, εκδόσεις Κατάρτι, 2005
54. Κιτρομηλίδης Πασχάλης (2003), Η οφειλή ενός μελετητή του εθνικισμού προς τον Ελί Κεντουρί στο Παντελής Λέκκας (επιμ.) *Ο Εθνικισμός του Elie Kedourie*, εκδόσεις Κατάρτι, σελ. 16-17.
55. Κόππα Μ. (1994), *Μια εύθραυστη Δημοκρατία. Η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας ανάμεσα στο παρόν και το μέλλον*, Βιβλιοθήκη Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, σελ. 150.
56. Krizman, B. (1980), *Pavelič između Hitlera I Mussolinija*, Zagreb, σελ. 117
57. Laitin, David (1995), *National Revivals and Violence*, *Archives European Sociologie*, 36, 3-43

58. Lake, A. David & Rothchild Donald (1998), *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion, and Escalation*, Princeton University Press, σελ. 8-9
59. Lampe, John (1998), *Yugoslavia as History: Twice there was a Country*, Cambridge University Press, σελ. 3
60. Levine, Alicia (1996), Political Accommodation and the Prevention of Secessionist Violence in Michael Brown (ed.), *The International Dimensions of Internal Conflict*, Cambridge, p. 311-40.
61. Mac Donald, Bruce David (2002), *Balkan Holocausts?: Serbian and Croatian Victim Centred Propaganda and the War in Yugoslavia*, Manchester University Press, σελ. 11, 67, 95, 214
62. Malcolm, Noel (1999), *Kosovo A short History*, New York University Press, σελ. 224-277
63. Malcom Miles (2003), Civil society, uncivil society and contentious politics in post communist Europe, Cas Muddle, Petr Kopecký, eds, *Uncivil society? Contentious Politics in Post Communist Europe*, Routledge, p. 3

64. McAdam, Doug, Sidney Tarrow, and Charles Tilly (2001), *Dynamics of Contention*, Cambridge University Press.
65. McAdam, D. (1983), Tactical Innovation and the pace of Insurgency, *American Sociological revue* 48: 735-54.
66. Mc. Adam, D. (1995), "Initiator" and "Spin Off " movements στο M. Traugott (ed.), *Repertoires and Cycles of Contention*, Duke University Press, σελ. 217-240.
67. Mc. Donald, David Bruce (2002), *Balkan Holocausts? Serbian and Croatian Victim-Centred Propaganda and the war in Yugoslavia*, Manchester University Press, σελ. 13-14
68. Melucci Alberto (1996), *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*, Cambridge, Cambridge University Press.
69. Mertus, Julie (1999), *Kosovo: how Myths and Truths started a War*, University of California Press, σελ. 140-141

70. Meštrović, Ivan (1961), *Uspomene na političke ljude i događaje*, Buenos Aires.
71. Meyer, John W., John Boli, George, Ramirez Thomas and Francisco (1997), World Society and the Nation State, *American Journal of Sociology*, 103, 144-81.
72. Minkoff, Debra (1995), *Organizing for Equality*, New Brunswick, N,J: Rutgers University Press.
73. Michels, Robert (1962), *Political Parties*. Translated by Eden Paul and Cedar Paul. New York: Free Press.
74. Morris, Aldon (1984), *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for change*, New York: Free Press.
75. Necak, Dusan (1995), *Historical elements for understanding the Yugoslav Question in Yugoslavia, the Former and the Future: Reflections by Scholars from the Region*, Washington: The Brookings Institution, σελ. 24.
76. Nielsen François (1985), Ethnic Solidarity and in Modern Societies, *American Sociological Review*, 50, 133-45.

77. Oberschall, A. (1973) *Social Conflict and Social movements*, New York: Prentice Hall.
78. Ordaz Pablo, *El Pais*, September 23, 1999.
79. Olzak, Susan and K. Tsutsui. (1998). "Status in the World-System and Ethnic Mobilization.", *Journal of Conflict Resolution* 42
80. Owen David (1996), *Balkan Odyssey*, Harcourt Brace, σελ. 79.
81. Pavkovic Aleksandar (1997), Anticipating the Disintegration: Nationalisms in the Former Yugoslavia, 1980-1990, *Nationalities Papers* 25 (3), σελ. 427-440.
82. Petersen, Roger D. (2002), *Understanding Ethnic Violence*, Cambridge University Press, Cambridge University Press, σελ. 208-211
83. Pearson Raymond (1983), *National Minorities in Eastern Europe 1848-1945*, London: Palgrave Macmillan.

84. Πεσμαζόγλου, Στέφανος (2000), Η Δύση στον καθρέφτη του Κοσόβου, *επιθεώρηση Σύγχρονα Θέματα*, τ.χ. 73.
85. Platt, Gerald M. and Stephen J Lilley (1994), Multiple Images of a Charismatic: Constructing Martin Luther King Jr.s' Leadership *in* Gerald Platt and Chad Gordon (eds), *Self, Collective Behavior and Society: Essays honoring the Contributions of Ralph H. Turner*, Greenwich, CT: JAI, 55-74.
86. Posen, Barry (1993), The Security Dilemma and Ethnic Conflict *in* Michael E. Brown, ed., *Ethnic Conflict and International Security*, Princeton University Press, σελ. 161.
87. Poulton Hugh and Vickers Miranda, The Kosovo Albanians: Ethnic Confrontation with the Slav State *in* Hugh Poulton and Suha Taji-Farouki, eds *Muslim Identity and the Balkan State* (New York: New York University Press, 1997), σελ. 158-59
88. Prout, Christopher (1985), *Market socialism in Yugoslavia*, New York, Oxford University Press, σελ. 117

89. Ramet Sabrina (1992), *Nationalism and Federalism in Yugoslavia 1962-1991*, Bloomington: University of Indiana Press, σελ. 106, 234-235
90. Ramet, Sabrina (1996), *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the death of Tito to Ethnic War*, Westview Press, σελ. 140-143.
91. Ramet Sabrina (1996), Nationalism and the Idiocy of the Countryside: the case of Serbia, *Ethnic and Racial Studies* 19, σελ. 70
92. Reuter Jens, "Policy and economy in Macedonia" in James Pettifer, ed., *The New Macedonian Question* (New York: Palgrave, 2001), p.37.
93. Risse, Ropp and Sikkink (1999), *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*, Cambridge Studies in International Relations.
94. Roberts W. R. (1987), *Tito, Mihailović and the Allies 1941–1945*, Duke University Press, σελ 11,20,62
95. Rokkan, Stein (1970), *Citizens, Elections, and Parties*, Chicago, Rand McNally.

96. Rothschild, Joseph (1974), *East Central Europe Between the Two World Wars*, Seattle, University of Washington Press, σελ. 209
97. Rusi Iso (2004), *From Army to Party: the Politics of the NLA*, Conflict studies Research Center (ISBN 1-904423-77-9).
98. Sambanis Nicholas (2001), Do Ethnic and Nonethnic Civil Wars Have the Same Causes?, *Journal of Conflict Resolution*, 45, 259-82.
99. Schmeidl, Susanne (1997), Exploring the Causes of Forced Migration: A Pooled Time Series Analysis, 1971-1990, *Social Science Quarterly*, 78, 284-308.
100. Schock, Kurr (1996), A Conjectural Model of Political Conflict, *Journal of Conflict Resolution*, 40, 98-133.
101. Simic Andrei (2000), Nationalism as Folk Ideology in Joel M. Halpern and David A. Kideckel, eds., *Neighbors at War: Anthropological Perspectives on Yugoslav Ethnicity, Culture and History*, Pennsylvania State University Press, σελ. 112.

102. Singleton, F. (1985) *A short story of the Yugoslav peoples*, Cambridge University Press. σελ. 67.
103. Snow, D. and Bedford, R. (1992) *Master frames and cycles of Protest in A D Morris and C McClurg-Mueller (editors) Frontiers in Social Movements Theory*, New Haven, Cn: Yale University Press
104. Steinberg B. James (1993), *Turning Points in Bosnia and the West* in Zalmay M. Khalilzad, ed., *Lessons from Bosnia*, RAND report CF-113-AF.
105. Steven L. Burg and Michel L. Berbaum, *Community, Integration and Stability in Multinational Yugoslavia*, *American Political Science Review* 83 (2) (1989), σελ. 535-554.
106. Tarrow Sidney, (1978), *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge University Press.
107. Tarrow, Sydney (1998), *Power in Movement: Social Movements, Collective Action and Politics*. 2d, Ed. New York and Cambridge, UK: Cambridge University Press.
108. Tarrow Sidney (2001), *Contention and Institutions in International Politics*, Ithaca, New York.
109. Thomson, Oliver (1977), *Mass Persuasion in History: An Historical Analysis of the Development of Propaganda Techniques*, New York: Crane, Russak & Company, σελ. 3-4

110. Tilly, Charles (1977), *From Mobilization to Revolution*, Addison – Wesley.
111. Tilly, Charles (1978), *From Mobilization to Revolution*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
112. Tilly, Charles (2004), *Social movements 1768 – 2004*. Paradigm Publishers Boulder.
113. Tocqueville, Alexis (1998), *The Old Regime and the Revolution*, University of Chicago Press.
114. Tomasevich, Jozo (2000), *War and Revolution in Yugoslavia 1941-1945: Occupation and Collaboration*, Stanford University Press, σελ. 33, 39
115. Vickers, Miranda (2005), *The Albanians: A modern History*, Tauris, σελ. 32-35.
116. Wallerstein, Immanuel (1984), *The Politics of the World Economy: The States, the Movements and the Civilisations*, Cambridge: Cambridge University Press

117. Weber Max (1968), *Economy and Society*, Berkeley: University of California Press.
118. White B. Jeffrey (1996), Irregular Warfare: A Different Kind of Threat, *American Intelligence Journal*.
119. Williams, Robin (1994), The sociology of ethnic conflicts, *Annual Review of Sociology*, 20, 49-79.
120. Woodward, Susan (1995), *Socialist Unemployment: the political economy of Yugoslavia 1945-1990*, Princeton University Press.
121. Woodward, Susan (2000), Diaspora or the Dangers of Disunification? Putting the Serbian model into Perspective *in* Michael Mandelbaum, ed, *The New European Diasporas: National Minorities and Conflict in Eastern Europe*, New York, Council on Foreign Relations Press, σελ. 159-213.
122. Xavier, Raufert (2003), A neglected dimension of conflict: the Albanian Mafia *in* Koehler, Jan and Zürcher Christoph eds. *Potential of Disorder*, Manchester University Press, σελ. 65-68.

123. Young, Crawford M. (1986), Cultural Pluralism in the third world in Susan Olzak and Joane Nagel (eds), *Competitive ethnic relations*, Orlando, Fl. Academic, 113-22.
124. Zald, Mayer N. and Ash Roberta (1966), *Social Movement Organisations: Growth, Decay and Change*. *Social Forces*, 44 (3), p. 327
125. Zolberg A. (1972), Moments of madness, *Politics and society* (2), σελ. 183-207.

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. The British Broadcasting Corporation, BBC Summary of World Broadcasts (1989), *Slobodan Milosevic addresses rally at Gazimestan*, DFEE http://www.hirhome.com/yugo/bbc_milosevic.htm, (updated 9 February 2002, accessed 15 September 2007)
2. The British Broadcasting Corporation, BBC Summary of World Broadcasts (1989), *Croatian President Franjo Tudjman's Speech on "Freedom*

Train" Journey after Driving 250,00 Serbian civilians from the Krajina Section of Yugoslavia, DFEE <http://emperors-clothes.com/docs/tudj.htm>, (updated 1 August 2007, accessed 15 September 2007)

3. Vujačić, Veljko (1995), Serbian Nationalism. Slobodan Milosevic and the Origins of Yugoslav War, *The Harriman Review*, 8:4 (Δεκέμβριος 1995), DFEE <http://www.suc.org/politics/papers/history/vujacic.html> (accessed 5 July 1999)
4. {COLU} The Columbia Electronic Encyclopedia, www.columbia.edu, (accessed 3 September 2007)